

TARTU RIIKLIK ÜLICOOL

Keel ja struktuur

8.

TARTU 1973

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

EESTI KEELE KATEEDER

Keel ja struktuur

8.

Töid strukturealse ja
matemaatilise
lingvistikalt

TARTU 1973

ЯЗЫК И СТРУКТУРА

8

ТРУДЫ ПО СТРУКТУРАЛЬНОЙ И МАТЕМАТИЧЕСКОЙ
ЛИНГВИСТИКЕ

На восточном и английском языках
Тартуский государственный университет

СССР, г. Тарту, ул. Эликооли, 18

Vastutav toimetaja E. Uuspõld

Paljundamisele antud 8.VI 1973. Trükipaber nr.2,
30x42. 1/4. Trükipoognaid 9,25. Tingtrükipoog-
naid 8,6. Arvestuspoognaid 7,4. Trükiarv 500.

MB 05156. Tell. nr. 649.

TRÜ rotaprint, KNSV, Tartu, Põlsoni tn. 14.

Hind 52 kop.

Akadeemik professor

JOHANNES VOLDEMAR VESKI

100. sünniaastapäevaks

ELEMENTAARLAUSED EESTI KEELES

Huno Rätsep

Eesti keele lihtlause ehitus on küllaltki keeruline: siin on rohkesti grammatilisi ja semantilisi kitsendusi, siin on ka rohkesti varieerimisvõimalusi. Kahtlemata on lihtlauseid võimalik liigitada mitmeti sõltuvalt tunnustest, mis võetakse liigituse aluseks. Ent ilmsesti on neis variantides ja kitsendustes orienteerumiseks vaja välis- tada lausetest esialgu osa elemente ja üldistamise teel leida invariante, millele saaks rajada lihtlausete moodus- tamise detailsema kirjelduse.

Käesolevas esituses on tähelepanu keskusesse seatud need lihtlause komponendid, mida tingib selles lihtlauses kesket osa etendav finiitses vormis verb, lihtlause põ- hiverb. Me eeldame, et põhiverbist sõltub terve rida liht- lause ehituse olulisi, relevantseid tunnuseid, ja püüame jälgida eeskätt seda, missuguseid morfoloogilisi vorme või nende vormide klasse teatud verbid teatud tähenduses nõua- vad.

Verbi poolt otseselt tingitud morfoloogilisi vorme ja nende klasse nimetame verbi   s e o t u d   l a i e n d i -
t e k s¹ ja vastandame need   v a b a d e l e   l a i e n -

---

¹ Verbi seotud laiendite hulka arvame ka lause gram- matilise subjekti, sest selle olemasolu ja vorm sõltub tea- tud piirides samuti verbist.

d i t e l e , mida verbid tavaliselt otseselt ei tingi. Seotud laiendid võivad oma tingituse tugevuselt olla kahesugused. F a k u l t a t i i v s e t e l a i e n d i t e vormi määrab verb, kuid verb ise ei nõua nende laiendite tingimatut esinemist lauses. Fakultatiivse laiendi olemasolu sõltub juba muudest teguritest, näiteks kõne sisust, kõneleja kavatsusest. Sellise laiendi puudumisel ei muutu kõnealune lause ebagrammatiliseks. Näiteks lauses Jaan istus pingile esindab fakultatiivset seotud laiendit sõna pingile (substantiiv allatiivis). Ilma selle laiendita on lause Jaan istus ikkagi grammatiline, olgugi et mitmene (s. t. Jaan kas oli istuvas asendis või siirdus istuvasse asendisse).

Teine liik seotud laiendeid - o b l i g a t o o r - s e d l a i e n d i d seevastu on verbiga tugevamini seotud. Verb nõuab nende puhul mitte ainult laiendi teatud grammatilist vormi, vaid ka selle laiendi tingimatut olemasolu kontekstivabas lauses. Kui vastav laiend niisugusest lausest puudub, siis jääb lause puudulikuks, on halvasti moodustatud, ebagrammatiline. Seotud laiendite selle liigi obligatoorsuse põhjuseks on ühelt poolt verbi tähenduse üldisus, teiselt poolt aga verbi tähendusele aluseks olevate situatsioonide iseärasused (lähemalt Rätsep 1972a). Näiteks lauses Jaan hoolitses lapse eest on element lapse eest obligatoorne seotud laiend, sest selleta on lause (⁺Jaan hoolitses) ebagrammatiline.

Me eristame kontekstivaba lauset kontekstisidusast lausest. K o n t e k s t i v a b a l a u s e on korrektne, täielik ka väljaspool kõnelist ja situatiivset konteksti. Ta võib moodustada iseseisva lausungi. K o n t e k s t i s i d u s l a u s e on täielik, korrektne ainult kindlas (sõnalises või situatiivses) kontekstis, mis täiendab lause enese puudujääke. Antud kontekstist väljaspool on selline lause puudulik, ebagrammatiline. Nii on lause Jaan istus kontekstivaba, ent lause Jaan hoolitses saab esineda ainult kontekstisidusalt, näiteks vas-

tuslausena küsimusele Kes hoolitses lapse eest? või pikemas kontekstis Jaas hoolitses ja hooldas, aga lilled ei kasvanud ikkagi. Järgnevas vaatleme ainult kontekstivabade lihtlausete malle. Et kontekstisidused laused on kontekstivabalt ebagrammatilised, siis tähistame nad väljaspool konteksti ebagrammatilisuse tähisega⁺.

Tuleb juhtida tähelepanu veel asjaolule, et on verbe (vastandina hoolitsema tüüpi verbidele), mis nõuavad tingimata laiendeid ka enamikus kontekstides, s. t. on verbe, mis ka kontekstisidusalt saavad esineda ilma seotud laienditeta härmiselt piiratud. Sellised on näiteks vahekordi osutavad verbid kuuluma, käituma, suhtuma jt. Võrrelda lauseid

See raamat kuulub mulle. ⁺ See raamat kuulub.

Juhan käitus ujedalt. ⁺ Juhan käitus.

Peeter suhtus eksamisse tõsiselt. ⁺ Peeter suhtus.

+ Peeter suhtus eksamisse.

+ Peeter suhtus tõsiselt.

Sellised üliobligatoorsete seotud laienditeta laused ei saa esineda tavalistes kontekstides, jutustava lausungi osana. Nad on võimalikud vahest ainult küsilauseste vastuslausetena. Et seegi seik kuulub kontekstisidusate lausete sfääri, siis edaspidises me obligatoorsete laiendite kahe liigi vahel vahet ei tee.

Lähtudes obligatoorsuse kriteeriumist on meil võimalik fikseerida lihtlausete struktuuride teatud tüüpi morfoloogilis-süntaktilised invariantid. Kui me välistame lihtlausest kõik elemendid, mis ei kuulu obligatoorselt keskke verbi (finiitverbi) juurde ja asendame konkreetseid sõnavorme nende sõnaklassi ja morfoloogilise vormi tähisega (mõnikord, nagu hiljem juttu tuleb, veelgi kõrgemate üldistatud tähistega - substitutsiooniklassidega), siis saame lausestruktuurimalli, mis kirjeldab lihtlause struktuuriminiimi. S e l l i s e i d v e r b i k e s k s e i d

minimaalse hulga laienditega abstraktseid lausestruktuurimalle nimetame elementaarlauseteks.

Nii on konkreetse lause See raamat kuulub mulle elementaarlauseks $N^1 + \text{nom. } V N^2 + \text{all.}$ (esimene substantiiv nominatiivis - verbi finiitvorm - teine substantiiv allatiivis) ja konkreetse lause Jaan hoolitses lapse eest elementaarlauseks $N^1 + \text{nom. } V N^2 + \text{gen. eest}$ (esimene substantiiv nominatiivis - verbi finiitvorm - teine substantiiv genitiivis koos postpositatsiooniga eest).

Elementaarlausete omadused sõltuvad verbi tähendamuse iseloomustest. Seega on teatud elementaarlausede omadused teatud verbidele teatud tähendustes. Ja verbid jagunevad vastavalt nende poolt nõutud elementaarlausetele ühiste süntaktiliste tunnustega rühmadeks. Nii on esimene eespool esitatud elementaarlausest verbi kuuluma üks elementaarlauseid ja teine elementaarlause verbi hoolitsema üks elementaarlauseid.

Elementaarlausete fikseerimisel ilmneb, et teatud juhtudel ei tingi verbid mitte laiendi mingit kindlat morfoloogilist vormi, vaid teatud kindla üldise grammatilise tähendusega morfoloogiliste vormide rühma. Näiteks lausetes Rong jõudis jaama, Rong jõudis sillale, Rong jõudis sillani, Rong jõudis metsa vahele tingib verb jõudma obligatoorset laiendit kui vormide klassi, millele on omane intralokaalne tähendus (kuhu-kääne), konkreetse morfoloogilise vormi valiku selle klassi sees määrab aga lause konkreetne sisu, mitte enam verb jõudma. Sellist asendusvahekorras olevate morfoloogiliste vormide klassi nimetame substitutsiooniklassiks. Lähemalt neist klassidest Rätsep 1972b: 41-52. Eelnevas näites esinevat intralokaalset substitutsiooniklassi tähistame sümboliga Di (intralokaalne direktsionaal). Seega üks verbi jõudma elementaarlauseid on $N + \text{nom. } V Di$ (s. o. substantiiv nominatiivis - verbi fi-

niitvorm - intralokaalse sisuga substitutsiooniklass).
 Verbide käituma ning suhtuma elementaarlausetes näeme
 teist substitutsiooniklassi - modaali (Mod), kuhu kuu-
 lub osa viisi osutavaid sõnu ja sõnaühendeid (näiteks
meeldivald, hästi, aga mitte paljajalu). Seega käituma
 verbi elementaarlause on N+nom. V Mod ja suhtuma ver-
 bi elementaarlause on N¹+nom. V N²+ill. Mod. Nagu osu-
 tab elementaarlausete analüüs, eristatakse eesti keele ele-
 mentaarlausetes üle kümne substitutsiooniklassi.

Üldistatult on antud elementaarlausetes ka grammati-
 lise subjekti vorm, arvestades ainult neid juoni, mida tingi-
 gib verb. Kuna osa- ja täisaluse esinemise tingimused on
 praegu alles uurimise järgus ja reeglistik ise paistab ole-
 vat küllaltki keeruline, siis olin sunnitud järgnevas ele-
 mentaarlausete loendis piirduma ainult kõige olulisemate
 subjektivormidega. Subjekt on võetud alati substantiivse-
 na. Esimeses ja teises isikus pronominäärne subjekt on
 teatavasti fakultatiivne. Vrd. Mees tuli koju. Me tulime
koju. Tulime koju. Et sellise pronominäärse subjekti puudu-
 mine ei sõltu verbi sisust, siis ei kuulu niisugused pro-
 nomenita lausetüübid elementaarlausete hulka ja neid tuleb
 lugeda pronominalisatsioonil puhul tekkivateks sekundaarse-
 teks lausevormideks.

Üksuste järjekord elementaarlauses pole sugugi mee-
 valdne, vaid see näib etendavat siin niisama tähtsat osa
 kui mõni morfoloogiline tunnus. Elementaarlausete fikseeri-
 misel olen pidanud kinni neutraalsest sõnajärjest ja jät-
 nud kõrvale emfaatilised sõnajärjevariandid. Nagu näitab
 analüüsitud materjal, esineb eesti keele elementaarlausetes
 kaheksa neutraalset sõnajärge - SV(L) ja (L)VS (s.o.
subjekt - verb - (laiend) ja (laiend) - verb - subjekt)²,

² Senises sõnajärje põhitüüpe eritlevas kirjanduses
 (näit. J. Greenberg 1963) on opereeritud vormelitega SVO,
 OVS, kus O märgib objekti. Kuna eesti keeles objekt on ta-
 valiselt kolme käändega piiratud lauseliige, nähtus aga
 puudub üldse igasugust obligatoorset laiendit, siis asen-
 dasime vormelis O sümboliga L (=obligatoorne seotud lai-
 end, mis pole subjekt). Sulgudes on see sümbol näitamaks,
 et reegel kehtib ka sellise laiendita verbide kohta.

kusjuures see erinevus on tingitud verbist (tema tähendusest, mitte mingitest muudest asjaoludest. Näiteks verbidel tegelema ja kaasnema on mõlemal elementaarlauses elemendid $N+nom.$, V , $N+kom.$, kuid nende järjekord on relevantsest erinev. tegelema elementaarlauseks on $N+nom.$ V $N+kom.$ (Jaan tegeles äikesse uurimisega), seevastu kaasnema elementaarlauseks on $N+kom.$ V $N+nom.$ (Tormiga kaasnes äike). Samuti on lugu verbidega rajanema ja hakkama. rajanema elementaarlauseks on $N+nom.$ V $N^2+ad.$ (Teos rajaneb sel sündmusel), hakkama üheks elementaarlauseks on $N^1+ad.$ V $A^2+nom.$ (Peetril hakkas külm).

Neljakohalistes elementaarlausetes kehtivad teistsugused neutraalsed sõnajärjemallid. Ka siin on neid kaks: $SVOL^1$ (subjekt - verb - objekt - muu obligatoorne laiend) ja SVL^1O (subjekt - verb - mingi muu laiend - objekt), kusjuures erinevus on objekti (O) ja mõne muu obligatoorse laiendi (L^1) asendis. Näiteks: arstima elementaarlauseks on $N^1+nom.$ V $N^2+ngp.$ $N^3+el.$ (Eit arstis Peetri kopsupõletikust) ja lõikama üheks elementaarlauseks on $N^1+nom.$ V $N^2+el.$ $N^3+ngp.$ (Peeter lõikas puukoorest laeva). juhatama verbi üheks elementaarlauseks on $N^1+nom.$ V $N^2+ngp.$ Di (Peeter juhatas külalise aeda), seevastu uuristama verbi elementaarlauseks on $N^1+nom.$ V Di $N^2+ngp.$ (Peeter uuristas mäeküljesse koopa). Lisanäiteid võib leida vastavate elementaarlausetega all.

Arvestades neid asjaolusid, tuleb lugeda elementaarlauseid eristavaks tunnuseks eesti keeles peale morfoloogiliste vormide (käänete, kaasõnaühendite) ja substitutsiooniklasside ka sõnajärge, üksuste neutraalse järjekorra tüüpi. Esimest korda on niisugustele sõnajärjeerinevustele tähelepanu juhtinud Rätsep 1972b: 36-37. Järgnevas elementaarlausetega esituses on püütud erineva üksuste järjekorraga elementaarlauseid lahus hoida.

Niisiis verb ei nõua mitte ainult ühe teatud laiendi mingit käännet, nagu võime lugeda senistes eesti keele verbi-de rektsiooni käsitlustes, vaid määrab terve elementaarse lausemalli, millel on mitmeid olulisi omadusi.

Nagu nähtub selgesti ka järgnevast eesti keele elementaarlausete loendist, tingib iga verb ühe või mitu erinevat elementaarlauset. Viimane asjaolu tuleneb aga peamiselt kahest seigast.

Esiteks. Verb võib olla polüseemiline ja erineva tähenduse korral võib tal olla (aga ei pea olema) erinev elementaarlause. Näiteks verbil elama tähendustes 'wohnen' ja 'leben' on ka kaks elementaarlauset. Esimesel juhul on elementaarlauseks N+nom. V Loc (Loc. - lokaal, substitutsiooniklass, mille relevantse's tunnuseks on lokaalsus, kuski paiknemine, kus-kääne), näit. Ja elan Tartus; teisel juhul on elementaarlauseks N+nom. V, näiteks Laps elab. Sageli on polüseemilise verbi mitme tähendusega seondunud siiski ainult üks elementaarlause. Nii on verbil kandma lauses Mihkel kandis habet ja Mihkel kandis vett ilmaest eri tähendused, ent elementaarlauseks on mõlemal juhul N²+part. V N²+part. See seik viitab ühele elementaarlausete olemuse iseärasusele. Elementaarlausete üldistusaste on liiga kõrge selleks, et reageerida otseselt igale tähenduse varieerimisele. Elementaarlaused ei peegelda veel täielikult verbide tähendustele aluseks olevaid tegevussituatsioone.

Teiseks. Ühel verbil võib olla ka ühe ja sama tähenduse korral (vähemalt eesti keeles) mitu lubatavat elementaarlauset. Need elementaarlaused on omavahel kas ekvivalentsuavahekorras (neid võib kasutada teineteise asemel, ilma et lause sisu muutuks) või mingis substitutsioonivahekorras (nii variantide kasutamisel on sisulisi ja vormilisi kitsendusi). Näiteks saama verbil on ekvivalentsuavahekorras elementaarlaused N+el. V N²+nom. ja N¹+nom. V N²+tr. (Jaanist sai salgajuht. Jaan sai salgajuhiks). Verbil kohtuma (Jaan kohtus Jüriga. Jaan ja Jüri kohtusid. Sõbrad kohtusid) on mingis substitutsioonivahekorras elementaarlaused N¹+nom. V N²+nom., N¹+nom. ja N²+nom. V ja N+nom.+pl. V. Selline elementaarlausete vahkord on iseloomulik just retsiprookverbidele ja järgnevas elementaarlausete esituses olen seda arvestanud.

Elementaarlausete liigitamisel tuleb kõigepealt eristada kolme suurt elementaarlausete rühma. Esiteks, tavalised elementaarlausused, kus on ainult üks verbivorm (finiitvorm) ja infiniitverbivormide esinemine põhiverbi seotud laiendina pole võimalik. Teiseks, sekundaarse (te) verbivormide (de)ga elementaarlausused, kus finiiitvormi kõrval on elementaarlaususes veel teine verbivorm-infiniitvorm, mille kaudu on võimalik sisestada elementaarlausesse kui maatrikslausesse teine elementaarlause mõnevõrra muudetud kujul (sekundaarse verbaalkonstruksioonina). Kolmandaks, sekundaarse lause või lausungiga elementaarlausused.

Edasised jaotused on tehtud kohtade arvu järgi elementaarlausetes. Vastavalt sellele rühgime ühekohalistest, kahekohalistest, kolmekohalistest, neljakohalistest ja viiekohalistest elementaarlausetest, kusjuures üht kohta neis täidab alati finiiitverb.

Järgnevas eesti keelele omaste elementaarlausete esituses on antud üksnes lihtverbidega seonduvad elementaarlausused. Ühendverbid ja väljendverbid on käesolevast esitusest kõrvale jätetud, sest need vajavad eraldi käsitlust. Palju uusi malle ei peaks ühend- ja väljendverbide elementaarlausete tuvastamisel siiski juurde tulema.

Piiratud maht ei luba esitada kõigi elementaarlausete juures kõiki autorile teada olevaid verbe. Kni autori käsutuses on olnud teatud elementaarlausega seonduvaid verbe rohkem, siis on teda vastavalt ka jne. abil märgitud.

Esitatud näitelausetes on mõnikord selguse mõttes skililitatud neomenite ees täiendeid. Neid tuleb vaadelda elementaarlause koosseisu mittekuuluvatena.

Käesoleva töö eesmärgiks ei ole kõigi eesti keele verbide kõigi elementaarlausete fikseerimine. Vaevalt see oleks praktiliselt teostatavgi. Küll aga võib väita, et järgnev elementaarlausete loetelu hõlmab kõige olulisema osa eesti keeles võimalikest elementaarlausetest.

Elementaarlaused on kirja pandud sümbolitega, mida on üksikasjalikult selgitatud paaris varasemas tööse (Rätsep 1969, Rätsep 1972a). Et hõlbustada arusaamist, esitame sümbolite lühikesed selgitused. Lisainformatsiooni saab eespool viidatud töödest.

A - adjektiiv

abl. - ablatiiv

ad. - adessiiv

all. - allatiiv

De - ekstralokaalset suunda osutav substitutsiooniklass

Di - intralokaalset suunda osutav substitutsiooniklass

Dt - tee kulgu osutav substitutsiooniklass (midagi mööda,
üle millegi jne.)

Dt₂ - eelmise allklass (üle millegi, läbi millegi)

el. - elatiiv

Frekv - korduvust osutav substitutsiooniklass

gen. - genitiiv

ill. - illatiiv

KL - kõrvallause

kom. - komitatiiv

L - lause

Loc - lokaal, asukohta osutav substitutsiooniklass

Mes - määra, hulka osutav substitutsiooniklass

Mod - modaal, tegevusviisi osutav substitutsiooniklass

Mod₁ - lokaalne modaal (sassis tüüpi adverbid)

Mod₂ - lokaalne modaal (istukil tüüpi adverbid)

Mod₃ - retsiprookne lokaalne modaal (vastastikku (kus?)
tüüpi adverbid)

Mod₁ - intralokaalne modaal (sassi tüüpi adverbid)

Mod₂ - intralokaalne modaal (istukile tüüpi adverbid)

Mod₃ - intralokaalne retsiprookne modaal (vastastikku (ku-
hu?) tüüpi adverbid)

N - substantiiv

ng. - nominatiiv või genitiiv

ngp. - nominatiiv või genitiiv või partitiiv

nom. - nominatiiv
 np. - nominatiiv või partitiiv
 Num - numeraal
 OK - otsene kõne
 p. - põhre
 part. - partitiiv
 pl. - pluural
 R - retsiprook, vastastikkust märkiv substitutsiooniklass
 sg. - singular
 Temp - temporaal, aega märkiv substitutsiooniklass
 Temp⁺ - vara, hilja
 Tempmes - ajahulka, -määra osutav substitutsiooniklass
 term. - terminatiiv
 tr. - translatiiv
 V - verb

A. TAVALISED ELEMENTAARLAUSED

Siia kuuluvad elementaarlaused, kus keskne verbivorm (finitivorm) on lauses ainsaks verbivormiks, s. t. puuduvad sekundaarsed infiniitvormid, ja elementide hulgas pole kõrvallauset ega lausungit.

1. ÜHEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

Siin on võimalik ainult üks elementaarlause, kus ainsat kohta täidab finitiivne verbivorm. Verbita lausete käsitlus jääb meie esitusest kõrvale, sest need on ikkagi sekundaarsete lausestruktuuride esindajad.

V = hämarduma (Hämardub), iiveldama (Iiveldab), kahutama (Kahutab), kallama (Kallab), koitma (Koidab), külmetama (Külmetab), müristama, pilvitama (Pilvitab), pimenema (Pimeneb), pälkima (Pälgib), sadama (Sajab), selgima (Selgib), selginema (Selgineb), sulatama (Sulatab), tibama (Tibab), tibutama (Tibutab), tormama (Tormab), tuiskama (Tuiskab), tuulama (Tuulab), tõmbama (Tõmbab), udutama (Udutab), uitsetama (Uitsetab), valgenema (Valgeneb).

Sellesse rühma kuuluvad nn. meteoroloogilised verbid. Neil võib olla fakultatiivseid seotud laiendeid, näit. N+part. (Sajab lund. Udutab vihma jne.), N+nom. (Ilm pimeneb. Hommik koidab. Tuul tõmbab jne.). Fakultatiivsete laiendite üksikasjalikum eritlus selle elementaarlause ja ka järgnevate elementaarlausets puhul ei kuulu käesoleva esituse raamidesse.

II. KAHEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

V = abielluma (Neiu abiellus), funktsioneerima (Kopsud funktsioneerivad), hämmastuma (Poiss hämmastus), kaagutama (Kana kaagutab), kibestuma (Vanamees kibestus), kohmetuma (Mees kohmetus), kolksatama (Värav kolksatas), kultuuristuma (Ümbrus kultuuristub), kõhima (Haige kõhib), lakkama (Haukumine lakkas), levima (Gripp levis), lõõpima (Peeter lõõpis), mumifitseeruma (Laip mumifitseerus), noorenema (Linn nooreneb), pallima (Peeter pallis), praadima (Liha praeb), põõrama (Ilm põõras), ruttama (Naine ruttas), sinendama (Mets sinendab), säilima (Kraater säilis), tolsuma (Raamatud tolmusid), vatrana (Eit vattras), võpatama (Laps võpatas), õnnestuma (Viiruse eraldamine õnnestus) jne.

Esitatud on ainult üks sajandik neist verbidest, mis on autori kasutada. See on kõige rohkem verbe hõlmav elementaarlause.

3. V N+nom. Valitses vaikus.

V = algama (Algas sekeldamine), käima (Käis ehitamine), saabuma (Saabus õhtu), valitsema.

N ei saa selles elementaarlauses olla partitiivis, vrd. 6. elementaarlause.

4. V A+nom. Oli pime.

V = olema (Oli valge, Oli külm. Oli palav. Oli surmvaikne).

5. N+np. V Vesi tuli. Vett ei tule.

V = tulema.

6. V N+np. Tekkis tuli. Tekkis tülisid.

V = juhtuma (Juhtus kummaline lugu. Juhtus kummalisi lugusid), kajama (Kajasid sammud. Kajas samme), kerkima (Kerkis küsimus. Kerkis uusi küsimusi), kostma (Kostis muusika. Kostis muusikat), kuulduma (Kuuldus käsklus. Kuuldus samme), kõmatama (Kõmatas kõnemürin. Kõmatas laske), leiduma (Leidus inimene, kes aitas. Leidub julgeid inimesi), olema (Oli viimane kevadpäev. Oli viimaseid kevadpäevi), puhkema (Puhkes võitlus. Puhkes võitlusi), tekkima jne.

Valik nominatiivi ja partitiivi vahel selles ja eelmises elementaarlauses ei sõltu mitte verbist, vaid muudest asjaoludest.

7. N+part. V Vett jätkus.

V = jätkuma, olema (Vett ei ole), piisama (Raha piisas).

8. V N+part. Lõi välku.

V = heitma (Heidab välku), lööma, olema (Oli päikest), piisutama (Piisutab vihma), piserdama (Piserdab vihma), poetatama (Poetas lund), rabistama (Rabistas vihma), ribistama (Ribistab vihma), valama (Valas vihma).

Ka siia rühma kuuluvad meteoroloogilised verbid nagu esimessegi rühma. Nad ei saa ainult esineda ilma partitiivse laiendita. Mõned neist on väljendverbidelle väga lähedased.

9. V N+el. Aitab vedelemisest.

V = aitama.

10. V N+all. Läheb sulale.

V = kiskuma (Kisub tuisule. Kisub vihmale), minema (Läheb külmale. Läheb soojale).

11. N+ad. V Peetril veab.

V = koitma (Poisil koidab), näkkama (Jaanel näkkas), vedama.

12. V N+tr. Läheb ehitamiseks.

V = minema (Läheb torniks. Läks kakluseks. Läks tööks).

13. V A+tr. Läheb pimedaks.

V = minema (Läheb valgeks. Läheb külmaks), muutuma (Muutub jahedamaks).

14. Loc V Rinnus pistab.

V = helisema (Igal pool heliseb), hungama (Kõrvus hungab), keema (Ümberringi kees), kumisema (Kõrvus kumiseb), kummitama (Lossitornis kummitab), kõmisema (Ümberringi kõmiseb), mulksuma (Torus mulksub), mühisema (Peas mühiseb), pistma, põlema (Ümberringi põles), põõritama (Südame all põõritab), raksuma (Liikmetes raksab), surisema (Peas suriseb), virvendama (Silmade ees virvendab) jne.

V = olema (Oli vara).

Neid kahte varianti võiks lugeda ka väljendverbideks.

III. KOLMEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

V = olema (Rida on raha. Ühinemine on arengu tulemus. "Arvukaile" on luuletus), tähendama (I.O. tähendab Issanda orj).

N¹-na võib esineda mis tahes märk või märkide kompleks.

V = juhtuma (Nõõp oli juhtunud vale), jääma (Mulje jäi hea), kuuluma (Hääl kuuldus tuttav), näima (Aeg näis lõputu), olema, paistma (Naine paistis kurvameelne), püsima (Toolid püsisid tühjad), saama (Laul sai ilus), sattuma (Nõõp oli sattunud vale), seisima (Kamber seisis tühi), sündima (Laul sündis ilus), tulema (Maja tuli odav. Elamine tuli kallis), tunduma (Leid tundus imepärane).

V = aadeldama (Keiser aadeldas kindrali), avama, ennetama (Peeter ennetas etteheite), formaliseerima (Teadlane formaliseeris teooria), hõlmama (Tõõ hõlmab ametiühingud), identifitseerima (Komisjon identifitseeris luuletaja põrnu), katkestama (Peeter katkestas otsimise), konsolideerima (Valitsus konsolideeris olukorra), kägardama (Poisid kägardas paberossi), leidma (Peeter leidis tõõkoha), magustama (Kokk magustas marjad), müüma (Peeter müüs paadi), pakkuma (Mere- ja pakkus võimaluse puhata), praotama (Peeter praotas võg-rava), pöörama (Naine pööras selja), rajama (Poisid rajasid spordiväljaku), ruineerima (Sõda ruineeris riigi majanduse),

siirdistutama (Kirurg siirdistutas südame), süütama (Kojamees süütas lambi), tooma (Käskjaig tõi uue korralduse), tõstlema (Peeter tõstles negatiivid), vigastama (Kajakas vigastas tiiva), võtma (Naine võttis lüpsiku), äratama (Peeter äratas sõbra) jne.

Siin on esitatud ainult üks neljakümnenäide verbidest. See on verbide hulgalt kolmas elementaarlause.

19. N¹+nom. V N²+gen.   See männitukk on meie.

V = olema.

20. N¹+nom. V N²+part.   Peremees lõbustas külalisi.

V = abistama (Peeter abistas naist), aeglustama (Mira aeglustas tõsttempot), diskrimineerima (Valged diskrimineerisid neegreid), edutama (Direktor edutas noori), harrastama (Peeter harrastas veesporti), hoogustama (Ühinemine hoogustas arengut), inspireerima (Luuletus inspireeris heliloojaid), jätkama (Naine jätkas lüpsi), kallutama (Poiss kallutas pead), kimbutama (Huligaan kimbutas teekäijaid), kortsutama (Meiu kortsutas kulmu), kõlgutama (Tõnis kõlgutas jalgu), laiendama (Preparaat laiendab veresooni), lõngutama (Professor lõngutas valehambaid), mõistma (Peeter mõistis Pauli kahtlusi), mähkima (Lisandid mähivad puutüvesid), noppima (Lapsed noppisid lilli), paitama (Vanaema paitas lapse pead), pooldama (Peeter pooldas teist kandidaati), püüdma (Kass püüdis lõngakera), rõhutama (Kõneleja rõhutas juubilari teenseid), sulatama (Tehas sulatas malmi), teadma (Peeter teadis arsti nime), tugevdama (Staap tugevdas garnisoni), ujutama (Poisid ujutasid laevakesi), vihasutama (Jüri vihasutas Peetrit), õhutama (Raamat õhutas vihavaenu), ülehindama (Peeter ülehindas oma teadmisi), üritama (Tõnu üritas võitu) jne.

Siin on esitatud ainult üks viiekümnenäide käepärasest olnud verbidest. Verbide hulgalt on see elementaarlause teisel kohal.

21. N¹+part. V N²+nom. Peetrit huvitas pedagoogika.

V = ajendama (Leonardot ajendas teadmistejanu), asustama (Saart asustasid neegrid), haarama (Vaatajat haaras uudishimu), huvitama, iseloomustama (Ajastut iseloomustab tootmise kiire kasv), kannustama (Kardinali kannustas auahnus), kaunistama (Seinu kaunistavad freskod), kroonima (Jõupingutusi kroonib edu), kütkestama (Peetrit kütkestab keemia), läbima (Raamatut läbib targa kaju), märkima (Jõesängi märgivad pajupõõsad), ootama (Sekretäri ootas peapesu), palistama (Tänavat palistasid liiliad), piirama (Kindlust piiras vall), saatma (Näitleja esinemist saatis naer), tabama (Kirjanikku tabas ebaõnn), täitma (Õhku täitis metsalõhn), valdama (Peetrit valdab rõõm), varitsema (Last varitses oht), ehvardama (Peetrit ehvardab karistus), ümbritsema (Mäenurkki ümbritseb soo) jne.

22. N+part. V A+part. Raamatuid on igasuguseid.

V = olema (Inimesi on mitmesuguseid).

23. N¹+nom. V N²+ill. Jüri kiindus lapsesse.

V = astuma (Peeter astus võitlusse loiduse vastu), asuma (Noormees asus kaitseasendisse), jääma (Laps jäi leetritesse. Novell jäi unustusse), kalduma (Poiss kaldus fantastikasse), kasvama (Tänav on kasvanud pärnadesse), kiinduma, klammerduma (Vanamees klammerdus olemasolevasse), kontsentreeruma (Tundmused kontsentreeruvad kujundesse), koonduma (Teooria tuum on koondunud põhitõdedesse), kuuluma (Kaelakee kuulub kuundasse sajandisse), langema (Daam langeb mineatustesse), laskuma (Noormees laskus vaidlusse), lõikama (Side lõikab nahasse), lõikuma (Katuseviilud lõikuvad taevasse), lülituma (Kollektiiv lülitus tegevusse), mattuma (Vestibüül mattus pimedusse), meelduma (Jaan meeldus tütarlapsesse), minema (Muundur läks tootmisse. Peeter on läinud isasse), möhkuma (Mäetipp möhkus pilvedesse), mässuma

(Terrassid on määsunud väänkasvudesse), nakatuma (Laps nakatus mumpsil), pistma (Poiss pistab jooksu), puutuma (See asi ei puutu teisse), raamuma (Pilt raamub rohelusse), rakenduma (Peeter rakendus töösse), sattuma (Peeter sattus kitsikusse), sekkuma (Professor sekkus arutlusesse), sukelduma (Asula sukeldus rohelusse), süvenema (Tütarlaps süvenes raamatusse), süüvima (Taat süüvis ootamisse), tuisutama (Roopad tuisutavad liivasse), ulatuma (Alged ulatuvad teise sajanisse), uppuma (Linn uppus aedadesse), uskuma (Peeter uskus sõbra aususse), vajuma (Raamat vajus unustusse) jne.

24. $N^1 + \text{ill.}$ V $N^2 + \text{np.}$ Poisi käitumisse sigineb hoolimatust.

V = hakkama (Taaveti kõrva hakkab tuttav hääl. Taaveti kõrva hakkab tuttavaid häáli), lisanduma (Kollektsiooni lisandus uus autograaf. Kollektsiooni lisandus uusi autograafe), põimuma (Töödesse põimub nukrust), segunema (Teadlase käsitlusesse seguneb kuivust), signinema jne.

25. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ill.}$ Kiired jagunevad kolme liiki.
 $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{tr.}$ Botaanika jaguneb eri teadusharudeks.
 $N^1 + \text{nom.}$ V $N^3 + \text{tr.} \dots$ Tänav jaguneb sõiduteeks
ja $N^4 + \text{tr.}$ ja kõnniteeks.
 $N^1 + \text{nom.}$ V $A^1 + \text{tr.} \dots$ Uksed jagunevad sinisteks
ja $A^1 + \text{tr.}$ ja punasteks.

V = eristuma (Keeleteadus eristus eri suundadeks), jagunema, liigituma (Tõrriistad liigituvad kolme rühma. Häälend liigituvad rühmadeks), rühmituma (Kunstnikud rühmitusid kahte organisatsiooni. Materjal rühmitub gruppideks).

26. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{in.}$ Erinevus seisneb materjalis.

V = avalduma (Erandlikkus avaldub taima välimuses), jagama (Orvi ei jaganud inimestes), juurduma (Aparaadi idee juur-

dub milleski muus), kajastuma (Uus seisukoht kajastub seadusandluses), kehastuma (Jumalaidee kehastuvat inimeses), kääima (Peeter käis kasukas), laperdama (Tuul laperdas poisilinnaesises), olama (Erinevus on materjalis), orienteeruma (Peeter orienteerus üksikasjades), osalema (Peeter osales ürituses), peegelduma (Tagajärjed peegelduvad hinnetes), seisima (Tema süü seisis vasturääkimises), seisnema, siplama (Talu siples võlgades), sisalduma (Akotiin sisaldub taimejuurtes), sorima (Tüdruk soris kirjades), veenduma (Inimene on veendunud oma jõus), viibima (Haige viibis raskest olukorras), väljenduma (Barbaarsus väljendus kunstiteose hävitamises) jne.

Oluline on seda elementaarlauset lahus hoida elementaarlauset N+nom. V Di.

27. N¹+in. V N²+nom. Jaagus ärkas huvi metsatöö vastu.

V = domineerima (Liiklusmüra domineerivad madalad toonid), elama (Peetris elab ettevaatlikkuse vaim), kehastuma (Maris on kehastunud Jüri naisideaal), kihvatama (Mardis kihvatas kütt), kõnelema (Pastoris kõneleb hingekadedus), prevaleerima (Kooliõpetuses prevaleerib intellektuaalsus), rääkima (Pastoris räägib hingekadedus), sündima (Jaagus sünnib poest), tukkuma (Igas inimeses tukub kirjanik), valitsema (Töö organiseerimises valitsevad juhuslikud tegurid), virguma (Õpilases virgub vajadus õelda tõtt), ärkama jne.

28. N¹+in. V N²+nom. Süsteemi talitluses esinevad häired.
Süsteemi talitluses esineb häireid.

V = esinema, heistuma (Põlgavas poosis heistub üleoleku säde), helisema (Kõneleja hääletambris heliseb nukrus), kõlama (Vanakese hääles kõlas kibedust), peituma (Poisil peitub elukogemusi), pesitsema (Peetris pesitseb autumnet) jne.

29. N¹+in. V N²+part.   Õhus sisaldub auru.

V = sisalduma, tunduma (Naise esinemises tundub närvilik-kust).

30. N¹+nom. V N²+el.   Tõõ sõltub tegijast.

V = alarmeerima (Oksendamine alarmeerib haiguse ilmnemisest), alustama (Peeter alustas raha lugemisest), eemalduma (Teos eemaldub reaalsusest), elatuma (Elanikkond elatub küttimisest), haigutama (Näitusesaaliid haigutavad tühjusest), hoiduma (Jüri hoidub alkoholist), huvituma (Jaak huvitus margikorjamisest), irduma (Teater irdus publikust), joobuma (Ingrid joobus kevadest), juhinduma (Revident juhindub eeskirjadest), järelduma (Teooria järeldub põhilausestest), keelduma (Naabrid keeldusid abist), kirendama (Ajalugu kirendab veristest sõdadest), korjuma (Vihmapilv korjub kastest), kujunema (Akordion kujuneb harmooniumist), kõnelema (Miski ei kõnele projekti sobivusest), küllastuma (Peeter küllastus lugemisest), liimerdama (Põrand liimerdas verest), lähtuma (Teadlane lähtus katseandmetest), nakatuma (Kulaline nakatus hoolimatusest), olema (Tassid on portselanist), olenema (Kuuldavus oleneb eest), pajatama (Raamat pajatab minevikust), pulbitsema (Juhan pulbitseb energiast), põlvnema (Peeter põlvnes meremehe perekonnast), pärlendama (Laup pärlendab higist), sõltuma, teadma (Direktor teab sellest sündmusest), teatama (Peeter teatas oma lahkumisest), tulenema (Erinevused tulenevad kasvutingimustest), tulvama (Tänav tulvab inimestest), vabanema (Kunstnik vabanes pingest), vestma (Peeter vestis oma reisidest), võõrduma (Poiss võõrdus tõöst), väljuma (Muusika ei väljunud inimehääle ulatusest) jne.

31. N¹+el. V N²+nom.   Jürist sai õpetaja.

V = arenema (Konnast on arenenud kotkas), hargnema (Tervitusest hargneb vestlus), jääma (Rassimisest jäi soodne mul-

je), kasvama (Poisist kasvab mees), kujunema (Noorukist kujunes tõõmees), käärima (Virdest käärib õlu), puhkema (Nupust puhkes õis), saama, sirguma (Poisist sirgub mees), tulema (Jaaniast tuleb hea sõdur), võrsuma (Seemnest võrsus puu).

Enamikul neist verbidest on olemas käesoleva elementaarlausega ekvivalentne elementaarlause $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{tr.}$ Vrd. Konnast arenes kotkas. Konn arenes kotkaks.

32. $N^1 + \text{el. V } N^2 + \text{np.}$ Tõõst tuli kasu.

V = eralduma (Kleveiidist eraldus heeliumi), hoovama (Siid-sallist hoovas kannikesearoomi), hõõguma (Lapsest hõõgub soojust), järelduma (Põhilausetest järeldub mitmeid seisukohti), kajastuma (Igast ta liigutusest kajastub kurbust), kiirgama (Mõnedest inimestest kiirgab kindlustunnet), kogunema (Kopikatest koguneb rublasid), kostma (Vastusest kostis solvumist), kuhjuma (Luiteliivast on kuhjunud künkaid), kõlama (Sosinast kõlab rõõmu), olema (Rohust on abi), paistma (Tujutsemisest paistab tundehellust), siginema (Naljast sigines pahandust), sügenema (Laiskusest sügenes süvenemast), tulema, õhkuma (Mullast õhkus sooja) jne.

33. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{el.}$ Suvila ei erine naabersuvilast.

$N^1 + \text{nom. ja } N^2 + \text{nom. V R}$ Suvila ja naabersuvila ei erine teineteisest.

$N + \text{nom.} + \text{pl. V R}$ Suvilad ei erine teineteisest.

V = erinema.

34. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{all.}$ Inimkõrv reageerib helile.

V = alluma (Tõõkoda allub ülikoolile), apelleerima (Ajakiri apelleeris haritud lugejale), asuma (Peeter asus rünnakule), eelnema (Kohtumine eelnes kõnelusele), halastama (Paula ha-

lastas Markusel), heituma (Vari heitub juhatajale), imponeerima (Peeter imponeeris külalistele), juhtuma (Peeter juhtus kuriteole), jõudma (Komitee jõudis kokkuleppele), järgnema (Noormees järgnes vargale), kalduma (Peeter kaldub tüsedusele), kuluma (Kogu energia kulub kuumenemisele), kuuluma (Järv kuulub linnale), käima (Ost käis isa rahakotile), langema (Valik langes Jaanile), libisema (Jutt libises balletile), lootma (Poiss lootis edule), liituma (Suufiks liitub tüvele), lükkuma (Töö valmimine lükkus sügisele), minema (Varandus läheb lapsele), mõjuma (Helilaine mõjub membraanile), mängima (Teater mängib õpilastele), nihkuma (Jutt nihkus tulevikuplaanidele), osutama (Naiste riistad osutavad kõrgele päritolule), patsutama (Peeter patsutas taskule), pretendeerima (Peeter pretendeerib juhi kohale), pöörduma (Meeste huvi pöördus kaubale), pühenduma (Kunstnik pühendub loomisele), püüdlama (Peeter püüdis ülesande täitmisele), reageerima, saama (Summa sai riigile), sekundeerima (Kirjanik sekundeerib tegelastele), sobima (Alistamine sobib Antsule), suruma (Peeter surus päästikule), süstuma (Meeskond süstis rünnakule), taanduma (Olukord ei taandu ühele kriteeriumile), toetuma (Peeter toetub autoriteedile), tuginema (Uurijs tugineb kogemustele), tõusma (Õpetus tõusis uuele elule), viima (Haigus viib idiootsusele), viitama (Kõneleja viitas tehase kogemustele) jne.

35. N¹+all. V N²+nom.   Peetrile juhtus vilets tuba.

V = juhtuma, lugema (Ihnurile loeb ainult raha), meeldima (Jaanile meeldib vaikus), naeratama (Peetrile naeratas õnn), saabuma (Peole saabus lõpp), sattuma (Peetrile sattus vilets tuba), trehvama (Jaanile trehvas uus masin), tulema (Tagakiusamisele tuli lõpp).

36. N¹+all. V N²+np.   Peetrile leidub võistlejaid.

V = assisteerima (Lavastajale assisteerib üliõpilasi), eel-nema (Heale päevale eelnes halb päev), järgnema (Kobarpil-

vedele järgnes halle pilvi), jääma (Peetrile jäi aega mõtlemiseks), kasvama (Meistrile kasvab järglasi), kerkima (Poeedile on kerkinud jäljendajaid), kogunema (Lugejail on kogunenud raskusi), leiduma, liituma (Kirjale liitub õnnesoove), lisanduma (Sõnadele lisandub žeste), meenuma (Peetrile meenub huvitavaid fakte), minema (Tehasele läks aparaste), paistma (Jürile paistab paremaid töötasi), seltsima (Kivihädale seltsib uusi hädasid), sirguma (Meistrile sirgub asendajaid), sündima (Peetrile sündis ainult poegi), sügenema (Ajakirjale sügenes kaastöölisi), tekkima (Jaani tekkis sõpru), terendama (Peetrile terendas oase), terenduma (Peetrile terendus oase), tulema (Peetrile tuleb kirju), tõusma (Poeedile tõusis võistlejaid), viirastuma (Peetrile viirastus koletisi) jne.

37. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{ad.}$ Teooria põhineb faktidel.

V = baseeruma (Laulud baseeruvad rahvaloomingul), esinema (Aneemia esineb imikpörsastel), mängima (Kõneleja mängib kuulaja tunnetel), olema (Torutehas on ehitamisel. Varas on hirmul), parasiteerima (Naar parasiteerib karplaste lõpustel), peetuma (Kõneleja peatus uue teoorial), põhinema, rajanema (Sügavtrükk rajaneb vestupidisel põhimõttel).

38. $N^1 + \text{ad. V } N^2 + \text{nom.}$ Juhanil hakkas hirm.

V = hakkama, puuduma (Loomadel puudub nägemismeel), püsima (Addõgeelastel püsisid külakogukonnad).

Nende verbide puhul pole ka eituse korral partitiivi.

39. $N^1 + \text{ad. V } N^2 + \text{np.}$ Edgaril on auto. Edgaril ei ole autot.
Jaani on raamatuid.

V = arenema (Pörsastel ei arene aneemiat), avanema (Pois- tel ei avanenud võimalust reisida), ilmnema (Solistidel il- nes hääldevigu), kujunema (Helduril ei kujunenud oma arva- must), kuluma (Lagunemisel kulub hapnikku), lasuma (Direkto-

ril ei lasu vastutust), olema, sügenema (Kombinaadil ei sügenenud häid suhteid naabritega), tulema (Eerikul tuli lust lõõritada), tekkima (Ajakirjal tekkis kaastöölisi), tõusma (Konradil tõusis isu), tärkama (Eugenil tärkas ideid) jne.

40. $N^1 + \text{ad.}$ V $A + \text{nom.}$ Villemil on valus.

V = hakkama (Heinol hakkas igav), olema.

41. $N^1 + \text{ad.}$ V $N^2 + \text{par.}$ Peetril jätkub kannatust.

V = jaguma (Sipelgal jagub südiat), jätkuma, leiduma (Moertel leidub julgust), olema (kunstnikul oli annet).

42. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{abl.}$ Kiri oli isalt.

V = olema (Põhiettekanne oli direktorilt), põlvnema (Kiri põlvneb araablastelt), pärinema (Portreed pärinevad kirjanikelt).

43. $N^1 + \text{abl.}$ V $N^2 + \text{np.}$ Pojalt tuli kiri.

V = tulema.

44. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ess.}$ Inimesed näisid hiiglastena.

V = avalduma (Vajadused avalduvad instinktidena), domineerima (Karatši domineerib kultuurikeskuseks), esinema (Peeter esineb bürokraatia vaenlasena), kujutuma (Kõverad kujutuvad sirgetena), kummitama (Osjade tihnik kummitab muinasmaitsena), kummuma (Põlismets kummub katusena), kõrguma (Hattakorn kõrgub hiiglasena), näima, paljastuma (Demokraatia paljastus võltsdemokraatiaks), praktiseerima (Peeter praktiseerib arstina), talitlema (Organellid talitlevad elunditena), tegelema (Peeter tegeles dekoratorina), tegutsema (Peeter tegutses ajakirjanikuna), toimima (Jaan toimib vahetalitajana), tolknema (Habe tolknes tortidena), tulema (Saare avastamine tuli üllatusena), tunduma (Väide tundub hüpoteesina).

45. N¹+nom. V A+ess.

Seinad paistsid mustadena.

V = avalduma (Ebanormaalne geen avaldus normaalsena), kummuma (Taavas kummub kõrgena), kuulduma (Hääl kuulub tuttavana), näima (Vestluskatked näivad ümmargustena), paistma, püsima (Ratsanik püsis majesteetlikuna), seisma (Kamber seisis tühjana), tunduma (Leid tundus imepärasena), viirastuma (Põdralill viirastub suurena).

46. N¹+nom. V N²+tr.

Rein hakkas lauljaks.

V = arenema (Konn on arenenud kotkaks), astuma (Peeter astus Emakeele Seltsi liikmeks), hakkama, juntuma (Peeter juhtus tunnistajaks), jääma (Jüri jäi poisismeheks), kujunema (Nooruk kujunes tšõmeheks), kvalifitseeruma (Hispaania koondis kvalifitseerus Inglismaa vastaseks), kõlbama (Peeter kõlbab direktoriks), käima (Suured linnud käisid kontvõõraks), minema (Tulud läksid võimla ehitamiseks), olema (Tütar on ainsaks pärijaks), osutuma (Tütarlaps osutus heaks pianistik), passima (Ants passib kääbuseks), puhkema (Tundmus puhkeb sõnadeks), pääsema (Noormees pääses professori õpilaseks), saama (Jüri sai Pauli surmavaenlaseks), sattuma (Peeter oli sattunud õpetajaks), sihtima (Peeter sihib lauljaks), siirduma (Lehtmets siirdus männikuks), sobima (Klaasnõu sobib hapendamiseks), sulama (Hooned sulavad ansambliks), valguma (Murdlained valguvad vahuviiruks), valmistuma (Ateljee valmistus hooajaks) jne.

47. N¹+tr. V N²+nom.

Haiguse põhjuseks oli mürgitus.

V = olema (Maja omanikuks oli lauljanna), rivistuma (Meie naiskonna vastaseks rivistus Ukraina naiskond).

48. N+nom. V A+tr.

Maja jäi vaikseks.

V = jooksuma (Inglane jooksis verest tühjaks), jääma (Liikumine jäi aeglaseks), kiskuma (Suu kiskus kõveraks), ku-

junema (Elu kujunes huvitavaks), lõõma (Vastane lõi araks. Kartulipealsed lõid kollaseks), minema (Tõõ läks raskeks), muutuma (Lahendamine muutus võimatuks), nõrguma (Silmad nõrguvad märjaks), osutuma (Raamat osutus heaks), platseeruma (Peeter platseerus viimaseks), saama (Kuub sai märjaks. Peeter sai pahaseks), sündima (Hing sünnib uueks), tegema (Muusika tegi kurvaks), tuiskama (Järv tuiskas valgeks), tulema (Luigela tuleb teiseks), tõmbuma (Meri tõmbub mustaks), vedama (Sein veab kõveraks), värvuma (Leek värvus kollaseks) jne.

49. N¹+nom. V Num+tr.

Tee läks kolmeks.

V = minema.

50. N¹+tr. V N²+part.

Kohalejõudmiseks kulus aega.

V = kuluma, piisama (Ehitamiseks ei piisa materjali).

51. N¹+nom. V N²+term.

Arv küünib miljonini.

V = jõudma (Oskar jõudis sünge järelduseni. Järg jõudis Jü-rini), küündima, ulatuma (Kahjud ulatusid miljardi rublani), viima (Korralagedus viis transpordi paralüüsimiseni).

52. N¹+nom. V N²+abess.

Peeter jäi rosmatuta.

V = jääma (Kiri jäi vastuseta), olema (Peeter oli kuneta. Maja oli elaniketa).

53. N¹+nom. V N²+kom.

Ehitus sarnanes kinoga.

V = alustama (Uuri ja alustas sordiarretustööga), dateerima (Joonised dateeruvad X aastatuhandega), heitlema (Vanamees heitles sooga), jändama (Peremees jändas masinaga), keksima (Margus keksis oma tööga), kiikutama (Poiss kiikautas uksega), konsulteerima (Korrespondent konsulteeris toimetajaga), kurjustama (Professor kurjustab laborandiga), käima

(Peeter käib uue tütarlapsega), liialdama (Ants liialdas alkoholiga), manipuleerima (Ärimehed manipuleerivad kapitalidega), mässama (Mees mässas mootorrattaga), olema (Koer on sõbraliku loomuga), piirduma (Kõneleja piirdus ühe näitega), piirnema (Territoorium piirneb järvega), rahulduma (Saunamees rahuldus sülitamisega), resoneerima (Heli resoneerib mullaosakestega), sõbrutsema (Peeter sõbrutses hulgustega), sündima (Mõõtmise sünnib mõõtjaga), tutvuma (Peeter tutvus tütarlapsega), võrduma (Parsek võrdub 3,26 valgusaastaga), ähvardama (Teenija ähvardas lahkumisega) jne.

54. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{kom.}$ Pilt vaheldus muusikaga.
 $N^1 + \text{nom. ja } N^2 + \text{nom. V}$ Pilt ja muusika vaheldusid.
 $N + \text{nom.} + \text{pl. V}$ Pildid vaheldusid.

V = amelema (Poiss ameles plikaga. Poiss ja plika amelesid. Noored amelesid), harmoneerima (Hoone harmoneerub ümbrusega. Hoone ja ümbrus harmoneeruvad. Värvid harmoneeruvad), kongruerima (Alus kongruerub üldisega. Alus ja üldis kongrueruvad. Vormid kongrueruvad), kurameerima (Juhataja kurameerib sekretäri. Juhataja ja sekretär kurameerivad. Noored kurameerivad), liituma (Juhtkond liitus kollektiiviga. Juhtkond ja kollektiiv liitusid. Rühmad liituvad), naaklema (Peeter naakleb Jüriga. Jüri ja Peeter naaklevad. Nariid naaklesid), purelema (Muri pureles Pollaga. Muri ja Polla purelesid. Koerad purelesid), ristuma (Kalevi tänav ristub Riia tänavaga. Kalevi tänav ja Riia tänav ristuvad. Tänavad ristuvad), segunema (Veri seguneb veega. Veri ja vesi segunesid. Vedelikud segunevad), sobima (Peeter sobis Jüriga. Peeter ja Jüri sobisid. Poisid sobisid), sõnelema (Naine sõneles mehega. Naine ja mees sõnelesid. Vanad sõnelesid), vahelduma, vennastuma (Sotsialistid vennastusid kommunistidega. Sotsialistid ja kommunistid vennastusid. Parteid vennastusid), võrdsustama (Kasvutempo võrdsustas kohanemistempega. Kasvutempo ja

kohanemistempo võrdsustusid. Tempod võrdsustusid), ühtlustuma (Sisesurve ühtlustus välissurvega. Sisesurve ja välissurve ühtlustusid. Surved ühtlustusid) jne.

Seda laadi elementaarlausete grupid on omased retsip-rookverbide. Elementaarlaused on omavahel substitutsiooni-vahekorras, kusjuures tähenduses esinevad erinevad rõhuasetused. Substantiiv ei pea kolmanda lause puhul alati olema vormilt mitmuses, küll aga peab ta olema kindlasti sisult mitmuslik. Vrd. Koortekari pureles. Rahvas vennastus.

55. N¹+kom. V N²+np. Maavärisemisega kaasnes tulekahjusid.

V = kaasnema (Suure voolutugevusega kaasneb tugev magnetväli), kaasuma (Ahenemisega ei kaasu piiramist), olema (Koristajatega on häda), seltsima (Kajakatega seltsis kuld-nokki), toimuma (Margusega toimus imelikke asju) jne.

56. N¹+nom. V N²+gen. all Laev on valve all.

V = kannatama (Margus kannatas unepuuduse all), olema (Peeter on Jüri mõju all), seisma (Maja seisab valve all), ägama (Pidulaud ägab toiduliudade all).

57. N¹+nom. V N²+gen. alla Maa jäi uudismaa alla.

V = jääma (Saar jäi Prantsusmaa kontrolli alla), kuuluma (Tehas kuulub ehitusministeeriumi alla), käima (Küla käib Tartu rajooni alla), langema (Poiss langes kaasõpilaste pilke alla), mattuma (Inimesed mattusid rusude alla), minema (Uudismaa läks teravilja alla), sattuma (Maa sattus Rooma võimu alla).

58. N¹+gen. asemele V N¹+nom. Gümnaasiumi asemele tuli keskkool.

V = astuma (Hõimuliitude asemele astusid kihelkonnad), tulema.

59. N¹+nom. V N²+gen. ees Uuriia seisis uue probleemi ees.

V = kahvatama (Raudkivi kahvatab ta karmuse ees), kummardama (Teadlased kummardavad autoriteetide ees), olema (Peeter oli uue probleemi ees), seisma, vastutama (Nõukogu vastutab ministri ees).

60. N¹+gen. ees V N²+nom. Rändaja ees avanes sünge pilt.

V = avanema, olema (Meie ees oli uus ülesanne), seisma (Peetri ees seisavad uued ülesanded).

61. N¹+nom. V N²+gen. eest Aednik hoolitses taimede eest.

V = hoiatama (Pelitseinik hoiatas varaste eest), hoolitsema, kaitsma (Vedelik kaitses mikroobide eest), kostma (Ema kostab lapse eest), käima (Mündid käivad raha eest), muretsesema (Tädi muretses tubase talituse eest), olema (Minna oli ema eest), putkama (Peeter putkas poolakate eest), seisma (Ema seisab lapse eest), tunnistama (Eluruumid tunnistasid enese eest), vastutama (Direktor vastutas lehmade eest).

62. N¹+nom. V N²+gen. hoolde Laps jätkab vanema hoolde.

V = jääma.

63. N¹+nom. V N²+gen. hooleks Ehitamine jäi trusti hooleks

V = jääma.

64. N¹+nom. V N²+gen. jaoks Neljas rada on märkide jaoks.

V = jääma (Tuba jätkab kauba jaoks), olema.

65. N¹+gen. jaoks V N²+np. Kasti jaoks leidub ruumi.

V = jääma (Tasside jaoks jääb ruumi), leiduma, olema (Kasti jaoks on ruumi).

66. N¹+nom. V N²+gen. juurde Pluus kuulub kostüümi juurde.

V = asuma (Kõneleja asub järgmise küsimuse juurde), jääma (Peeter jäi oma arvamuse juurde), kuuluma, minema (Kõneleja läheb aaja juurde), tulema (Taavet tuli mõistuse juurde).

67. N¹+nom. V N²+gen. juures Haigus avaldub järglaste juures.

V = avalduma, ilmneha (Sümptoom ilmneb laste juures), käima (Töö käib uue näidendi juures).

68. N¹+nom. V N²+gen. järele Peeter küsis sõbra tervise järele.

V = ahmima (Poiss ahmis liblika järele), haarama (Militse haaras püstoli järele), hiilima (Toots hiilis riiete järele), hüüdma (Laps hüüdis ema järele), igatsema (Geograaf igatses avastuste järele). janunema (Daam janunes pealinnale järele), kobama (Kõrtsmik kobas ukse järele), küsima, küünitama (Peeter küünitas veeklaasi järele), lippama (Poiss lippas pileтите järele), lõhnama (Lugu lõhnaa kuriteo järele), pärima (Kõneler päris külalise soovi järele), silkama (Jooksupoiss silkas viina järele), tormama (Rahvas tormas riiete järele), vaatama (Vanaisa vaatas laste järele), valvama (Arhitekt valvas plaani realiseerimise järele) jne.

69. N¹+nom. V N²+gen. kallal Taat nokitses võrgu kallal.

V = higistama (Kunstnik higistas maastiku kallal), juurdlema (Margus juurdleb küsimuse kallal), kohmitsema (Mees koh-

mitsema (Kees kohmitseb vankri kallal), kopitsema (Taas ko-
pitseb peenarde kallal), muukima (Varas muukis luku kallal),
mässama (Margus mässas joonistuste kallal), nokitsema, nok-
kima (Tüdruk nokkis poisi kallal), närima (Peeter närib nai-
se kallal), pusima (Peeter pusis vankri kallal), urgitsema
(Jaan urgitses toosi kallal), võtma (Ema võttis poja kallal)
jne.

70. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{gen. kallale}$ Peeter sööstis vas-
tase kallale.

V = asuma (Kulalised asusid toidu kallale), hüppama (Rõõv-
lid hüppasid teekäijate kallale), kargama (Rõõvlid kargasid
teekäijate kallale), kippuma (Joodik kippus naiste kallale),
langema (Salk langes meeste kallale), minema (Arst läks hai-
ge hamba kallale), sööstma, tikkuma (Ants tikkus venna kal-
lale), tormama (Sõdurid tormasid vaenlase kallale), tungima
(Hull tungis arsti kallale).

71. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{gen. kohta}$ Lause käib kunsti
kohta.

V = käima, maksma (Seadus maksab ka puhkepäeva kohta).

72. $N^1 + \text{gen. kohta V } N^2 + \text{nom.}$ Mehe kohta tuleb
pudel.

V = tulema.

73. $N^1 + \text{nom. V kui } N^2 + \text{nom.}$ Oja oli kui Emaioogi.

V = esinema (Peeter esineb kui revident), kujutuma (Sirged
kujutuvad kui kõverad), kummitama (Osjade tihnik kummitab
kui muinasnats), olema, paljastuma (Teooria paljastus kui
pseudoteooria), talitlema (Organellid talitlevad kui elun-
did), toimima (Karl toimib kui vahetalitaja).

74. N¹+nom. V N²+gen. kõrval Näidend kahvatab ro-
maani kõrval.

V = kahvatama, kahvatuma (Antsu ukus kahvatub Jüri ülbusse kõrval).

75. N¹+nom. V N²+gen. käes Võim on Peetri käes.

V = olema.

76. N¹+nom. V N²+gen. käest Kiri on isa käest.

V = olema.

77. N¹+gen. käest V N²+nom. Sõbra käest tuli ki-
ri.

V = tulema.

78. N¹+nom. V N²+gen. kätte Rasmat läbi Maarja
kätte.

V = jõudma (Järg jõuab Jüri kätte), jääma, minema (Võim läks nõukogu kätte), koonduma (Maa koondus mõisnike kätte), sattuma (Peeter sattus politsei kätte), siirduma (Varandus siirdus lapse kätte), tulema (Järjekord tuli Jaani kätte).

79. N¹+nom. V läbi N²+gen. Vesi imbub läbi pra-
gude.

V = igritsema (Kommikuvalgus igritses läbi lehtede), imbu-
ma, imenduma (Vedelik imendus läbi membraani), imitsema
(Suits imitseb läbi riide), käima (Jõgi käib läbi laha),
saama (Auto ei saa läbi oja), vilksatama (Mõte vilksates
läbi pea).

Selle elementaarlause puhul on võimalik muuta verb
ühendverbi, nii et läbi juurde kuulub N² elatiivis. Vrd.
Vesi imbus pragudest läbi.

80. läbi N¹+gen. V N²+part. Läbi riide immitseb suitsu.

V = igritsema (Läbi lehtede igritseb valgust), imbuma (Läbi pragude imbus vett), imenduma (Läbi membraani imendub vedelikku).

81. N¹+nom. V nagu N²+nom. Oja oli nagu Emajõgi.

V = olema.

82. N¹+nom. V N²+gen. otsa Peeter vaatas poisi otsa.

V = juhtuma (Peeter juhtus ihnuskoi otsa), sattuma (Teener sattus krõõsuse otsa), vaatama.

83. N¹+nom. V N²+gen. peale Poiss lootis isa peale.

V = hakkama (Sõnad ei hakka poisi peale), halastama (Paula halastas Markuse peale), heituma (Vari heitub juhataja peale), juhtuma (Miilits juhtus kuriteo peale), kaebama (Jüri kaebas Peetri peale), kalduma (Jutt kaldus puhkuste peale), kuluma (Raha kulub maja väljaehitamise peale), käima (Peetri mõte käis viina peale), langema (Ülesanne langes Jaani peale), lootma, lükkuma (Töö valmimine lükkub sügise peale), mängima (Maakler mängis kursi alanemise peale), näitama (Peeter näitas tundmatu peale), reageerima (Peeter ei reageerinud selle jutu peale), rõhuma (Poiss rõhues lingi peale), sattuma (Peeter sattus peitevara peale), suruma (Mihkel surus nupu peale), tulema (Taavet tuli õige mõtte peale), vajutama (Poiss vajutas nupu peale) jne.

84. N¹+gen. peale V N²+nom. Iza pudeli peale tuli mäss.

V = tulema (Toa peale tuleb kaks inimest).

85. N¹+nom. V N²+gen. pihta Wali käis Peetri pihta.

V = käima.

86. N¹+nom. V N²+gen. poole Poisid hoidsid ema poole.

V = hoidma, kalduma (Professor kaldus teise ettepaneku poole), küünitama (Koer küünitas pirukatüki poole), küünituma (Mehe käsi küünitus leiva poole), näitama (Peeter näitas väljamäe poole), olema (Mehe selg oli meie poole), pöörduma (Peeter pöördub naiste poole), pürgima (Woored pürivad ide-salide poole), püüdlema (Elektronid püüdlewad anodi poole), püüdma (Peeter püüdis paremuse poole), tõmbuma (Membraan tõmbus südamiku poole).

87. N¹+nom. V N²+gen. poolele Poisid hoidsid ema poolele.

V = hoidma, kalduma (Sümpaatia kaldus oma võistkonna poole-le).

88. N¹+nom. V N²+gen. poolt Kingitus oli isa poolt.

V = kõnelema (Miski ei kõnele projekti poolt), olema (Nõu-kogu oli kandidaadi poolt), rääkima (Kõik andmed räägivad ettepaneku poolt), tulema (Keeld tuli kooliõpetaja poolt).

89. N¹+nom. V N²+päralt Maja on laste päralt.

V = jääma (Maja jäi noorte päralt), olema.

90. N¹+nom. V N²+gen. sisse Mäetipp mähkus udu sisse.

V = mähkuma, mässuma (Terrassid on mässunud väänkaevude sis-se), sööbima (Mustusekiht sööbis materjali sisse), uskuma (Peeter uskus õpetaja sisse).

91. N¹+nom. V N²+gen. suumas Kirjanik edenes küp-
suse suumas.

V = edenema, püüdema (Peeter püüdis ideaalide suumas),
püüdma (Peeter püüdis paremuse suumas).

92. N¹+nom. V N²+gen. taga Peeter küürutas õpi-
ku taga.

V = istuma (Peeter istus konspektide taga), kükitama (Pee-
ter kükitas arvereamatu taga), küürutama jne.

93. N¹+gen. taga V N²+np. Ettevõtte taga oli
suurärimehi.
Ettevõtte taga on
suurärimehed.

V = olama, peituma (Naeratus taga peitub südamevalu), seis-
ma (Meeste selja taga seisab trust).

94. N¹+nom. V N²+gen. taha Peeter varjub lõbususe
taha.

V = peituma (Peeter peitus naeratus taha), pugema (Direk-
tor pugus ettekäskete taha), varjuma.

95. N¹+nom. V N²+gen.+pl. vahel Peeter kõikus kar-
tuste vahel.
N¹+nom. V N³+gen. ja Haise kõikus elu ja
N⁴+gen. vahel surma vahel.

V = kurseerima (Aurik kurseeris Glasgow! ja India vahel),
kõikuma, pendeldama (Vastlapäev pendeldab veebruari ja mär-
si vahel), valima (Põgenik valis koduma ja võõrsi vahel).

96. N¹+nom. V N²+gen. vahet Perensaine käib aida
vahet.
N¹+nom. V N²+gen. ja Perensaine käib toa ja
N³+gen. vahet linda vahet.

V = hiilima (Mees hiilis sama ja küüni vahet), kurseerima (Autod kurseerivad suvituskoha ja pealinna vahet), käima, nühkima (Peeter nühkis ühisuse poe vahet), vantsima (Mees vantsis vallamaja vahet), voorima (Ministrid voorisid lossi ja linna vahet) jne.

97. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{gen. vastu}$ Maaseerimine aitab
krampide vastu.

V = agiteerima (Jüri agiteeris preestrite vastu), aitama, astuma (Assistent astus professori vastu), kaitsma (Vedelik kaitseb sääskede vastu), kõnelema (Miski ei kõnele projekti vastu), olema (Tabletid on peavalu vastu), pöörduma (Pilge pöördus autori vastu), rääkima (See seik räägib ühtsuse nõude vastu), saama (Peeter ei saanud poiste vastu), seisma (Inglased seisid restauratsiooniga vastu), tunnistama (See asjaolu tunnistab kaebealuse vastu), tõusma (Talupojad tõusid kuberneriga vastu), vaidlema (Peeter vaidleb ettepaneku vastu), valmistuma (Ateljee valmistub hooaja vastu) jne.

98. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{gen. vastu}$ Haamer puutus kivi
vastu.
 $N^1 + \text{nom. V vastu } N^2 + \text{part.}$ Haamer puutus vastu
kivi.
 $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{part. vastu}$ Haamer puutus katet
vastu.

V = puutuma, põrkama (Peeter põrkas laua vastu. Peeter põrkas vastu lauda), raksama (Nool raksas raudrüü vastu. Nool raksas vastu raudrüüd), taguma (Mõök tagus sääre vastu. Mõök tagus vastu säärt) jne.

Need elementaarlausad on omavahel ekvivalentsusvahetavas. Viimane elementaarlause on vähem vastuvõetav.

99. $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{gen. vastu}$ Traat hõõrdus katte
vastu.
 $N^1 + \text{nom. V vastu } N^2 + \text{part.}$ Traat hõõrdus vastu ka-
tet.

N¹+nom. ja N²+nom. V

Traat ja kate hõõrduvad.

N+nom. +pl. V

Lehed hõõrduvad.

V = hõõrduma.

100. N¹+nom. V N²+gen. üle

Elamus domineerib jutustuse üle.

V = domineerima, ironiseerima (Kõnõõdia ironiseerib väikekodanluse üle), juurdlema (Mees ei juurelnud asja üle), kaebama (Peeter kaebas pimeduse üle), kurjustama (Professor kurjustas hooletuse üle), kurtma (Haine kurtis vanaduse üle), otsustama (Peeter otsustas materjali vajaduse üle), pahandama (Peeter pahandas segamise üle), pärima (Juriija päris iga-suguste asjade üle), valvama (Arhitekt valvab projekti realiseerimise üle), võimutsema (Direktor võimutses autojuhtide üle) jne.

101. N¹+gen. üle V N²+nom.

Asumaa üle valitses kindralkuberner.

V = valitsema.

102. N¹+nom. V üle N²+gen.

Laine lööb üle paadiserva.

V = käima (Toimetaja silmad käisid üle ridade. Äike käis üle linna. Pealkiri käib üle kolme veeru. Põrgulik läige käis üle Tootsi näo), laapama (Taas laapas üle otamiku), lendama (Täelik varj lendas üle Tootsi näo), libisema (Hirmuilm libises üle mehe näo), läigatama (Vesi läigatas üle ääre), lööma, siluma (Peeter silus üle juuste), ulatuma (Temperatuur ulatus üle kümne kraadi) jne.

103. üle N²+gen. V N¹+np.

Üle paadiserva lööb laineid.

V = käima (Üle laevalaas käis laineid), läigatama (Üle ääre läigatas vett), lööma, pritsima (Üle paadiserva pritsis vett) jne.

104. N¹+nom. V N²+gen. ümber Arutlused keerlesid ühe probleemi ümber.

V = keerlema, käima (Jutt käib rahaküsimuse ümber), mehkeldama (Margus mehkeldas talitaja ümber), organiseeruma (Aja-jaotus organiseerus suure huviala ümber).

105. N¹+nom. V N²+gen. ümber Kleit hoidub keha ümber.
N¹+nom. V ümber N²+gen. Kleit hoidub ümber keha.

V = hoidma (Kleit hoiab ümber keha), hoiduma, põimuma (Viinapuu põimub tamme ümber. Viinapuu põimub ümber tamme), tiirlema (Maakera tiirleb Päikese ümber. Maakera tiirleb ümber Päikese).

106. N+nom. V Loc Maja on metsas.

V = asetsema (Maja asetses järve kaldal), elama (Professor elab äärelinnas), hargnema (Tegevus hargneb mõisas), istuma (Jaan istub kodus), kobama (Peeter kobas taskusopis), konutama (Vähid konutavad urgastes), käima (Peeter käis järve ääres), lasuma (Udu lasus vee kohal), liikuma (Peeter liikus peenes seltskonnas), loovima (Jalakäija loovib autode vahel), nokitsema (Kuldnokad nokitsevad teeveersel), parvlema (Rahvas parvleb kinode ees), posima (Peeter posis vankri juures), rassima (Peeter rassis õues), rühmama (Peeter rühmas põllul), seisima (Riided seisid kohvris), talitama (Tüdruk talitab köögis), teenima (Peeter teenis kaupmehe juures), toimuma (Tegevus toimub haiglas), tuustima (Mees tuustis paperites), vedelema (Raamat vedeles laual), viibima (Delegatsioon viibis Tartus), võlvuma (Sillad võlvusid vee kohal), õõbima (Peeter õõbis telgis) jne.

107. Loc V N+nom. Koridoris valitseb hämarus.

V = domineerima (Liiklusmüra domineerivad madalad toonid), kihisema (Laiades kihisesid ussid), kulgema (Maa lõunaosas

kulgevad mäeahelikud), liigutama (Peetri südames liigutab lootus), loksuma (Pudelie loksab vesi), olelema (Kuskil olelevat idee), puuduma (Looduskirjeldustes puudub värskus), toimima (Looduses toimivad võimsad jõud), vahutama (Meie Ühber vahutas õitemeri), valitsema, võimutsema (Venemaal võimutsevad mõisnikud), välgatama (Peetri silmis välgatas hirm) jne.

108. Loo V N+np.

Nõmmel lebavad rändrahnud.

Nõmmel lebab rändrahnne.

V = askeldama (Õues askeldab virku muhu naisi), elama (Kõrbes elab üksiklasi), elutsema (Parkmetsas elutses metskitse), esinema (Mägedes esineb lumetorme), kasvama (Savannis kasvab üksikuid puid), kuhjuma (Lõunas kuhjub pilvemägesid), kõrguma (Siin-seal kõrgub kuhjavarraid), lamama (Nõmmepealseel lamab rändrahnne), lebama, leiduma (Kunstis leidub mängu elemente), levima (Vihnametsade läheduses levib hõredaid metsi), mustama (Seinas mustab pesaauke), olema (Leagris oli uusi tulijaid), paiknema (Murrangutel paikneb vulkaaniahelikke), pesitsema (Õõnsustes pesitses mesilasi), rippuma (Naelte otsas ripub räbalaid), vedelema (Põrandal vedeleb paberitükke) jne.

109. Loc V N+part.

Õhus tundub kõrbelõhna.

V = olema (Õhus on kõrbelõhna), tunduma.

110. N+nom. V De

Valgus langeb ülalt.

V = aurama (Vesi auras potist), hakkama (Soo hakkab liiviku äärest), häälbima (Peeter häälbis teelt), kahmama (Mees kahmas labidavarrest), kargama (Noormeis kargas toolilt), kulgema (Piir kulgeb linna lähedalt), kõõluma (Poiss kõõlus nurga tagant), lahvatama (Nõrdimus lahvatas ta silma-dest), langema, lähtuma (Võnkumine lähtub heliallika juurest), pudenema (Kompvekid pudenevad lindilt), putkama

(Peeter putkas toast), pärinema (Peits pärineb Samose saarelt), tolknema (Kindad tolknesid põuest), tulema (Peeter tuli linnast), vallanduma (Oha vallandus Peetri rinnast) jne.

111. De V N+np.   Haavast purekab veri.
Haavast purekab verd.

V = aurustuma (Lehe pinnalt aurustub vett), avanema (Mäetipult avaneb suurepärase vaate), hoovama (Lahelt hoovab mõrkjat lõhna), immitsema (Pedrunik stadest immitseb haisu), jooksema (Haavast jookseb veri), kanduma (Võlvialusest kandub sooja hõngu), kerkima (Lõuna poolt kerkib määseljak), lahmama (Aknaast lahmab leek), langema (Aknaast langeb vihmapiisku), lõõskama (Lehe suust lõõskas tuld), nirisema (Kraanist nirises leige vesi), nõrguma (Pärgadest nõrgub vett), pahvama (Puuriidast pahvas hall suits), paiskuma (Korstnaast paiskus aurupilveke), paistma (Naha alt paistsid roided), parteatama (Selja tagant partsatas haavililaeng), piiluma (Puistu vahelt piilus korstnaid), purekama, purekuma (Silmist purekusid pisarad), puuduma (Mundri eest puudus nõõpe), rabisema (Mõladelt rabiseb piisku), ripnema (Suust ripnesid õled), sadama (Igalt poolt sadas hoop), sirisema (Silmist siriseb vett), tibama (Suitsupilvest tibab mardikaid), tilkuma (Räästast tilgub vett), tulema (Ettevõttest tuli nõudmisi), tulvama (Väravate juurest tulvas rahvast), varisema (Sigareti otsast varises tuhka), vuhisema (Seinapraost vuhiseb külma tuult), võreuma (Elvast on võreunud sportlasi), väljuma (Kiirendist väljus tuumade kimp) jne.

112. N+nom. V Di   Neiu astus kauplusse.

V = astuma, hakkama (Perenaine hakkas lehmale kaela), iluma (Võõras ilmus kaevu juurde), kaema (Peeter kaeb päikese-loomangusse), kippuma (Koer kippus tuppa), kulgema (Anomaalia kulgeb magnetipoolusoni), küündima (Jalad ei küündinud

laua peale), lendama (Vaas lendas põrandale), lonkima (Orvi lonkis kodu poole), najatuma (Mees najatus akna servale), paiskuma (Aurik paiskus kaldale), popsutama (Mootorpaat poputas mandrile), pöörduma (Takso pöördub magistraalile), sirutuma (Poolसार sirutub merre), suunduma (Peetri silmad suunduvad sepapajale), toetuma (Mees toetus kepi najale), trummeldama (Rahe trummeldas auto katusele), tõusma (Kaevur tõusis maapinnale), vajuma (Rahvas vajus õue), voolama (Jõgi voolab edela poole), ängama (Peeter ängas mehele vastu kõrvu) jne.

113. Di V N+np.   Laua juurde kogunes uudishimulike.

V = eksima (Tahedamaile kohtadele on eksinud pihlakaid), ekslema (Kõikjale eksleb pajupõõsaid), ilmuma (Peetri silme ette ilmusid mineviku pildid), joonestuma (Fooni alumisele servale joonestub metsatriip), kogunema, kuhjuma (Randa kuhjus künkaid), kujunema (Noorte vahele kujunes sõprusside-meid), kuuluma (Ringi liikmete hulka kuulus tõõlisi), mine-ma (Tallinnasse läks väike saadetis), moodustuma (Neisse kohtadesse moodustusid rasvakõhmukesed), pahvama (Vastu seinu pahvas kuuma tuult), peituma (Mägede vahele on peitunud järvekesed), poetuma (Luuletustesse poetub mõtisklusi), põimuma (Laulude vahele põimub dialoogi), rabisema (Kuuale rabisab piisku), rappuma (Teele rappub õlekõrsi), sadama (Peetri pihta sadas needusi), signema (Legendikule on signenud majad), sugenema (Osakonda sugenes uusi inimesi), tekkima (Lapse lõua alla tekkis paise), uuristuma (Seina uuristus auke) jne.

114. N+part. V Di   Meistrit jätkus igale poole.

V = jätkuma, kiskuma (Peetrit kiskus mängupõrgusse), piisama (Linde piisab igale poole), tõmbama (Poissi tõmbas linna).

115. N+nom. V Dt Mees astus mööda katuseharja.

V = astuma, hüppama (Mees hüppas üle käsipuu), kakerdama (Vanamees kakerdas mööda teed), kargama (Peeter kargas läbi akna), kulgema (Tee kulges läbi linna), käima (Peeter käis mööda välju), lippama (Poiss lippas mööda tänavat), lonkima (Peeter lonkis mööda teed), plagama (Peeter plagas üle õue), ronima (Ahvid ronivad mööda liaane), rändama (Pilk rändas mööda tuba), sammuma (Peeter sammus mööda vagu), sibama (Peeter sibas üle tänava), tatsama (Peeter tatsas üle uulitsa), tulema (Peeter tuli mööda teed), vurama (Jalgrattad vuravad läbi linna) jne.

116. N+nom. V Dt₂ Valgus langes läbi klaaskatuse.

V = kahlama (Peeter kahlas läbi lume), kiikama (Tüdruk kiikas läbi sõrmede), kupatama (Mehed kupatasid läbi koridori), langema, lipsama (Peeter lipsas üle tee), müdistama (Traktor müdistas läbi võsa), paiskuma (Vesi paiskus läbi võrede), paistma (Näod paistsid läbi leili), pugema (Peeter puges läbi aia), ruttama (Jõgi ruttas läbi luha), sirutuma (Sild sirutub üle Doonau), suunduma (Peeter suundus läbi metsa), süüstma (Peeter süüstis üle toa), tikkuma (Peeter tikkus üle tee), tuiskama (Lennuk tuiskas üle katuste), valguma (Vesi valgus läbi heina), viskuma (Mees viskus üle käsipuu), vupsama (Jänes vupsas üle tee) jne.

117. N+nom. V Mod Peeter käitus sundimatult.

V = elama (Peeter elas lähedasti), hargnema (Tegevus hargneb tormiliselt), hingama (Peeter hingas kergendatult), istuma (Süstad istuvad sügavasti), jaotuma (Varud on jaotunud ebaühtlaselt), konutama (Peeter konutas liikumatult), kulgema (Varumine kulgeb keskmiselt), kõlama (Hääl kõlab kindlalt), käituma, lebama (Haige lebas jõuetult), meelestuma (Poisid on meelestunud sõjakalt), minema (Konverents läks hästi), mööduma (Kaitsmine möödus edukalt), ra-

kenduma (Ksamera rakendus automaatselt), riietuma (Peeter riietus maitsetult), talitama (Peeter talitas õigesti), toimima (Peeter toimis inetult), toimuma (Maimine toimus salamahti), tulema (Rünnak tuli ootamatult), väljenduma (Matemaatik väljendub konkreetsest) jne.

118. N+nom. V Modi₁   Maia on lāngus.

V = olema (Mees on purjus. Nārvid on pingul), seisama (Uks seisis poikvel).

119. N+nom. V Modi₂   Peeter oli pikali.

V = lebama (Peeter lebas selili), olema (Poiss oli kēpuli).

120. N+nom. V Modi₁   Nōōr lāks sassi.

V = ajama (Uss ajas kūruru), hoidma (Silmad hoidsid kissi), hoiduma (Lehed hoiduvad kumai), jääma (Peeter jäi purju. Suu jäi amauli), kargama (Uks kargas lahti), kiekuma (Nāgu kiekus vingu), langema (Pea langes longu), lõõma (Rahvas lõi liikvele), minema (Mees läks marru), paiskuma (Tāhed paiskusid segi), tõmbuma (Peeter tõmbus pingule), vajuma (Noormees vajus norgu), vedama (Poisi suu vedas naerule).

121. N+nom. V Modi₂   Poiss heitis pikali.

V = asetuma (Lūli asetus tagurpidi), heitma, hüppama (Peeter hüppas pūsti), jääma (Ratas jäi külili. Mees jäeb pūsti), kargama (Noormees kargas pūsti), keerama (Peeter keeras selili), kopsatama (Peeter kopsatas istuli), krapsama (Poiss krapsas pūsti), käima (Poiss käis kēpili), langema (Mees langes pikali), lartsatama (Mees lartsatas selili), laskuma (Peeter laskus kükki), latsatama (Peeter latsatas seljakile), lendama (Poiss lendas kukerknuuti), prantsatama (Peeter prantsatas pikali), rāntsatama (Mees rāntsatas pikali), totsama (Peeter totsas istuli), vajuma (Haige vajus pikali), viskama (Peeter viskas kōhuli), viskuma (Malle viskus istuli).

122. N+nom. V Modi₃ Õied asetuvad vaheldumisi.

V = asetuma, tormama (Lained tormavad vastamisi) jne.

123. N+nom. V Temp Õnnetus juhtus hommikul.

V = avalduma (Haigus avaldub kindlas vanuses), debüteerima (Kirjanik debüteeris 1956. aastal), formeeruma (Kromajoonlane formeerus 40 000 aastat tagasi), hakkama (Kool hakkas esimesel septembril), hargnema (Tegevus hargnes sajandivahetusel), ilmnema (Vajadus ilmes praegu), jooksuma (Film jookseb täna), juhtuma (Õnnetus juhtus 6. jaanuaril), kujunema (Suhtumine kujunes varem), moodustuma (Kivimid moodustusid kaks miljardit aastat tagasi), olema (See sündmus oli läinud sajandi lõpul), pesitsema (Lind pesitseb suvel), toimuma (Kongress toimus eile), tulema (Tort tuleb õhtul) jne.

124. Temp V N+nom. Täna on laupäev.

V = maksuma (Tänapäeval maksab teadmiste hulk), olema (Vareti on laulupidu), toimuma (26. augustil toimus külalisõhtu).

125. N+nom. V Tempmes Reis kestis kaua.

V = jooksuma (Film jooksis kaua), kestma (Bankett kestis hommikuni), tuurima (Kõne tuuris pool tundi), vältama (Vaheaeg vältas veerand tundi).

126. N+part. V Frekv Äpardusi on sageli.

V = olema (Kauneid õid on haruharva).

127. N+nom. V Mee Kivi kaalub kümme tonni.

V = kaaluma, katma (Kujutis kattis kolm ruutmeetrit), käima (Peeter käis viis kilomeetrit), maksuma (Ruutmeetri taastamine maksab viis rubla), moodustama (Kasum moodustab kuusküm-

mend rubla), näitama (Kraadiklaas näitab viis kraadi), olema (Laius on kümme meetrit. Kell on üks), sammuma (Peeter sammus paar meetrit), säästma (Poiss säästis sada rubla), tulema (Maa ümbermõõt tuli 250 000 staadioni) jne.

128. N+part. V Mes Varandust oli palju.

V = korjuma (Mune korjus suur hulk), kuluma (Elektrienergiat kulus 10 000 kw/t.), olema, tulema (Lüpsilehmi tuleb kuuskümmend).

129. N+nom. V Distr Peeter jäi üksi.

V = jääma, olema (Jaan oli üksinda), sammuma (Peeter sammus üksi), viibima (Mehed viibisid kahekesi) jne.

130. N¹+all. V N²+el. Haigele aitas aspiriini.

V = aitama, piisama (Jaanile piisab sellest rahast).

131. N¹+all. V N²+el. Jaanile piisas rahast.

V = aitama (Meestele aitas rahast), jätkuma (Loomadele jätkus toidust), piisama.

132. N¹+el. V N²+tr. Rahast piisas kojusõiduks.

V = aitama (Rahast aitas maja ehitamiseks), jätkuma (Veest jätkus joogiks), piisama.

133. N+el. V Mes Kooli lõpetamisest saab kolm aastat.

V = puuduma (Üheksast puudub kümme minutit), saama, täituma (Autori sünnist täitub sada aastat).

134. N+ad. V Mod Peetril läheb hästi.

V = minema.

135. Loc V A+tr. Kõrvaltoas jäi vaikseks.

V = jääma.

136. N+tr. V Mes Laeva laineeks on kümme meetrit.

V = kuluma (Kojusõiduks kulub kümme minutit), minema (Võtte tegemiseks läheb kaks sekundit), olama, tulema (Paadi pikkuseks tuleb kümme meetrit).

137. N+term. V Mes Loengu lõpuni jäi kaks minutit.

V = jääma.

138. Di V Mes Tartusse on viis kilomeetrit.

V = jääma (Heistresse jääb neli kilomeetrit), olama, saama (Tartusse saab viis kilomeetrit), tulema (Tartusse tuleb viis kilomeetrit).

IV. NELJAKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

139. N¹+nom. V N²+ng. A+ng. Peeter pidas toa puhta.
N¹+nom. V N²+ngp. A+ess. Peeter pidas toad puhtad. Peeter pidas toa puhtana.

V = hoidma (Sõdurid hoidsid kasarmud puhtad. Naine hoidis toidukava vaheldusrikkana), pidama (Peeter pidas riided puhtad. Kojamees pidas tänava niiskena).

140. N¹+nom. V N²+tr. N³+nom. Peeter pani lause nimeks Jean.

V = andma (Rahvas andis kuju(le) nimeks Russalka), panema, saama (See märk sai nimeks aleph).

141. N¹+nom. V N²+ngp. N³+ill. Peeter mässis vaasi paberisse.

V = ajama (Peeter ajas rahva krevusse), dateerima (Ekspert dateeris käsikirja 13. sajandisse), investeerima (Kaupmees investeeris raha tööstusse), jätma (Perenaine jättis loomad hooletusse), kütma (Maine kütis asjad suurrätikusse), mähkima (Peeter mähkis fotoplaadi paberisse), nakatama (Televisioon nakatas inimesed teatrihaigusse), pressima (Masin pressib heina pallidesse), punuma (Meiu punub juukseid pärga), pühendama (Peeter pühendas sõbra avastusse), raiuma (Peeter raius kuju kivisse), saama (Peeter sai korteri enda valdusse), segama (Peeter segas sõbra sellesse loosse), villima (Peeter villis veini pudelisse), ülendama (Tsaar ülendas mehe aadlisseisusse) jne.

142. N¹+nom. V N²+ill. N³+ngp. Kirjanik pani muistendisse uue mõtte.

V = jätma (Kunstnik jättis kuulajaisse sügava mulje), käikema (Autor kätkes nendesse tähtedesse sünge mõtte), panema, tooma (Arhitekt toob fassaadidesse liikuvuse).

143. N¹+nom. V N²+ngp. N³+ill. Peeter jagas materjali rühmadesse.

N¹+nom. V N²+ngp. N³+tr. Peeter jagas materjali rühmadeks.

N¹+nom. V N²+ngp. N⁴+tr. ... ja N⁵+tr. Heine jagas inimesed helleniteks ja natšareenlasteks.

V = jagama, jaotama (Membraan jaotab sisekõrva kahte ossa. Peeter jaotab inimesed rühmadeks. Jõgi jaotab veeala lõunaosaks ja põhjaosaks), koondama (Uuriija koondas esemed gruppidesse. Peeter koondab materjali rühmadeks. Staap koondas vñed lõunaarmeeks ja põhjaarmeeks), lahutama (Kraav lahutas maa-ala kahte ossa. Kokk lahutas lillkapsa peakeseks. Lai kraav lahutas valduse heinamaaks ja karjamaaks).

144. N¹+nom. V N²+ngp. N³+in. Kunstnik teostas loo-
mise punaravüüris.

V = arvama (Me arvame maksud kümnetes tuhandetes), kinnis-
tama (Ülemnõukogu kinnistas otsuse vastavas seaduses), leid-
ma (Peeter leidis sõbra halvas tujus), teostama, väljendama
(Teadlane väljendas võimsuse vattides).

145. N¹+nom. V N²+in. N³+ngp. Õpetaja arendas lap-
se ühe võime.

V = arendama, süütama (Ma ne süütas Peetris iha), tabama
(Peeter tabas lalinas tuttava sõna), äratama (Peeter äratas
lapses igatsuse).

146. N¹+nom. V N²+ngp. N³+el. Väin eraldab Hispa-
nia Tanzerist.

V = arstima (Eit arstis Peetri kopsupõletikust), eraldama,
irrutama (Purjusolek irrutab inimese reaalsusest), lahutama
(Peeter lahutas ühe otsa skeemist), lunastama (Peeter lunas-
tas naise orjusest), nõristama (Peeter nõristas süta liig-
veest), puhastama (Nõid puhastas ruumi vaimudest), pöörama
(Abt pööras koka patust), raasima (Peeter raasis oksad leh-
tedest), ravima (Preparaat ravib Peetri tüüfusest), ravit-
sema (Ema ravitses lapse kopsupõletikust), sästima (Peeter
sästis kolleegid matmiskuludest), vabastama (Peeter vabas-
tas mehe õppustest), võõrutama (Peeter võõrutas poja tõe-
gemisest).

147. N¹+nom. V N²+el. N³+ngp. Ema kasvatas lapsest
ateisti.

V = arendama (Võitlus arendas Peetrist juhi), harima (Kol-
hoos haris rabast põllu), hauduma (Päike haub tõugust lib-
lika), isoleerima (Indiaanlased isoleerisid nahaeritusest
bufoteniiini), kasvatama (Peeter kasvatas lapsest hea ini-
mese), keerama (Pagar keeras taignatükist kringli), kujun-
dama (Peeter kujundas rannalõukast kultuurimaastiku), kää-
-

ruma (Organism käärib suhkrust alkoholi), köitma (Tütarlaps köitis siidvõõst lehvi), laduma (Peeter ladus karpidest virna), lõikama (Peeter lõikas puukoorest laeva), painutama (Peeter painutas liistust kaare), punuma (Neiu punus juustest pärja), rullima (Mardikas rullis lehest toru), saama (Peeter sai arvudest tabeli), tabama (Peeter tabas lalinast sõna), tegema (Peeter tegi oma ideest dogma) jne.

148. N¹+nom. V N²+ngp. N³+all. Peeter pühendas raamatu sõbrale.

V = adresseerima (Peeter adresseeris kirja direktorile), alandama (Kaupmees alandas kella hinna viiele kroonile), andma (Peremees andis rõdutoa külalistele), asetama (Selts asetaskarjahu materjali kogumisele), ehitama (Peeter ehitas oma sõnavõtu nendele teadetele), hoidma (Peeter hoidis leiva vennale), jagama (Onu jagas õunad lastele), kahandama (Peeter kahandas kao neljale protsendile), keskendama (Peeter keskendas oma tähelepanu sellele sündmusele), kiskuma (Modell kisub kunstniku tähelepanu pisiasjadele), koondama (Esimene koondas kõigi mõtted olulisele küsimusele), laiendama (Instituut laiendas katsed kolhoosidele), ligendama (Peeter ligendas lambi aknale), loovutama (Peeter loovutas oma koha saamile), lühendama (Valitsus lühendas õppeaja kolmele aastale), mõistma (Kohus mõistis mehe sunnitõlle), määrama (Komisjon määras auto sekretärile), ohverdama (Peeter ohverdas 88 analüüsimisele), panema (Väejuhatuse pani lootuse lennukile), planeerima (Peeter planeeris ekskursiooni sügisele), pärandama (Peeter pärandas veranduse pojale), pühendama, rentima (Mõisnik rentis maa talupoegadele), seadma (Helikeel seab oma nõuded lauljate ettevalmistusele), suunama (Raamat suunas lugeja iseseisvale mõtlemisele), taandama (Peeter taandas faktid kahele vastaspoolusele), tooma (Peeter tõi oma käsikirja kirjanikule), usaldama (Peeter usaldas lahendamise aparatile), viima (Peeter viis võtme uksehoidjale), võlgnema (Ionofäär võlgneb oma sünni päikesekiirtele), ässitama (Peeter ässitas mehed mässule) jne.

149. N¹+nom. V N²+all. N³+ngp. Isa andis pojale raamatu.

V = andma (Autor andis raamatule uue pealkirja. Naine andis pullile võmmu), arvestama (Kohtunikud arvestasid mõlemale mehele kaotuspunkti), dikteerima (Võitja dikteeris kaotajale rahutingimused), esitama (Nõudend esitab näitlejale suured nõuded), hankima (Sekretär hankis direktorile suvila), juhatama (Poiss juhatas lastele palli asukoha), kinkima (Peeter kinkis sõbrale raamatu), laenama (Peeter laenas naabrile binokli), leidma (Peeter leidis lapsele tegevuse), lubama (Anu lubas Peetrile oma hobuse), läkitama (Peeter läkitas sõbrale telegrammi), manustama (Arst manustas haigele penitsilliini), määrama (Direktor määras inimestele objekti), omistama (Komitee omistas kirjanikule laureaadi nimetuse), panema (Ema pani lapsele nime), reserveerima (Peeter reserveeris sõpradele üllatuse), saatma (Peeter saatis emale kirja), sirutama (Haige sirutas külaliselle käe), sisendama (Peeter sisendas sõbrale uue idee), sokutama (Peeter sokutas sõbrale töökohta), sugereerima (Arst sugereeris haigele lõbusa meeleolu), tellima (Peeter tellis vanaemale ajalehe), vaatama (Naine vaatas mehele puhta särri), võimaldama (Isa võimaldas lastele kooliskäimise) jne.

150. N¹+nom. V N²+ad. N³+ngp. Arst avastas Peetril kasvaja.

V = diagnoosima (Arst diagnoosis Peetril tuberkuloosi), leidma (Arst leidis Peetril kasvaja), tekitama (Uurija tekitas hiirel kasvaja), vahetama (Ema vahetas lapsel riided).

151. N¹+nom. V N²+ngp. N²+abl. Peeter päris eesnime vanaisalt.

V = pärima, saama (Kabel sai nime külalt), tabama (Peeter tabas enese küsimuselt, mis edasi tuleb).

152. N¹+nom. V N²+abl. N³+ngp. Peeter palus direktorilt külastusloa.

V = klanima (Poiss klanis isalt kinoraha), koorima (Poodnik kooris tõeliselt viimase raha), manguma (Poiss mangus isalt jalgratta), paluma, pinnima (Politseinik pinnis vangilt andmed), pärima (Peeter päris isalt kõverad jalad), pöörama (Peeter pööras neiu silmad), rõõvima (Tuul rõõvis puult lehed), saama (Peeter sai raamatupidajalt palga), tellima (Peeter tellis sepalt kirve), võtma (Peeter võttis sõbralt töotuse), võõrandama (Kuberner võõrandas Peetrilt varanduse).

153. N¹+nom. V N²+ngp. N³+ess. Peeter vestis puhkuse turistina.

V = kavatsema (Kirjanik kavatses romaani pamfletina), kujundama (Aednik kujundas kääbuspuu püramiidina), mõtlema (Peeter mõtles jutu naljana), näitama (Raamatupidaja näitas kulumused palgana), serveerima (Ajaleht serveeris pihtimuse meesereklaamina), veetma, väljastama (Tehas väljastab vitamiini tablettidena).

154. N¹+nom. V N²+ngp. N³+tr. Keemik muutis vedeliku gaasiks.

V = andma (Kingsepp andis poja karjapoisiks), arvama (Juhataja arvas tagasihoidlikkuse vooruseks), edutama (Direktör edutas Peetri meistriks), esitama (Juhataja esitas meistri kandidaadiks), hoidma (Orvi hoidis kää lumevarjuks), hõõruma (Kokk hõõrus juurvilja püreeks), kauplema (Peremees kauples Jüri sulaseks), kohandama (Professor kohandas põleti analüüsiks), koondama (Peeter koondas luuletused koguks), kujundama (Peeter kujundas rannariba kultuurmaastikuks), kuulutama (Nõukogu kuulutas printsi valitsejaks), käänama (Pagar käänas taigatüki kringliks), lausuma (Pealik lausus nõia kivitombuks), lugema (Peremees loeb püsivuse vooruseks), moonutama (Zeus moondas Io valgeks lehmaks), muutma, määrama (Minister määras inseneri ülemaks), painutama (Puusepp painutas liistud kaarteks), paluma (Peeter palub juhataja aukülalisi).

seks), pühitsema (Abtiss pühitses novliitsi nunnaks), rullima (Mardikas rullis lehe toruks), siduma (Peeter sidus paela lehviks), taandama (Peeter taandas molübdeenoksiidi metalliks), tembeldama (Peeter tembeldas sõbra vargaks), varuma (Peeter varus aja magamiseks), vormima (Peeter vormis savikamaka kuuliks), võtma (Peeter võttis Jaani toakaaslaseks), ülendama (Kindral ülendas sõduri kapraliks) jne.

155. N¹+nom. V N²+tr. N³+ngp. Peeter määras koh-
tumiskohaks hotelli.

V = kinnitama (Komitee kinnitas laeva ärasõiduajaks 11. novembri), määrama, panema (Autor pani raamatu pealkirjaks peategelase nime), saama (Peeter sai vastuseks õlakehituse), seadma (Peeter seadis tingimuseks võõraste isikute lahkumise), soetama (Peeter soetas südamesõbraks baaridaami), võtma (Teadlane võttis uurimisobjektiks isuri keele).

156. N¹+nom. V N²+ngp. N³+tr.+pl. Kokk lõikas liha
tükkideks.

V = hakkima (Kõneleja hakkis sõnad silpideks), hammustama (Koer hammustas kepi tükkideks), käristama (Tüdruk käristab riide ribadeks), lõikama, lõikuma (Kokk lõigub peterselli ribadeks), lõõma (Poiss lõi kepi tükkideks), murdma (Peeter murdis traadi tükkideks), nüsima (Vanamees nüsis liha tükkideks), raiuma (Peeter raius liha tükkideks) jne.

157. N¹+nom. V N²+ngp. A+tr. Peeter tegi noa te-
ravaks.

V = ajama (Direktor ajas kulud suureks), kallama (Õpetaja kallasklaasi tühjaks), koolutama (Tuul koolutas pihlaka kõveraks), kuulutama (Komitee kuulutas asumaa sõltumatuks), külmetama (Peeter külmetas nina siniseks), laskma (Peeter laskis kše lõdvaks), lükkama (Peeter lükkas kella õigeaks), noolima (Kindral noolis huuled puhtaks), paisutama (Peeter pai-

sutas fakti suureks), päästma (Peeter päästis koera vabaks), pühkima (Naine pühkis käd kuivaks), ravima (Arst ravis Peetri terveks), segama (Peeter segas taigna ühtlaseks), sundima (Peeter sundis enese rahulikuks), tegema, tunnistama (Komisjon tunnistas Peetri terveks), vajutama (Mees vajutas sigareti laiaks), õrritama (Peeter õrritas koera vihaseks) jne.

158. N¹+nom. V N²+ngp. Num+tr. Peeter jagas paberi kolmeks.

V = jagama, jaotama (Peeter jaotas paberi pooleks).

159. N¹+nom. V N²+ngp. N³+ term. Udu ahendab vaatepüüri kümme meetrit.

V = ahendama, alandama (Ravim alandas palaviku 38 kraadini), kahandama (Tsehh kahandas kao nelja protsendini), pikendama (Peeter pikendas tee metsani), suurendama (Peeter suurendas voolutugevuse kolme amprini), tõetma (Kaupmees tõstis viinahinna kolme margani), viima (Peeter viis liikmete arvu kolmesajani), vähendama (Peeter vähendas helitugevuse miinimumini).

160. N¹+nom. V N²+ngp. N³+abess. Naine jättis mehe lõunata.

V = jätma.

161. N¹+nom. V N²+ngp. N³+kom. Meister kattis nõu glasuuriga.

V = asendama (Tehas asendas vana mudeli uue mudeliga), ehitama (Sultan ehtis teenijad kalliskividega), illustama (Peeter illustas kuue narmastega), katma, kaunistama (Kunstnik kaunistas seinad freskodega), kinnitama (Mehed kinnitasid lubaduse verevandega), kirjama (Kunstnik kirjastas tapeedi õittega), kohandama (Inimene kohandab oma rõivastuse ümbrusega), koormama (Mehed koormasid auto ehitusmaterjaliga), korvama (Mehhaanik korvas vana rihma uuega), kurnama (Mees kurnas

hobuse raske tööga), laadima (Mehed laadisid laeva ballastiga), maksma (Lendur maksis oma eksimuse eluga), nakatama (Peeter nakatas roti poliümüeliidiga), nimetama (Peeter nimetas aine uue nimega), piserdama (Kojamees piserdas tee veega), pritsima (Peeter pritsis enese poriga), tempima (Peeter tempis piirituse veega), täitma (Peeter täitis vaba aja lugemisega), võrtsitama (Peeter võrtsitas oma kõne naljadega), ääristama (Aednik ääristas lillepeenra mätas- tega) jne.

162. N¹+nom. V N²+ngp. N³+kom. Peeter kõrvutas maali joonistusega.

N¹+nom. V N²+ngp. ja N³+ngp. Peeter kõrvutas maali ja joonistuse.

N¹+nom. V N+ngp.+pl. Peeter kõrvutas maalid.

V = kombineerima (Teadlane kombineeris röntgenograafia spektrograafiaga. Teadlane kombineeris röntgenograafia ja spektrograafia. Teadlane kombineeris meetodid), kooskõlastama (Insener kooskõlastas proportsiooni vastupidavusega. Insener kooskõlastas proportsiooni ja vastupidavuse. Insener kooskõlastas proportsioonid), kõrvutama, lepitama (Jaan lepitab Peetri Jüriga. Jaan lepitab Peetri ja Jüri. Jaan lepitab poisid), liitma (Meister liitis kivi rahnuga. Meister liitis kivi ja rahnu. Meister liitis kivid), põimima (Peeter põimis kirjelduse oma mõtetega. Peeter põimis kirjelduse ja oma mõttekäigu. Peeter põimis kirjeldused), samastama (Peeter samastas folkloori etnograafiaga. Peeter samastas folkloori ja etnograafia. Peeter samastas sõnad), segama (Peeter segas marjad suhkruga. Peeter segas marjad ja suhkrut. Peeter segas ained), siduma (Peeter sidus praktika teooriaga. Peeter sidus praktika ja teooria. Peeter sidus distsipliinid), sobitama (Peeter sobitas tooli lauaga. Peeter sobitas laua ja tooli. Peeter sobitas jätkukohad). tasakaalustama (Peeter tasakaalustas samba kaalu õhurõhu-

ga. Peeter tasakaalustas samba kaalu ja õhurõhu. Opetaja tasakaalustas sambad), võrdsustama (Peeter võrdsustas teaduse kunstiga. Peeter võrdsustas teaduse ja kunsti. Peeter võrdsustas vormid), ühendama (Peeter ühendas lihase patareiga. Peeter ühendas lihase ja patarei. Peeter ühendas elemendid) jne.

163. N¹+nom. V N²+ngp. N³+kom. Jüri kooskõlastas projekti tehasega.

N¹+nom. ja N³+nom. V N²+ngp. Jüri ja tehase kooskõlastasid tšõ.

N+nom.+pl. V N²+ngp. Tehased kooskõlastasid tšõ.

V = koordineerima (Büroo koordineeris oma tegevuse ministeeriumiga. Büroo ja ministeerium koordineerisid oma tegevuse. Asutused koordineerisid oma tegevuse), kooskõlastama.

164. N¹+nom. V N²+kom. N³+ngp. Kunstnik läbis nõelaga lakikihi.

V = halvama (Arst halvab mürgiga organismi talitluse), liitma (Ioon liidab endaga elektroni), läbima, läbistama (Sõdur läbistas mürsuga tanki soomuse), varjama (Kuningas varjas oma hiilgusega teised tähed).

165. N¹+nom. V N²+kom. N³+ngp. Peeter klappis Jüri pudeli.

N¹+nom. ja N²+nom. V N³+ngp. Peeter ja Jüri klappisid pudeli.

N+nom.+pl. V N²+ngp. Mehed klappisid pudeli.

V = klappima, moodustama (Sirge A moodustab sirgega B täisnurga. Sirge A ja sirge B moodustavad täisnurga. Sirged moodustavad täisnurga), sõlmima (Vabrik sõlmis kauplusega lepingu. Vabrik ja kauplus sõlmisid lepingu. Asutused sõlmisid lepingu), vahetama (Peeter vahetas Jaaniga mõne sõ-

na. Peeter ja Jaan vahetasid mõne sõna. Mehed vahetasid mõne sõna).

166. N¹+nom. V N²+kom. N³+ngp. Jaan ristas Jüriaga mõõga.

N¹+nom. ja N²+nom. V N³+np.+pl. Jaan ja Jüri ristasid mõõgad.

N+nom.+pl. V N³+np.+pl. Mehed ristasid mõõgad.

V = ristama, vahetama (Saima vahetas Orviga kleidi. Saima ja Orvi vahetasid kleidid. Meised vahetasid kleidid).

167. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. alla Peeter võttis probleemi vaatluse alla.

V = painutama (Õpetaja painutas õpilase oma tahte alla), panema (Kirik pani raamatu keelu alla), saama (Armee sai juhtimise oma kontrolli alla), võtma (Peeter võttis asja kõne alla).

168. N¹+nom. V N²+gen. ees N³+ngp. Kirjanik avas luuletuse ees uue maailma.

V = avama.

169. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. eest Kangelane annab oma elu isamaa eest.

V = andma, ohverdama (Peeter ohverdas oma tervise isamaa eest), keerama (Eit keeras puupõõra ukse eest), käänama (Eit käänas puupõõra ukse eest), tõukama (Peeter tõukas riivi ukse eest).

170. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. ette Peeter seadis mehe faktide ette.

V = seadma, tooma (Peeter tõi professori nime avalikkuse ette).

171. N¹+nom. V N²+gen. ette N³+ngp.

Areng seab tootjate ette uue probleemi.

V = asetama (Romaan aetas kirjaniku ette suured nõudmised), seadma.

172. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. hoolde

Peeter andis lapse õe hoolde.

V = andma, jätma (Peeter jättis lepingu sõlmimise sekretäri hoolde), usaldama (Ema usaldas lapse sugulase hoolde), võtma (Peeter võttis elevandi enda hoolde).

173. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. hooleks

Peeter jättis tasumise Jüri hooleks.

V = jätma, usaldama (Peeter usaldas toidutegemise tütre hooleks), võtma (Peeter võttis seletamise enda hooleks).

174. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen.+pl. hulka

Peeter arvas püsivuse vooruste hulka.

V = arvama, lugema (Peremees luges tagasihoidlikkuse vooruste hulka).

175. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. jaoks

Peeter hoidis pileti venna jaoks.

V = hoidma, jätma (Peremees jättis ühe toa külalise jaoks), näpistama (Peeter näpistas tunnikese töö jaoks) jne.

176. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. järele

Peremees ajas sulase vee järele.

V = ajama, läkitama (Jüri läkitas Jaani auto järele), ula-

tama (Peeter ulatas k e nimekirja järele), vedama (Peeter vedas rahva palga järele) jne.

177. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. kallale

Peeter  ssitas koera varga kallale.

V = hassetama (Peremees hassetas koera v  ra kallale),  s-
sitama.

178. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. kohta

Peeter arvestas ühe pudeli kolme mehe
kohta.

V = arvestama, jagama (Vald jagas kolme aasta kohta ühe loo-
reha).

179. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. kõrvale

Kriitik asetab romaani näidendi kõrvale.

V = asetama, paigutama (Kriitik paigutas Sauli Oidipuse Kloo-
reni Indreku kõrvale), seadma (Peeter seab Sauli Oidipuse
Klooreni Indreku kõrvale).

180. N¹+nom. V N²+gen. käest N³+ngp.

Peeter palus juhataja käest lahkumislce.

V = klanima (Poiss klanis isa käest kinoraha), manguma (Poiss
mangus venna käest ülikonna), paluma, pinnima (Politsei pin-
nis vangis käest andmed), võtma (Peeter võttis mehe käest t o-
tuse).

181. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. kätte

Peeter jättis paberi enda kätte.

V = andma (Peremees andis ühe toa k lalise kätte), jätma.

koondama (Valitseja koondas võimu nõukogu kätte), saama (Peeter sai toa enda kätte), saatma (Peeter saatis paberi meistri kätte), tooma (Peeter tõi käsikirja kirjaniku kätte), ulatama (Peeter ulatas paberi lenduri kätte), viima (Peeter viis võtme sõbra kätte), võtma (Valitseja võttis juhtimise enda kätte) jne.

182. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ngp.}$ läbi $N^3 + \text{gen.}$

Peeter ajas liha läbi hakkmasina.

V = ajama, hõõruma (Kokk hõõrus juurvilja läbi sõela), kärutama (Perenaine kärutas õunad läbi hakkmasina).

183. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ngp.}$ $N^3 + \text{gen.}$ peale

Peeter pani lootuse sõbra peale.

V = arvestama (Insener arvestas laeva saja reisija peale), asetama (Selts aetas pearõhu uurimistöö peale), jaotama (Peeter jaotab toidu kolme päeva peale), kiskuma (Modell kiskus kunstniku tähelepanu pisiasjade peale), kulutama (Peeter kulutas oma aja lugemise peale), kutsuma (Komandör kutsus kahuritule komandopunkti peale), ohverdama (Peeter ohverdas õõ analüüsamise peale), panema, pöörama (Peeter pööras pilgu neiu peale), võtma (Peeter võttis vaeva enda peale) jne.

184. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ngp.}$ $N^3 + \text{gen.}$ pihta

Laulik sihtis pilked mõisa pihta.

V = sihtima, suunama (Mehed suunasid pilked mõisaniku pihta).

185. $N^1 + \text{nom.}$ V $N^2 + \text{ngp.}$ $N^3 + \text{gen.}$ poole(le)

Peeter võitis seltskonna Jüri poole(le).

V = saama (Jüri sai seltskonna enda poolele), võitma.

186. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. sisse

Naine kütis asjad rätiku sisse.

V = imama (Süsi imab mürgi enda sisse), imema (Niobium imeb gaasi enda sisse), kastma (Peeter kastis sule piima sisse), kütma, mähkima (Ema mähkis lapse teki sisse), mässima (Tädi mässib vanaisa teki sisse), villima (Peeter villis veini pudeli sisse) jne.

187. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. suhtes

Kohus kohaldab aegumise süüdlaste suhtes.

V = kohaldama, orienteerima (Arhitekt orienteeris kiriku ilmakaarte suhtes), võtma (Peeter võttis seisukoha probleemide suhtes).

188. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. taha

Kirjanik peitis enese varjunime taha.

V = peitma, varjama (Peeter varjab oma nime varjunime taha).

189. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. tarvis

Peeter hoidis raha auto tarvis.

V = hoidma, jätma (Peremees jättis ühe toa poja tarvis) jne.

190. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen.+pl. vahel

Peeter jagas oma aja harrastuste vahel.

N¹+nom. V N²+ngp. N⁴+gen. ja N⁵+gen. vahel

Peeter jagas oma aja pallimängu ja õpimise vahel.

V = jagama.

191. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. vastu

Peeter ässitas mehe peremehe vastu.

V = kindlustama (Peeter kindlustas maja tulekahju vastu), meelestama (Naised meelestasid poisid vanaisa vastu), paiskama (Väejuhatust paiskas diviisi vaenlase vastu), sihtima (Kirjanik sihtis artikli puuduste vastu), vahetama (Peeter vahetas kõnetooli teatrilava vastu), ässitama.

192. N¹+nom. V N²+ngp. üle N³+gen.

Peeter laskis pilgu üle rahva.

V = laskma, libistama (Markus libistas pilgu üle kummutite. Peeter libistas sõrmed üle raua).

193. N¹+nom. V N²+ngp. N³+gen. ümber

Peeter mähkis nõõri ümber käe.

N¹+nom. V N²+ngp. ümber N³+gen.

Peeter mähkis nõõri käe ümber.

V = keerama (Peeter keeras rätiku ümber kaela. Peeter keeras rätiku kaela ümber), käänama (Peeter käänas traadi ümber toru), mähkima, mässima (Mees mässis paela ümber käe. Nõõr mässis enese tüdruku jalgade ümber), põimima (Laps põimis käded ema kaela ümber. Laps põimis käded ümber ema kaela).

194. N¹+nom. V N²+ngp. Loc

Peeter vestis duhkuse Pärnus.

V = hoidma (Kivid hoiavad võrguserva põhjas), leidma (Peeter leidis sõna sõnaraamatust. Peeter leidis enese sadamas), pidama (Kivid peavad nõõri põhjas), vestma.

195. N¹+nom. V N²+ngp. De

Peeter juhatas külalise toast.

V = ajama (Peeter ajas kuue seljast), juhatama, kallama (Laps kallas vee kruusist), kerima (Peeter keris õnge-nööri veest), kihutama (Okupandid kihutasid elanikud külast), kiskuma (Peeter kiskus naela laua seest), koukima (Robert koukis pudeli prügikastist), laskma (Mehed lasksid vee kraavist), leidma (Jaak leidis Juhani aiast), lõõma (Peeter lõi relva kallaletungija käest), panema (Arvo pani krihvli käest), puhastama (Valdek puhastas pori saabastelt), pühkima (Peeter pühkis saepuru laualt), sikutama (Rudolf sikutas saapa jalast), tõmbama (Daam tõmbas kinda käest), valama (Jüri valas vee kruusist), võtma (Jaan võttis kübara peast) jne.

196. N¹+nom. V De N²+ngp.

Peeter väänas särgist vee.

V = eemaldama (Kirurg eemaldas naise näolt sünnimärgi), ekstraheerima (Keemik ekstraheeris turbast bituumeni), eraldama (Kõrv eraldas kobinast tasase vile), käristama (Peeter käristas lina küljest tüki), paluma (Peeter palus kontorist loa lahkuda), pigistama (Peeter pigistas sidrunist mahla), täksima (Peeter täksis kivi küljest külalu), urgitsema (Peeter urgitses supi seest kärbses), väänama, õngitsema (Peeter õngitses põuetaskust rahakoti) jne.

197. N¹+nom. V N²+ngp. Di

Peeter tõi masina töökohta.

V = aheldama (Halvatus aheldas professori kabinetti), deponeerima (Hertsog deponeeris oma varad välismaale), heitma (Mehed heitsid kiviid vette), juhatama (Peeter juhatas külalise aeda), keerama (Peeter keeras lambi pessa), kin-

nitama (Mees kinnitas tahvli maja seinale), konvoeerima (Sõdurid konvoeerisid vangid kohtusaali), kruvima (Peeter kruvis poldi raud külge), kärutama (Tõeline kärutas detailid lattu), laduma (Peeter latus asjad lauale), laksutama (Peronaine laksatas lojusele külge pihta), liimima (Näitleja liimis juukseid pea külge), lubama (Isa lubas lapse karusellile), mahutama (Peeter mahutas raamatuid riulile), määrama (Minister määras inseneri kursustele), neetima (Sepp neetis orja galeeri külge), panema (Ema pani toidu lauale), peibutama (Peeter peibutas karu puuri), pistma (Peeter pistis kirja taskusse), poetama (Peeter poetas koni prügikasti), pumpama (Peeter pumpas vee vanni), pühkima (Naine pühkis käed rätikusse), raputama (Peeter raputas prahi ämbrisse), roolima (Kapten roolis laeva madalikule), siduma (Peeter sidus hobuse puu külge), sõidutama (Peeter sõidutas külalise võõrastemajja), sättima (Naine sättis järi paigale), tassima (Peeter tassis kohvi tupp), tooma, torkama (Naine torkas paberi naela otsa), unustama (Peeter unustas võtme tupp), viima (Peeter viis mütsi esikusse), viskama (Mees viskas koni maha), õngitsema (Peeter õngitses kuue kaldale) jne.

198. $N^1 + \text{nom. V D1 N}^2 + \text{ngp.}$

Vesi õõnestas kivisse lohu.

V = etsima (Meister etsis raudrüüle ornamendi), graveerima (Peeter graveeris sõrmusele oma nime), ihuma (Vesi ihus jäässe lelutoru), kulutama (Sõrmed on kulutanud kivisse sügava augu), nühkima (Kalad nühkisid liiva sisse nõokesed), saatma (Peeter saatis Tallinnasse kirja), sisestama (Bioloog sisestas rakku mikronõela), sundima (Peeter sundis oma näole malbe ilme), toksima (Rähn toksib puusse õõneuse), uuristama (Peeter uuristas mäekülge kopa), võluma (Raamat võlus me kujutlusse kauge pildi), õõnestama jne.

199. N¹+nom. V N²+ngp. Dt₂ Sanitar aitas haige üle tänava.

V = aitama, eskortima (Seersant eskortis vangid läbi võsa), juhatama (Peeter juhatas külalised läbi aia), keerutama (Teerada keerutab noormehe läbi metsa), kiskuma (Orvi kiskus kleidi üle pea), laskma (Peeter laskis auto läbi väravate), libistama (Peeter libistas enese läbi toru), lohista-
tama (Mehed lohistasid koti üle tee), lükkama (Vanamees lükkas käru üle väljaku), nihutama (Peeter nihutas tassi üle laua), pistma (Poiss pistis pea läbi akna), puistama (Poiss puistas liiva läbi sõela), pukseerima (Laev pukseerib parve üle väina), saatma (Peeter saatis külalise läbi metsa), suruma (Peeter surus naela läbi koore), sõidutama (Peeter sõidutas poja läbi linna), tirima (Peeter tiris koti üle tänava), transportima (Peeter transportis kauba üle väina), vedama (Peeter vedas kastid üle jõe), veeretama (Poiss veeret-
tas kivi üle tee), vinnama (Peeter vinnas mehe läbi koridori-
ride), viskama (Peeter viskas palli üle plangu) jne.

200. N¹+nom. V N²+ngp. Mod

Peeter veetis 88 mõnusalt.

V = asetama (Peeter asetab probleemi nupukalt), häälestama (Need mõtted häälestasid poisil filosoofiliselt), investee-
rima (Peeter investeeris varanduse mitmel viisil), lahenda-
dama (Kirjanik lahendas näidendi groteskses laadis), mee-
lestama (Sekretär meelestas direktori vaenulikult), mõtes-
tama (Kunstnik mõtestas oma teose omapäraselt), seadma (Pe-
ter seadis küsimuse õigesti), veetma.

201. N¹+nom. V N²+ngp. Modl₁

Peeter hoidis pea viltu.

V = hoidma (Kõneleja hoidis meeled elevil. Pael hoidis juk-
sed koos. Sõit hoidis matkaja pinevil).

202. N¹+nom. V N²+ngp. Modi₁

Ruum ajab mokad õieli.

V = ajama (Peeter ajas silmad pärani), hammustama (Poiss (hammustas pähkli katki), jootma (Peeter jootis sõbra purju), jätma (Peeter jättis töö pooleli), kaapima (Koer kaapis liiva laiali), kangutama (Varas kangutas varva viltu), keerama (Peeter keeras ukse lukku), kiskuma (Vesi kiskus varbad krõnksu), koorima (Ema kooris lapse alasti), kruvima (Meister kruvis keele pingule), käänama (Laps käänas aseme segi), laskma (Poiss laskis pea norgu), litsuma (Peeter litsus kaabu lõmmi), lõõma (Torm lõi maja segamini), lükkama (Mees lükkas ukse koomale), muukima (Varas muukis luku lahti), närima (Koer näris kepi puruks), panema (Peeter pani ukse kinni), pigistama (Peeter pigistab silmad vidukile), pressima (Peeter pressis koti lossi), puhuma (Poiss puhus õhupalli lõhki), sikutama (Peeter sikutas akna praokile), tuustima (Peremees tuustis taskud pahupidi), vedama (Mees vedas silmad pilukile) jne.

203. N¹+nom. V N²+ngp. Modi₂

Sanitar aitas haige püsti.

V = aitama, ajama (Haige ajab enese istukile), kiskuma (Abilised kiskusid looma pikali), põtkama (Lehm põtkab hõpsiku kummuli), sikutama (Peeter sikutas mehe pikali), suruma (Peeter surus vastase selili), tirima (Peeter tiris haige kõhuli), upitama (Peeter upitas sõbra põlvili), virutama (Peeter virutas vastase istuli) jne.

204. N¹+nom. V N²+ngp.+pl. Modi₃

Peeter asetab käed vaheliti.

V = asetama, panema (Peeter pani käed risti), pressima (Peeter pressis hambad vastamisi), seadma (Peeter seadis käed kõrvuti), suruma (Peeter surus hambad vastamisi), sättima (Peeter sättis surnu käed risti).

205. N¹+nom. V N²+ngp. Distr

Noormees jättis lapse üksi.

V = jätma.

206. N¹+nom. V N²+ill. N³+part.

Peeter sisendas lastesse sõnakuulmist.

V = külvama (Epideemia külvab rahvahulkadesse hirmu), sisendama.

207. N¹+nom. V N²+part. N³+in.

Peeter kinnitas vange nende usus.

V = kinnitama.

208. N¹+nom. V N²+in. N³+part.

Peeter nägi Jüris süüdlast.

V = aimama (Peeter aimas poisis süüdlast), kasvatama (Ema kasvatas lapses korratunnet), nägema, reetma (Miski ei reetnud vanataadis kuulsat kirjanikku).

209. N¹+nom. V N²+part. N³+el.

Peeter elatas peret juhutöödest.

V = arvama (Peeter arvas oma sugupuud esimestest ümberasu-jatest), arvestama (Raamatupidaja arvestab tööaastat tööle-asumise päevast), elatama, hoidma (Regulaator hoidis elekt-rikaart kustumisest), lugema (Vanarahvas loeb talve algust pööripäevast), otsima (Peeter otsis abi uuest meetodist), toitma (Peeter toitis end marjadest).

210. N¹+nom. V N²+part. N³+el.

Bioloog eristab organisme kristallidest.

N¹+nom. V N²+part. ja N³+part.

Psühholoog eristab tingimatuid reflekse
ja tingitud reflekse.

N¹+nom. V N+part.+pl.

Psühholoogia eristab karakteritüüpe.

V = eristama.

211. N¹+part. V N²+el. N³+nom.

Kongressi lahutab eelmisest ajavahemik.

N¹+part. ja N²+part. V N³+nom.

Keiserit ja elanikke lahutab kuristik.

N+part.+pl. V N+nom.

Noori lahutab kuristik.

V = lahutama.

212. N¹+nom. V N²+part. N³+all.

Peeter esitles sõpra professorile.

V = andma (Väikekoodanluse upitamine on andnud ainet satiirikuile), esitlema, kihutama (Hääl kihutas hobust jooksule), kutsuma (Partei kutsus rahvast ülestõusule), näitama (Peeter näitas oma jalga kirurgile), piitsutama (Tükits piitsutas tõelist püüdlikkusele), tutvustama (Peeter tutvustas Jaani professorile).

213. N¹+nom. V N²+part. N³+all.

Matkamine lähendab loodust inimesele.

N¹+nom. V N²+part. ja N³+part.

Matkamine lähendab loodust ja inimest.

N¹+nom. V N+part.+pl.

Matkamine lähendab inimesi.

V = ligendama (Peeter ligendas sõpra kaaslastele: Peeter ligendas sõpra ja kaaslasi. Peeter ligendas noormehi), lähendama.

214. N¹+nom. V N²+all. N³+part.

Kutsar andis hobusele piitsa.

V = andma, avaldama (Peeter avaldas Jürile halba mõju), lubama (Isa lubas lastele seda lõbu), meenutama (Heino meenutas Jürile koosolekut), omistama (Peeter omistas sündmusele suur tähtsust), osutama (Direktor osutas noorukile vastutulelikkust), pakkuma (Vestlus pakkus Mardile lõbu), tegema (Peeter tegi perele häbi), valmistama (Peeter valmistab isale muret), võimaldama (Peeter võimaldas endale seda tore dust), väljendama (Peeter väljendas daamile austust), õpetama (Isa õpetas pojale mõõga käsitlemist) jne.

215. N¹+nom. V N²+part. N³+ess.

Peeter võttis noomimist naljana.

V = elatama (Švejki elatas end koerakaupmehena), kujutlema (Peeter kujutles sõpra autojuhina), kviteerima (Kriitik kviteerib seda joont saavutusena), vaatlema (Teadlased vaatlesid naftat veeldumisproduktina), võtma jne.

216. N¹+nom. V N²+part. N³+tr.

Peeter kutsus õde Katiks.

V = arvama (Peeter arvas sõpra loo autoriks), hüüdma (Peeter hüüdis sõpra Nõpsikuks), kutsuma, nimetama (Peeter nimetas aparate oma abilisteks), oletama (Uuriija oletas 540. aastat filosoofi sünniaastaks), pakkuma (Peeter pakkus oma naist lüpsjaks), pidama (Peeter pidas valetamist patuks), tituleerima (Peeter tituleeris ülemust kapteniks).

217. N¹+nom. V N²+part. A+tr.

Rahvas pidas öösorri laisaks.

V = kurtma (Noorsugu kurtis elu igavaks), lugema (Vanemad lugesid peigmeest liiga vaeseks), nimetama Arno nimetas matemaatikat raskeks), pidama, põlgama (Peeter põlgas raha väheseks).

218. N¹+nom. V N²+part. N³+kom.

Araablased heitsid suitsetajat kividega.

V = arvestama (Teadlased arvestavad ajaloo pikkust 3000 aastaga), elatama (Svejk elatas ennast koerte müügiga), hankima (Peeter hankis elatust kaardipakiga), heitma, kviteerima (Pealtvaatajad kviteerisid kaetust hurjutustega), loopima (Kuulajad loopisid oraatorit mädamunadega), märkima (Peeter märkis eeda sõna lühendiga), pilduma (Vastane pildus Peetrit poriga), tutvustama (Peeter tutvustas professorit meetodiga), varustama (Tehas varustab sovhoose varuosadega), võrdlema (Kirjanik võrdles kangelast don Quijotega) jne.

219. N¹+nom. V N²+part. N³+kom.

See tunne sidus Peetrit sõbraga.

N¹+nom. V N²+part. ja N³+part.

See tunne sidus Peetrit ja sõpra.

N¹+nom. V N+part.+pl.

See tunne sidus noori.

V = siduma, võrdlema (Peeter võrdles originaali koopiaga. Peeter võrdles originaali ja koopiat. Peeter võrdles andmeid).

220. N¹+nom. V N²+kom. N³+part.

Lind peksis peaga klaasi.

V = peksma, raiuma (Peeter raius käega õhku), toksama (Pee-

ter toksas laubaga põrandat), trehvama (Peeter trehvas võt-
mega lukuauku) jne.

221. N¹+nom. V N²+kom. N³+part.

Peeter jagas Jüriaga puhkepaika.

N¹+nom. ja N²+nom. V N²+part.

Peeter ja Jüri jagasid puhkepaika.

N+nom.+pl. V N³+part.

Noored jagasid puhkepaika.

V = jagama.

222. N¹+nom. V N²+gen. all N³+part.

Peeter mõtles omaste all sugulasi.

V = mõistma (Peeter mõistab kodu all põldu), mõtlema.

223. N¹+nom. V N²+part. N³+gen. järgi

Peeter kutsus sekretäri eesnime järgi.

V = hüüdma (Peremees hüüdis abilist eesnime järgi), kutsuma.

224. N¹+nom. V N²+part. kui N³+part.

Teadlane vaatles keelt kui süsteemi.

V = seletama (Peeter seletas kaja kui peegeldumisenähtust),
vaatama (Uuriija vaatas keelt kui süsteemi), vaatlema.

225. N¹+nom. V N²+part. N³+part. pidi

Peeter kutsus meest eesnimepidi.

V = hüüdma (Peeter hüüdis meest nimepidi), kutsuma.

226. N¹+nom. V N²+gen. taga N³+part.

Uurija näeb põhimurde taga hõimu.

V = nägema.

227. N¹+nom. V N²+part. vastu N³+part.

Lind peksis pead vastu klaasi.

V = klõbistama (Jaan klõbistas tikutoosi vastu lauda), peksma, põrutama (Peiss põrutas jalga vastu maad), taguma (Peeter tagus kätt vastu lauda).

228. N¹+nom. V N²+part. Loc

Peeter kandis raha sisetaskus.

V = hoidma (Ema hoidis kalamaksaõli jahedas kohas), kandma, tundma (Peeter tundis võlve pea kohal).

229. N¹+nom. V N²+part. Di

Peeter passis kuube selga.

V = katsuma (Keiser katsus krooni pähe), pakkuma (Peeter pakkus venda kantseleisse), passima.

230. N¹+nom. V N²+part. Mod

Peeter kohtles külalist viisakalt.

V = kohtlema, kujutama (Kirjanik kujutas aparaati poeetiliselt), käsitama (Romaan käsitab loodust humoristlikult), käsitsema (Vanamees käsitseb peitlit osavasti), mõistma (Peeter mõistab õnne isemoodi), mõtlema (Peeter mõtles ettepanekut tõsiselt), nägema (Peeter näeb asja koomilisest küljest), näitama (Noormees näitas end tagasihoidlikuna), tundma (Peeter tundis end sandisti), võtma (Juhataja võttis asja tõsiselt), väljendama (Noormees väljendas oma mõtet kummaliselt).

231. N¹+nom. V N²+kom. N³+ill.

Peeter sattus Jaaniga riidu.

N¹+nom. ja N²+nom. V N³+ill.

Peeter ja Jaan sattusid riidu.

N+nom.+pl. V N³+ill.

Mehed sattusid riidu.

V = astuma (Noored astusid kirjavahetusse. Peeter astus Jaaniga kirjavahetusse. Peeter ja Jaan astusid kirjavahetusse), sattuma.

232. N¹+nom. V N²+ill. Mod

Direktor suhtus külastajasse tähelepanelikult.

V = suhtuma.

233. N¹+nom. V N²+el. N³+all.

Peeter ei kõssanud asjast kellelegi.

V = hingama (Peeter ei hinganud külalisest õpetajale), kuulutama (Peeter kuulutas uudisest kõigile), kõssama, pihutama (Peeter pihutas oma kahtlustest sõbrale).

234. N¹+all. V N²+nom. A+tr.

Jürile läheb valvamine raskeks.

V = minema.

235. N¹+nom. V N²+all. N³+kom.

Mees nähvas hobusele piitsaga.

V = kopsama (Vanad kopsas poisile karguga), lahutama (Ratsenik lahmas mehele nuudiga), laksama (Jaan laksas ruunale

ohjajaruga), lõõma (Mees lõi vargale kepiga), nähvama, sapsama (Peeter sapsas märele piitsaga), sihtima (Peeter sihtis Jaanile kiviga), vastama (Valitseja vastas atentaadile surveabinõudega), virutama (Peeter virutas vastasele teibaga), viskama (Peeter viskas koerale kiviga).

236. N¹+nom. V N²+all. Mod

Professor ligines probleemile ettevaatlikult.

V = liginema, lähenema (Uuri ja lähenes küsimusele oskuslikult), vaatama (Peeter vaatas probleemile kahtlevalt).

237. N¹+ad. V N²+nom. A+tr.

Jüril läheb valvamine raskeks.

V = minema.

238. N¹+ad. V N²+nom. Loc

Peetril oli sonimüts peas.

V = olema.

239. N¹+ad. V Loc Mes Peetril täitus juhataja kohal viis aastat.

V = täituma.

240. N¹+nom. V N²+abl. N³+kom.

Daam võistleb ilult Veenusega.

V = võistlema.

241. N¹+nom. V N²+kom. N²+tr.

Peeter sai Jaaniga sõbraks.

N¹+nom. ja N²+nom. V N²+tr.+pl.

Peeter ja Jaan said sõpradeks.

N+nom.+pl. V N²+tr.+pl.

Poisid said sõpradeks.

V = saama.

242. N¹+nom. V N²+ tr. Mes

Peeter sai kiiruseks 331 meetrit sekundis.

V = arvestama (Jüri arvestas magamiseks 5 tundi), hindama (Teadlane hindas õietolmu eaks 60 miljonit aastat), mõõtma (Kohtunik mõõtis jooksu ajaks 62,7 sekundit), märkima (Kaupmees märkis kivi väärtuseks tuhat dollarit), saama, tasuma (Peeter tasus lunamaksuks tuhat marka), võtma (Ajakirjanik võttis lennuki hinnaks seitse miljonit marka).

243. N¹+nom. V N²+gen. pihta N³+kom.

Peeter viskas koera pihta kiviga.

V = heitma (Araablased heitsid suitsetaja pihta kividega), sihtima (Peeter sihtis mehe pihta kiviga), viskama.

244. N¹+nom. V N²+gen. poolest N³+kom.

Daam võistleb oma ilu poolest Veenusega.

V = võistlema.

245. N¹+nom. V N²+kom. vastu N³+part.

Peeter põrutas rusikaga vastu lauda.

V = peksma (Lind peksis peaga vastu klaasi. Jaan peksab piitsaga vastu saapasäärt), põrutama, raiuma (Peeter raius rusikaga vastu pulti), taguma (Peeter tagus käega vasturinda), toksama (Paluja toksas laubaga vastu põrandat), viskama (Peeter viskas kiviga vastu ust).

246. N¹+nom. V N²+kom. üle N³+gen.

Laps tõmbas keelele üle huulte.

V = libistama (Sulli libistas pöidlaga üle ninaaluse), laa-

pima (Pommer laapis käeseljaga üle näo), pühkima (Peeter pühkis käega üle juuste), tõmbama.

247. N¹+nom. V N²+kom. Di

Peeter lajatas käega lauale.

V = laduma (Politseinik latus nuiaga vangile pähe), lajatama, laksama (Peeter laksas käega pealaele), laskma (Kapten laskis hobustega pealinna), lõbama (Kuldnokk lõi noka-ga vastu akent), rapsama (Peeter rapsas käeseljaga liik-mekohta), torkama (Peeter torkab näpuga rindu), torkima (Peeter torkis sõrmega õhku), viskama (Peeter viskas ki-viga aknasse).

248. N¹+nom. V N²+kom. Di

Brigaad jõudis krohvimisega teisele korrusele.

V = jõudma.

249. N¹+nom. V N²+kom. Modl₃

Tasapind on liikumissuunaga risti.

N¹+nom. ja N²+nom. V Modl₃

Tasapind ja liikumissuund on risti.

N+nom.+pl. V Modl₃

Teljed on risti.

V = asetsema (Tasapind asetseb liikumissuunaga risti. Le-hed asetsevad vaheldumisi), asuma (Peeter ei asunud vaat-lusteljega risti. Peeter ja vaatlustelg asuvad risti. Tel-jed asuvad risti), olema (Liiklusteed on lõhestikku).

250. N¹+nom. V N²+gen. eest Mes

Getja pakkus pildi eest sada rubla.

V = andma (Peeter andis raamatu eest rubla), maksuma (Peeter maksis remondi eest sada rubla), pakkuma.

251. N¹+nom. V Loc Tempres

Peeter viitis toas pool tundi.

V = veetma (Peeter veetis Bessaraabias kolm kuud), viitma.

252. N¹+nom. V De Di

Turistid käisid muuseumist muuseumi.

V = ekslema (Mehe pilk eksles ühelt pildilt teisele), hulkuma (Peeter hulkus ühe maja juurest teise maja juurde), käima, sammuma (Peeter sammus võidult võidule) jne.

V. VIEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

253. N¹+nom. V N²+ngp. N³+kom. N⁴+ill.

Jüri ajas isa tütreaga tülli.

N¹+nom. V N²+ngp. ja N³+ngp. N⁴+ill.

Jüri ajas isa ja tütre tülli.

N¹+nom. V N+ngp.+pl. N⁴+ill.

Peeter ajas mehed riidu.

V = ajama.

254. N¹+nom. V N²+ngp. N³+kom. A+tr.

Araablased heitsid suitsetaja kividega surnuks.

V = heitma, loopima, pilduma, puurima (Peeter puuris vasta-

se oma pilguga surnuks), viskama (Mees viskas koera kiviga vigaseks).

B. SEKUNDAARSE(TE) VERBIVORMI(DE)GA ELEMENTAARLAUSED

1. KAHEKOHAISED ELEMENTAARLAUSED

255. $V^1 V^2 + da$ Ei maksa laulda.

V^1 = andma (Seda lugu annab mäletada. Annab veel palju aastaid rügada), jõudma (Seda jõuab veel teha), jääma (Jäi vaid tong peale panna. Jääb soovida, et peatselt toimub uus kohtumine), kuluma (Liha kuluks tükeldata), kõlbama (Kuju ei kõlba jääda. Kuuris kõlbab suvel elada), maksuma, olema (On näha, et mees on uustulnuk), pruukima (Ei pruugi häbeneda), saama (Vaba aega saab kasulikult pruukida), sobima (Vabrikusse ei sobinud jääda), sündima (Seda laulu sünnib laulda), tarvitsema (Koera ei tarvitse karta), tasuma (Ei tasu närvi minna), tohtima (Ohtu ei tohiks alahinnata), tulema (Kivi tuleb ära viia), võima (Preparaati võib kasutada), võimalduma (Võimaldus desifreerida teekonnalehti), õnnestuma (Metslindu ei õnnestu ravida).

kuluma esineb selles konstruktsioonis ainult jaatava kõne konditsionaali kolmandas pöördes.

256. $V^1 V^2 + ma$ Hakkab tibutama.

V^1 = hakkama, juhtuma (Tahvlit juhtub vaja olema), ~~kiskuma~~ (Kieub tuisutama), pidama (Peab tunnistama, et lahendus on õige), seadma (Seab sadama).

257. $V^1 V^2 + tama$ Sind peab imetletama.

V^1 = pidama.

258. $V^1 V^2 + \text{tavat}$ Uksi kuulukse lukku pööratavat.

V^1 = kuulukse, näima (Kaugemal näib talle vastatavat).

II. KOLMEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

259. $N^1 + \text{nom. } V^1 V^2 + \text{da}$ Peeter tahtis magada.

V^1 = aitama (Jüri aitas pestu pesta), arvama (Poised arvasid kahlusest osa võtta), ihaldama (Peeter ihaldas saada inse-
neriks), janunema (Prints janunes värsket õhku hingata),
jääma (Nimetuse jäib leiutada), kartma (Peeter kartis koju
minna), katsuma (Leidur katsus seista pea peal), kavandama
(Tehas kavandas anda laiatarbekauku), kavatsena (Peeter ka-
vatses külastada näitust), keelama (Ema ei keelanud vandu-
da), kõlbama (Toit kõlbab süüa), kärsima (Poies ei kärsi tas-
kut pahupidi pöörata), käskima (Komandör käskis tuled kus-
tutada), laskma (Parun laskis kraavi kaevata), lootma (Pee-
ter lootis töö lõpetada), lõhkuma (Peeter lõhub tšütada), mär-
kama (Sõitja ei märganud siledamat teed otsida), narpima
(Jaak nاربیب pükse paigata), oskama (Peeter ei oska ujuda),
otsustama (Komitee otsustas esimest preemiat mitte määrata),
pinnitama (Maestro pinnitas laulda), põlgama (Peeter ei põl-
ga istuda voodile), raatsima (Peeter ei raatsi tšütada), saa-
ma (Kapten sai haavata), suutma (Haige suutis rääkida),
tahtma, taipama (Poies taipas teed küsida), taotlema (Vali-
mik taotleb anda autori loomingust läbilõike), teadma (Pee-
ter teadis asjast rääkida), tohtima (Peeter tohib koju min-
na), uhtma (Peeter uhab tantsida), vihtuma (Peeter vihub
tantsida), vohmima (Saima vohmib süüa), võtma (Mees võttis
sängis puhata), üritama (Peeter üritas loodust kirjeldada)
jne.

Verbid mõtlemä, pruukima, püsima, tarvitsema on selle
elementaarlause puhul eitava sõnes. Vrd. Kivi ei mõelnudki
maast kerkida. Sõdur ei pruugi lahkuda. Vanaema ei püsi is-

tuda. Tõelised ei tarvitse seda teha. Verb kulmas on tingivas kõneviisis (Klaas viina kuluks ära juua).

260. V²+da V¹ A+nom. Suitsetada si ole tervislik.

V = olema (Tüdrukute hulka minna ei oland ilus), tulema (Elada neie majades tuleb odavam).

261. N+part. V¹ V²+da

Peetrit üllatas naha meest laulma.

V = huvitama (Õpetajat huvitas naha, mis edasi saab), üllatama.

262. V²+da V¹ N+part.

Kirjutada romaani nõuab andekust.

V = nõudma, tekitama (Hullumaja teatriks pidada ei tekitanud raskust).

263. V²+da V¹ V³+da

Noor olla on kevadet rinna sees kanda.

V¹ = olema, tähendama (Tõst ilma jääda tähendab ka eluseemest ilma jääda).

264. N¹+all. V¹ V²+da

Helmutile meeldis poodides käia.

V¹ = meeldima, sobima (Naistele sobib suusatada).

265. N+ad. V¹ V²+da

Direktoril oli arve õiendada.

V¹ = ebaõnnestuma (Peetril ebaõnnestus võõrast lahti saada),

leiduma (Peetril leidus sõbrale öelda vaid tänusõnu), meeldima (Jaanil meeldib naerda), olema.

266. N+tr. $V^1 V^2$ +da

Peetri ülesandeks jääb laulda.

V^1 = jääma, olema (Kõneleja kohuseks oli põhimõtteid selgitada), saama (Peetri eesmärgiks sai ülikool lõpetada).

267. V^1 A+tr. V^2 +da

Sai vajalikuks olukorda selgitada.

V^1 = osutuma (Osutus eluliseks jälgida teaduse arengutendentse), saama.

268. V^2 +da V^1 Teind+

Lakkuda on veel vara.

V^1 = olema (Ära minna on juba hilja).

269. N+nom. $V^1 V^2$ +ma

Buss hakkas liikuma.

V^1 = asetuma (Peeter asetus lubasid kontrollima), asuma (Maine asus lüpsi jätkama), hakkama, harpama (Inimesed harpasid toitu tooma), igatsema (Peeter igatseb tšõd tegema), kalduma (Peeter kaldus eelistama mõistuslikku), kalpsama (Noormees kalpsas piima tooma), kibeleva (Lapsed kibelesid mängima), kippuma (Eedi silmalaud kippusid kinni vajuma), kogunema (Noorsugu kogunes kurni mängima), kohustuma (Partner kohustub reegleist kinni pidama), kukkuma (Mari kukkus karjuma), kõlbama (Peeter kõlbab teha juhtima), küündima (Vari ei küündinud auku katma), küünitama (Haige küünitas klaasi võtma), lippama (Tüdruk lippas peigmehega kohtuma),

lontima (Poiss lontis vett tooma), meelitama (Mugav nurga-
ke meelitas istuma), passima (Peeter passib kooli juhtima),
popsutama (Mootorpaat popsutab inimesi tooma), pääsema (Uus
dünastia pääses valitsema), püsima (Peeter ei püsi voodis
lebama), sattuma (Peeter sattus vaidlema), sobima (Peeter
sobib asutust esindama), sättima (Peeter sättis magama),
tikkuma (Hingamine tikkus kinni jääma), tuiskama (Inimesed
tuiskasid põgenema), tõusma (Orjad tõusid õiguse eest võit-
lema), ulatuma (Päike ei ulatunud valgustama hobust), val-
mistuma (Peeter valmistus uut aastat vastu võtma), visku-
ma (Peeter viskus appujat päästma), õhutama (Ümbrus õhutas
looma) jne.

270. N+part. V¹ V²+ma

Meistrit jätkub askeldama.

V¹ = jätkuma, kiskuma (Peetrit kiskus õnne proovima), tõm-
bema (Poissi tõmbas joonistama).

271. N¹+nom. V¹ V²+mas

Kontsert oli lõppemas.

V¹ = käima (Peeter käis sõpra otsimas), olema, viibima (Minis-
ter viibis ausammast avamas).

272. N+nom. V¹ V²+mast

Peeter lakkas mälumast.

V¹ = hoiduma (Peeter hoidus tulistamast), keelduma (Direktor
keeldus ettepanekut vastu võtmast), lakkama, loobuma (Mehed
loobusid otsimast), pääsema (Peeter pääses pikali lendamast),
tulema (Peeter tuli laulmast), unustama (Laps ei unusta tä-
namast), võõrduma (Peeter võõrdus loodust märkamast), väldi-
ma (Jaan väldib seisukohti etikettidega varustamast).

273. N+nom. V¹ V²+mata

Peeter jättis sauna minemata.

V¹ = jätma, jääma (Töö jäi tegemata), olema (Üür on maksmata), püsima (Maa püsib muutumata), seisima (Ruum seisis õhutamata), unu(ne)ma (Tere unu(ne)s ütleмата).

274. N+ad. V¹ V²+mata

Peetril jäi saunas käimata.

V¹ = jääma, olema (Peetril oli saunas käimata).

275. N¹+nom. V¹ V²+v

Vastus oli julgustav.

V¹ = olema (Peeter oli vanematest sõltuv).

276. V¹ V²+v V³+da

On soovitav kasutada salalukku.

V¹ = olema (On üllatav jälgida masina jõudu).

277. N+nom. V¹ V²+vat

Arno arvas nägevat tüdrukut.

N+nom. V¹ V²+nud olevat

Arno arvas tüdrukut näinud olevat.

V¹ = arvama, leidma (Peeter leiab poodi asja olevat), lootma (Ema ei lootnud pojalt hästi minevat), mõõnma (Peeter mõnis naist tundvat), näima (Peeter näis mehe sõnu pahaks panevat), osutama (Peeter osutus tähelepanu keskpunktis olevat), paistma (Mees paistis midagi ootavat), tunduma (Peeter tundus olevat hingeline inimene), uskuma (Peeter uskus nägevat uue sündi. Peeter uskus vaenlasest võitu saanud olevat).

278. N+nom. V¹ V²+tav

Reaktsioon on kontrollitav.

V¹ = olema (Põhjus on täiesti mõistetav).

279. N+nom. V¹ V²+tavat

Peeter kuulis autost räägitavat.

V¹ = arvama (Vanamees arvas ülekohut tehtavat), kuulma, mõtlema (Mees mõtles temast kõneldavat), ütleva (Poiss ütles linna ehitatavat).

280. N+nom. V¹ V²+tavaks

Mehe nägu sai nähtavaks.

V¹ = ilmuma (Eluavaldused ilmuvad silmale tajutavaks), jääma (Probleem jääb lahendatavaks), kujunema (Ajaleht kujunes laialdaselt loetavaks), saama.

281. N+nom. V¹ V²+nuna

Peeter tundus väsinuna.

V¹ = näima (Peeter näis süvenenuna vaatlemisse), paistma (Peeter paistis looduse võlust läbiimbununa), tunduma.

282. N+nom. V¹ V²+nuks

Laev jäi kadunuks.

V¹ = jääma, osutama (Laev osutus hukkunuks), saama (Peeter sai sõõnuks).

283. N+nom. V¹ V²+tud olevat

Peeter paistis informeeritud olevat.

V¹ = arvama (Vanaema arvas lapsele ülekohut tehtud olevat).

näima (Maja näis palkidest tehtud olevat), paistma, tunduma (Kast tundub lahti tehtud olevat).

284. N+nom. V¹ V²+tuma

Peeter paistis informeerituma.

V¹ = näima (Maja näis palkidest tehtuma), paistma, tunduma (Maja tundus hüljatuma).

285. N+nom. V¹ V²+tuks

Näitus jääb avatuks.

V¹ = jääma (Traagika jäi varjatuks), osutuma (Teooria osutus hävitatuks), saama (Töö sai tehtuks).

III. NELJAKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

286. N¹+nom. V¹ N²+exp. V²+da

Ena andis lapsed kasvatada.

V¹ = andma, laskma (Nooruk laskis mõõga langeda), saatma (Peeter saatis masina parandada), suumama (Peeter suumas traktori parandada), viima (Peeter viis kella parandada).

287. N¹+nom. V¹ N²+gen. V²+da

Põhjus jääb komisjoni teada.

V¹ = jääma, langema (Kulutused langesid riigikassa kanda), olema (Peeter oli kindrali käsutada).

288. N¹+nom. V¹ N²+part. V²+da

Jaan laskis mehi puhata.

V¹ = andma (See fakt annab alust vaadelda nähtust eraldi),

keelama (Naised keelasid teda oma jalga majja tõeta), käs-
kima (Ema käskis Agnest tulla akna juurde), laskma, lubama
(Ema lubas poissi õues mängida).

289. $N^1 + \text{nom. } V^1 N^2 + \text{all. } V^2 + \text{da}$

Peeter andis pojale peksa.

V^1 = andma (Kooliõpetaja andis Arnole midagi kirjutada),
lubama (Peeter ei luba endale kõnelda võõra inimesega),
määrama (Saatus määras perekondadele üksteist hävitada),
soovitama (Peeter soovitas Jaanile direktori silma alla
mitte ilmuda).

290. $N^1 + \text{all. } V^1 N^2 + \text{part. } V^2 + \text{da}$

Petrile pakub rahuldust laulda.

V^1 = pakkuma, tegema (Petrile teeb suurt rõõmu lahkuda lin-
nast), valmistama (Autojuhtidele valmistas rõõmu vahitada di-
rektori tütar).

291. $N^1 + \text{nom. } V^1 N^2 + \text{tr. } V^2 + \text{da}$

Ametnikud võtsid otsuseks lahkuda.

V^1 = lugema (Peeter luges oma kohuseks tänu avaldada töö-
kijale), pidama (Noormees pidas toreduseks sõita ülikooli
autoga), võtma.

292. $N^1 + \text{nom. } V^1 A + \text{tr. } V^2 + \text{da}$

Peeter pidas sündsaks ära minna.

V^1 = arvama (Kontrolör arvas vajalikuks seletusi anda), pi-
dama, tunnistama (Komisjon tunnistas tarvilikuks tööd jät-
keta).

293. N+all. V¹ A+tr. V²+da

Jürile läheb raskeks valvata.

V¹ = minema.

294. N¹+rom. V¹ N²+ad. V²+da

Kooliõpetaja käskis 'nol hoolas olla.

V¹ = keelama (Daamid keelasid võõral oma jalga majja tõsta), käskima, laskma (Valvur lasi is vangil põgeneda), lubama (Seadus lubab 17-aastaselt abielluda), soovitama (Peeter soovitas Jüril meistri poole pöörduda), takistama (Peeter takistas Jaanil naerda), võimaldama (Isa võimaldas lastel koolis käia).

295. N¹+ad. V¹ N²+ np. V²+da

Parunil oli vallerahvas käsutada.

V¹ = olema.

296. N¹+ad. V¹ N²+tr. V²+da

Peetril oli harjumuseks jalutada.

V¹ = olema.

297. N²+ad. V¹ A+tr. V²+da

Jüril läks raskeks valvata.

V¹ = minema.

298. N+nom. V¹ Mes V²+da

Ratas on kümme jalga läbi mõõta.

V¹ = olema.

299. E¹+nom. V¹ N²+ngp. V²+des

Peeter veetis vaba aja lugedes.

V¹ = veetma.

300. N+nom. V¹ A+nom. V²+ma

Haigus oli aeglane paranema.

V¹ = olema (Peeter oli nobe tooli tooma).

301. N¹+nom. V N²+ngp. V²+ma

Arst sundis haige tõusma.

V¹ = a(h)vatlema (Sõber ahvatles Peetri jalutama), asutama (Peeter asutas lapsed ümber laua istuma), hõõruma (Mees hõõrus nööbid läikima), jätma (Noormees jättis tütarlapse ootama), kauplema (Jaan kauples eide haiget hooldama), klanima (Teenija klanis kõõgi särama), kuhjama (Kaupmees kuhjas kauba seisema), kutsuma (Aednik kutsus lapsed peenraid rohima), küüditama (Peremees küüditas naised heina koristama), laulma (Ema laulis tütre magama), lööma (Polk lõi vaenlase põgenema), määrama (Minister määras inseneri töid juhtima), paluma (Perenaine palus külalised süüma), peletama (Auto peletab lambakarja põgenema), saama (Mees sai auto seisema), sundima, talutama (Peeter talutas mahe süüma), tõmbama (Mees tõmbas tiku põlema), vaidlema (Peeter vaidles hääle kähisema), viima (Peeter viis koondise juhtima), võtma (Suits võttis silmad vett jooksuma), ässitama (Peeter ässitas mehed vastu hakkama) jne.

302. N¹+nom. V¹ N²+part. V²+ma

Peeter veenis sõpra tulema.

V¹ = kihutama (Need põhjusted kihutasid noori saarelt lahkuma), kohustama (Koosolek kohustas komisjoni üritusele kaasa aitama), kutsuma (Komitee kutsus rahvast üles tõusma), pak-

kuma (Haabrid pakkusid ennast käskusid täitma), vannutama (Mehed vannutasid haavatut tõtt rääkima), veenma, õigustama (Dokument õigustab direktorit nii toimima).

303. N¹+nom. V¹ N²+nom. V²+mas

Ema leiab vartna veeremas.

V¹ = leidma (Peeter leidis enese istuma), tabama (Peeter tabas sõbra magamas).

304. N¹+nom. V¹ N²+nom. V²+mast

Peeter tabas sõbra magamast.

V¹ = leidma (Järgmine päev leidis mehe aias kaevamast), tabama, vabastama (Uus ülesanne vabastas Peetri tegelamast asjadele), võõrutama (Isa võõrutas lapsed tõe tegemast).

305. N¹+nom. V¹ N²+part. V²+mast

Taktitunne keelab meest halba ütlemast.

V¹ = keelama, pidurdama (See jutt pidurdas inimesi Peetrile kirjutamast), takistama (Viim takistas inimesi teed jätkamast), tõkestama (See asjaolu tõkestas Peetrit moodustamast uut meeskonda).

306. N¹+nom. V¹ N²+ad. V²+mast

Mühis takistas traatidel kokku puutumast.

V¹ = keelama (Mees keelab sõbral endale külla tulemast), segama (See seletus ei seganud ajakirjandusel küra tõstmast), takistama.

307. N¹+nom. V¹ N²+ngp. V²+mata

Peeter unustas üüri makmata.

V¹ = jätma (Naine jättis mehe sõmata), leidma (Ajakirjanik leidis ukse lukustamata), unustama (Peeter unustas ukse sulgemata).

308. N¹+nom. V¹ N²+part. V²+mata

Peeter pidas lapsi sõmata.

V¹ = pidama.

309. N¹+nom. V¹ N²+ngp. V²+vat

Poiss arvas jutu olevat temast.

N¹+nom. V¹ N²+ngp. V²+nud olevat

Poiss arvas jutu olevat olnud temast.

V¹ = aimama (Vesipapp aimas elusloomakese seal peituvat), arvama (Poiss arvas jutu olevat temast. Professor arvas masinad saavutanud olevat intellektiastme), kujutlema (Häige kujutles enese olevat teadlase), kurtma (Jaan kurdab lood halvad olevat), kuulutama (Selts kuulutas sihid endised olevat), leidma (Peeter leidis sõbra kodus olevat), lootma (Peremees lootis nõrdimuse tõusvat üle piiri), oletama (Peeter oletas sõbra targema olevat), teadma (Isa teadis poja arstiks õppivat. Isa teadis poja olevat olnud kunagi meremehe), teatama (Peeter teatab ema tulevat kell kuus), uskuma (Poiss uskus elujõu juustes olevat), väitma (Jaak väitis koera süüdi olevat), ütleva (Peremees ütles tütre kodus olevat).

Ainsuse nominatiiv ei saa elemendi N²+ngp. esindajaks olla.

Juhul kui sisestatav lause on predikatiivne, ühildub predikatiiv N²-ga käändee ja arvus. Vrd. Peeter ütles ilma ilusa olevat. Peeter ütles ilmad ilusad olevat. Jaan arvas

sõbra olevat loo autori. Paistab, et sel korral partitiiv-
ne N^2 ei ole üldse võimalik.

310. $N^1 + \text{nom.}$ V^1 $N^2 + \text{part.}$ $V^2 + \text{vat}$

Mees kuulis sõbra koju tulevat.

V^1 = kuulma (Peeter kuulis ennast unes hüüdvat), lugema (Nii on Toots lugenud hüüdvat kojutuli-
lajaid), tundma (Mees tundis endasse rahu valguvat).

311. $N^1 + \text{nom.}$ V^1 $N^2 + \text{part.}$ $V^2 + \text{vaks}$

Peeter pidas masinat töötavaks.

V^1 = pidama, tegema (Peeter ei teinud nägevaks, et küla-
lised on saabunud).

312. $N^1 + \text{nom.}$ V^1 $N^2 + \text{ngp.}$ $V^2 + \text{tavaks}$

Peeter teeb idee mõistetavaks.

V^1 = muutma (Meditsiini edusammud muutsid haiguse ravita-
vaks), tegema (Direktor teeb tulemused teatavaks).

313. $N^1 + \text{nom.}$ V^1 $N^2 + \text{ngp.}$ $V^2 + \text{nuks}$

Staap loeb mehe kadunuks.

V^1 = kuulutama (Esimees kuulutas nõupidamise lõppenuks),
lugema (Komisjon loeb ürituse kordaläinuks), tegema (See
omadus teeb Peetri armastatuks), tunnistama (Maoorid tun-
nistasid jumalaidee kehastunuks inimeses).

314. $N^1 + \text{nom.}$ V^1 $N^2 + \text{part.}$ $V^2 + \text{nuks}$

Peeter pidas draamat õnnestunuks.

V^1 = pidama.

315. N¹+nom. V¹ N²+part. V²+tuna

Peeter kandis juukseid lahku soetuna.

V¹ = kandma, tundma (Peeter tundis end hüljatuna).

316. N¹+nom. V¹ N²+nnp. V²+tuks

Peeter jättis põlved lõdvestatuks.

V¹ = jätma, kuulutama (President kuulutas konverentsi avatuks), lugema (Peeter loeb enese kohustatuks kõnelema), tunnistama (Vastane tunnistab enese võidetuks).

IV. VIEKCHAUSED ELEMENTAARLAUSED

317. N¹+nom. V¹ N²+nnp. N³+gen. V²+da

Peremees andis toa külalise kasutada.

V¹ = andma (Poiss andis riidetüki koera nuusutada), hoidma (Peeter hoidis need faktid enda teada), jätma (Direktor jättis kõik asjad asetäitja otsustada. Peremees jättis toa külalise kasutada. Peeter jättis asja enda teada), pidama (Peeter peab kogu loo enda teada), võtma (Mees võttis koorma enda kanda).

C. SEKUNDAARSE LAUSE VÕI LAUSUNGIGA ELEMENTAARLAUSED

I. KAHEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

318. V KL Ilmneb, et olukord on keeruline.

V = ilmema, juhtuma (Juhtus, et nad ei rääkinud nädal aega), kuulduma (Kuuldub, kuidas kell läheb seitse), meenuma (Meenub, et rahvas nimetab seda kassikullaks), näima (Näib, et võidu saavutab Jüri), osutuma (Osutus, et kohta ei ole), paistma (Paistab, et sa said mulle pahaseks), piisama (Piisab, kui on 3° sooja), selguma (Selgub, et lugu on ebatavaline), tunduma (Tundub, et midagi puudub).

II. KOLMEKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

319. N+nom. V KL Peeter taipas, et ta võib lahkuda.

V = aimama (Poiss aimas, et tuleb tuli), defineerima (Professor defineerib, et helitugevus on võimsus), garanteerima (Peeter garanteerib, et külaline tuleb näitusele), ihalema (Mehed ihalevad, kuidas heina niidetakse), kaaluma (Peeter kaalub, kumba osa etendada), kavandama (Tehas kavandas, et annab uudistoote kaubandusvõrku sügisel), klanima (Poiss klanis, et isa lubaks tal kinno minna), kontrollima (Jaan kontrollis, kas tuled on kustutatud), kuulama (Peeter ei kuulanud, mis uksehoidja seletas), kähvama (Eit kähvas, et jäetagu teda rahule), leidma (Toots leidis, et vaadata ikka võib), maitsema (Peremees maitses, kas õlu on liisunud), mõnama (Liisa mõnas, et mingi Jaak vanameest vaatama), müristama (Kindral müristas, et kõik jäägu kohtadele), näitama (Uurimused

on näidanud, et eesti keele sõnavara kasvab pidevalt), pahandama (Peeter pahandas, et kaaslane kõnnib liiga kiiresti), passima (Peeter passib, kas direktor ei tule), plaanitsema (Peeter plaanitses, et läheb pühapäeval suusatama), purssema (Mees purssis, et ta ei tea asjast mitte midagi), rõhutama (Kõneleja rõhutas, et ülesanne tuleb kohe täita), sihtima (Poiss sihtis, kas tahvel on loodis), taipama, toomitama (Jüri toonitas, et keegi ei tohi sõidust teada), tõendamata (Peeter tõendas, et teda ei olnud sel päeval kodus), uskuma (Poiss uskus, et juustes on elujõud), vanduma (Tunnistaja vandus, et ta räägib tõtt), visandama (Inseener visandas, kuidas näeb välja südalinn tulevikus), ähvardama (Mees ähvardas, et ta läheb miilitsasse), ütleva (Jaan ütles, et ta tunneb seda meest) jne.

320. N+nom. V OK

Jaan ütles: "Lähme koju."

OK V N+nom.

"Lähme koju." ütles Jaan.

V = alustama ("Üks meie küla mees," alustas naine), arutleva ("Nii seda ei või jätta!" arutles taat. Taat arutles: "Nii seda ei või jätta!"), habisema ("Võib-olla," habises pois), jätkama ("Ma ei usu sind," jätkas perepoeg), kinnitama (Eit kinnitas: "Ei maksa uskuda jah."), kostma ("Ma veel mõtlen," kostis kõrtsmik), kõmistama (Taat kõmistas: "Ei!"), leidma ("Ei maksa minna," leidis Jaan), mainima (Peeter mainis: "Ma ei teadnud ju sellest midagi."), needma ("Sure koer!" needis Peeter), otsustama (Peeter otsustas: "Keegi ei saa seda ära vedada"), pahvatama ("Ma ju ütlesin," pahvatas Peeter), pihtima (Poiss pihtis: "Mina lõin aknaruudu katki."), pragama ("Kassid ei tohi kividega pilduda," pragas Peeter), prõskama ("Andke talle kere peale!" prõskas Peeter), põlastama ("Saksa margad!" põlastas naine), rõkkama (Sõdurid rõkkasid: "Me oleme võitnud!"), siristama (Galina siristas: "Ma olen nii rõõmus teid nähes."), sõnama ("Surnud," sõnas Peeter), tunnistama (Saadik tunnistas: "Ma tuln siia salaja."), tõgama ("Sul on habe piimane," tõgas Peeter), vanduma (Tun-

nistaja vandus: "Ma räägin tõtt."), õhutama ("Minge ikka!" õhutas Peeter) jne.

321. V¹ A+nom. KL Oli halb, et tuul kõveneg.

V¹ = olema.

322. N+part. V KL Büroo huvitas, kuidas plaan
töölehti.

V = huvitama, häirima (Arvit häiris, et Markus vaikis), hämmeldama (Püüsiikut hämmeldab, et tuleb kasutada mitmeid mudelid).

323. V N+part. KL Väärrib mainimist, et Peeter
tuli esimeseks.

V = leidma (Leidis märkimist, et saade peaks olema lähimõeldum), väärima.

324. N+el. V KL Dokumendist nähtub, et asi on
õige.

V = järelduma (Tõöst järeldub, et aritmeetika ei taandu loogikale), järgnema (Äsja öeldust järgneb, et meil oli õigus), nähtuma, olenema (Meist oleneb, et ahi suitsu sisse ei ajake).

325. V N+el. KL Piisab ainult sõnast, et teda
vallandada.

V = jätkuma (Jätkuks ainult liigutusest, et teda eemale tõugata), piisama.

326. N+all. V KL Helmutile meeldis, kui sai
kõla pöörides.

V = meeldima, meelestuma (Raulile meelestus, et kuskil on kodu), viirastuma (Peetrile viirastus, et ta kuuleb nuttu).

327. N+ad. V KL Inimestel oli, mida hoida.

V = nähtuma (Lähemal silmitsemisel nähtub, et dokument on võltsitud), olema.

328. V N+tr. KL Polnud saladuseks. et Mihkel armastas kuulsust.

V = olema.

329. V A+tr. KL Jäi kahtlaseks, kas ta tuleb.

V = jääma.

330. V²+da V¹ KL Ettepanek vastu võtta tähendas, et tuleb alla anda.

V = tähendama.

331. V¹ V²+da L Piisas vaid öelda ja töö oli tehtud.

V¹ = piisama, pruukima (Pruukis pingutada ja kõik oli korras), tarvitsema (Tarvitseb ainult minna üle tänava ja kõik panevad teda tähele).

332. V¹ V²+ma KL Paneb imestama, kuidas see polnud tal teada.

V¹ = panema.

333. V¹ V²+v KL On rõõmustav, et mahajääjaid ei ole.

V¹ = olema.

334. V¹ V²+tav KL On mõeldav, et balletis tantsivad hiiglased.

V¹ = olema.

335. OK V De "Jaan ei tule," kostis voodist.

V = kostma, kuulduma ("Aga eks neist saa veel parajad riided?" kuuldus nurgast), kõlama ("Tulge aga," kõlas katuselt).

336. V Tempmes KL Kestis kaua, kuni Peeter tuli.

V = kestma, kuluma (Kulus kaua, eras kui nad minema said), saama (Saab kaks päeva, kui lahkusin kodunt), võtma (Võttis terve kuu, enne kui harjusin uue olukorraga), vältama (Vältas kaua, kuni ta tuli).

337. V Tempmes L Kulus kaks aastat ja poeg tuli koju.

V = kuluma, minema (Läks mitu päeva, aga arsti ei tulnud), mõõduma (Mõõdus terve kuu ja maja oli valmis).

Selle elementaarlause puhul peab viimaseks komponendiks olema lause või lausung. Ilma selle osata ei saa lauset lugeda lõpetatuks. Samasugune lugu oli ka 331. elementaarlausega.

III. NELJAKOHALISED ELEMENTAARLAUSED

338. N¹+nom. V N²+all. KL

Peeter meenutas sõbrale, mis ta peab tegema.

V = meenutama, sisendama (Peeter sisendas Jürile, et kõik läheb hästi).

339. N¹+nom. V N²+tr. KL

Peeter seab nõuandmiseks, et kõik tuleksid.

V = pidama (Peeter peab häbiks, et nii tehti), seadma.

340. N¹+nom. V N²+tr. OK

Peremees sai vastuseks: "Umbrohtu."

V = saama.

341. N¹+nom. V A+tr. KL

Peeter peab ülearuseks. et sellest
räägiti.

V = pidama, tegema (Peeter tegi selgeks, et mees lahkus akna kaudu), võtma (Peeter võtab õigeks, et ta purustas akna).

342. OK V N+nom. A+tr.

"Mina see ei olnud," tegi Peeter
selgeks.

V = tegema, võtma ("Jah, mina tegin," võttis Peeter õigeks).

343. N¹+nom. V¹ V²+da KL

Arno laskis sündida. et Teelega plaani
tehti.

V = laskma.

344. N+nom. V¹ V²+da L

Peeter tarvitseb juua ja ta on surnud.

V = pruukima (Peeter pruukis ainult üle tänava minna ja kohe märgati teda), tarvitsema.

345. N¹+nom. V De KL

Direktor luges mehe näost, et see teab
lugu.

V = lugema.

Nagu eelnevast elementaarlausete esitusest nähtub, pole elementaarlauset eesti keeles sugugi vähe. Elementaarlausete rohkus on tingitud eesti keele noomeni ja verbi rikkalikust vormistikust. Osalt võib olla elementaarlausete rohkuse põhjuseks ka asjaolu, et eesti keeles on vanad omapärased lausevormid põimunud indoeuroopalike lausevormidega.

Verbide jaotumine üksikute elementaarlausete vahel on härmiselt ebaühtlane. Enamiku verbide puhul on käibel üks kolmest kõige üldisemast elementaarlauset. Järgnevas mõned ligikaudsed suhteid esitavad arvud, mis peegeldavad üknes autori kasutuses olnud materjali.

1. N+nom. V	- umbes 2500 verbi.
2. N ¹ +nom. V N ² +part.	- umbes 1300 verbi.
3. N ¹ +nom. V N ² +ngp.	- umbes 1100 verbi.
4. N+nom. V Di	- umbes 350 verbi.
5. N ¹ +nom. V N ² +ngp. Di	- umbes 280 verbi.
6. N+nom. V Loc	- umbes 250 verbi.
7. N+nom. V KL	- umbes 220 verbi.
8. N+nom. V OK	- umbes 200 verbi.
9. N ¹ +nom. V N ² +kom.	- umbes 200 verbi.
10. N+nom. V ¹ V ² +ma	- umbes 150 verbi.
11. N+nom. V ¹ V ² +da	- umbes 130 verbi.
12. N ¹ +nom. V N ² +el	- umbes 100 verbi.
13. N ¹ +nom. V N ² +all.	- umbes 100 verbi.
14. Loc V N+nom.	- umbes 100 verbi.

Kõik muud tüübid hõlmavad vähemesinevaid verbe. Need andmed käivad ainult teatud osa verbide kohta. Kuid kui verbide hulka vähetuntud verbide arvel suurendada, siis jääb suhe umbes samaks.

Eelnevast materjalist ilmneb ka, et eesti keele elementaarlausetis võib olla üks kuni viis kohta. Viiekohalised elementaarlauset on mõneti juba teise tüüpi kuuluvad. Nimelt on neis üks element niivõrd verbiga seotud, et seda võiks arvestada verbiga kokku üheks väljendverbiks (lähemalt Rätsep 1973),

mis moodustab üheskoos elementaarlause verbaalse keskuse ja millel on siis ka teistsugune elementaarlause.

Nii näiteks elementaarlauses $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{ngp. } N^3 + \text{kom. } N^4 + \text{ill.}$ hõlmab $N^4 + \text{ill.}$ väga piiratud arvu sõnavorme (riidu, tüllil, pahuksisse). Seetõttu on võimalik lähtuda väljendverbidest riidu ajama, tüllil ajama, pahuksisse ajama ja viiekohalisest elementaarlausest saab küllaltki tüüpiline elementaarlause $N^1 + \text{nom. V } N^2 + \text{ngp. } N^3 + \text{kom.}$

On mainimisväärt, et iseseisvate obligatoorsete laienditena esinevad eesti keeles kõigis käänetes vormid, kuigi eri käänete koormatus on erinev. Pole ühtki käänet, milles vormid esineksid üksnes fakultatiivselt või mõne substitutsiooniklassi koosseisus. Teisiti on asi kaassõnadega, sest osa kaassõnu ei esine kunagi iseseisvalt elementaarlause liikmena.

Elementaarlausetes eespool märgitud iseärasused, nagu verbide äärmiselt ebaühtlane jagunemine eri elementaarlausetes vahel, fakultatiivselt seotud elementide olemasolu lausetes jt. viitavad sellele, et elementaarlaused ei hõlma veel kogu olulist informatsiooni eesti keele lihtlausetehituse kohta, vaid on ainult selleks aluseks, kust lähtudes tuleb edasi minna ja mitmes suunas.

Esiteks. Ühendades ühes ja samas tähenduses verbi erinevad elementaarlaused, mille vahel on ekvivalentsuhtekorrekord või mõni eriline asendusvahetuskord, üheks struktuuriks, saame lihtlausetehituse struktuuride kirjeldused, mis sisaldavad tunduvalt rohkem relevantset informatsiooni kui ühendamatad elementaarlaused. Eelnevas esituses on mõned väga hädavajalikud ühendused juba tehtud, eriti just retsiprookverbid elementaarlausetehituse puhul.

Teiseks. Elementaarlauseid saab laiendada, kui võtta juurde olulised fakultatiivsed elemendid. Just sel teel on võimalik praegused suured ~~verbigrupid~~ lahutada väiksemateks rühmadeks.

Kolmandaks. Tuleks võtta arvesse mõned väga olulised

semantilised tunnused. Eesti keeles on niisuguseks tunnusepaariks /⁺elus/. Sellest tunnusepaarist sõltub eesti keeles paljugi. Nii näiteks on eesti keeles võimalik verbist moodustada impersonaali ja imperatiivi ainult siis, kui subjektil on tunnus /+elus/. Tunnuse /-elus/ puhul on verbil olemas üksnes 3. pööre, 1. ja 2. pööre puuduvad.

Neljandaks. Tuleb kaaluda, kas mitte arvata sekundaarse verbivormiga elementaarlausete hulka verbaalsubstantiiviga elementaarlauset. See tähendaks, et me teeksime vahet N-i ja Vn-i vahel. Näiteks N¹+nom. V N²+kom. (Peeter tegeles mootoriga), N¹+nom. V¹ V²n+kom. (Peeter tegeles loomade ravimisega). On selge, et iga verbi puhul ei saa elementaarlauset substantiivi asemel esineda verbaalsubstantiivi. Asja muudab raskeks see, et sobiva pii-ri tõmbamine tavalise substantiivi ja verbaalsubstantiivi vahele on üpris raske. Osa substantiive, mis morfoloogiliselt pole verbaalnoomenid, käituvad süntaktiliselt nagu verbaalnoomenid. Võrreldagu toimuma verbiga seotud substantiive lausetes Toimus laulmine. Toimus ülestõus. Toimus pidu. Toimus koosolek. Toimus rongkäik. Toimused pulmad. mittevastuvõetavad on aga ⁺Toimus laud. ⁺Toimus jõgi. ⁺Toimus lause. ⁺Toimus printsiip.

Elementaarlauset moodustavad ühe võimaliku aluse lihtlausete kirjeldamisele. On muidugi võimalik lähtuda ka mõnest muust alusest, kuid ei saa salata, et elementaarlauset annavad eesti keele lauseehituse uurijaile siiski läh-tekoha, kust alustades on võimalik kirjeldada eesti keele lihtlause vormiküllust.

Kirjandus

- Greenberg, J. 1963, Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. - Universals of Language, Cambridge, Mass., lk. 58-90.
- Rätsep, H. 1969, On Form the Government Structure Types of Estonian Simple Verbs. - Generatiivse grammatika grupi aastakoosoleku teesid, Tartu, lk. 20-28.
- Rätsep, H. 1972a, Süvasituatsioonidest ja lausemallidest. - Emakeele Seltsi aastaraamat 18, Tallinn, lk. 55-68.
- Rätsep, H. 1972b, Eesti keele lihtlausemallidest ja nende esitamise meetodikast. - Keel ja struktuur 6, Tartu, lk. 26-86.
- Rätsep, H. 1973, Eesti keele väljendverbide olemusest. - Keel ja Kirjandus, nr. 1, lk. 24-30.

ELEMENTARY SENTENCES IN ESTONIAN

Huno Rätsep

Summary

The present article treats most essential elementary sentences characteristic of the Estonian simple verbs - all in all 345 elementary sentences.

Abstract sentence structure patterns with the minimum number of secondary parts of a sentence determined by the verb are meant under elementary sentences. Each verb determines one or more particular elementary sentences.

To form an elementary sentence as the basis for the concrete simple sentence all the elements not belonging to the central verb of the sentence (finite verb form) in the obligatory way are excluded from the sentence while symbols of the word class and morphological form or those of even more general substitution classes are substituted for the concrete word forms still present. On ways of notation and substitution classes in greater details see Rätsep 1969. As the presented elementary sentences prove, some essential formal peculiarities of the subject are determined by the verb and, consequently, the subject of the sentence also belongs to the elementary sentence.

The order of elements in the Estonian elementary sentence is not irrelevant. It is as important as some morphological elements. In the fixation of elementary sentences the neutral word order is stuck to. The analysed material reveals that, depending on the verb, there are two kinds of neutral word order in the Estonian elementary sentences. The patterns are as follows:

subject - verb - (secondary part)
 (secondary part) - verb - subject
 subject - verb - direct object - secondary part
 subject - verb - secondary part - direct object

Due to the above fact the order of units has alongside morphological forms and substitution classes also been considered a differentiating marker in the Estonian elementary sentences.

The primary division of the Estonian elementary sentences is as follows: ordinary elementary sentences, elementary sentences with the secondary form of the verb and those with the subordinate clause or utterance. Each group is further divided into subgroups according to the number of places in the elementary sentences. In the cases when it was impossible to enumerate all the verbs determining certain elementary sentences and known to the author (because of the shortage of space), the enumeration ends in "etc." Each verb is followed by an exemplary sentence given in brackets. One illustrative characteristic exemplary sentence stands next to the elementary sentence.

The analysis reveals that the majority of the Estonian verbs require one of the three widely spread elementary sentences. They are:

N+nom. V (noun in the nominative - finite verb form),

N¹+nom. V N²+npp. (noun in the nominative - finite verb form - noun in the nominative or genitive or partitive),

N¹+nom. V N²+part. (noun in the nominative - finite verb form - noun in the partitive).

All other types cover a rather limited number of verbs. The Estonian elementary sentences consist of one to five places. Five-place elementary sentences are few in number and they are in most cases similar to phraseological units which are not considered in the present paper.

KEEL, KEELETEADUS JA PRAGMAATIKA

Maldur Õim

---

1. Keel on inimeste suhtlemisvahend -- niisuguse vii-
tega algavad paljud keele olemust või mõnd tema olulist
aspekti käsitlevad tööd. Ja see väide väljendab kahtlemata
üht kõige esmasema tähtsusega fakti keele kohta.

Keelil võib olla kindlate reeglite süsteemina kirjel-
datav grammatika, see võib tal ka puududa; keeles võib si-
salduda kindel loogiline struktuur, oma "loomulik keele-
loogika", on aga võimalik, et seda temas ei sisaldu: sel-
liseid fakte me a priori keele kohta väita ei saa. Kuid
keel on suhtlemisvahend ja ta täidab seda funktsiooni efek-
tiivselt -- see on vaieldamatu fakt. On seepärast loomu-
lik, et sellest faktist peame keele olemuse uurimist alus-
tama ja selle seletamiseni peame lõppkokkuvõttes välja jõud-
ma. Peame välja selgitama, misuguste omaduste tõttu suu-
dab keel seda funktsiooni täita ja kuidas ta seda teeb.

Nii nagu igasuguse vahendi puhul, on ka keele puhul
selge, et tema vorm on tingitud tema funktsioonist. Kui
laelame, et keelil on teatud struktuur, et igal lausel on
oma kindel vormiline ehitus, ja kui püüame seda ehitust kir-
jeldada, siis peame meeles pidama, et lõplikult saame sel-
le olemust lahti mõtestada vaid sel juhul, kui selgitame

välja, mida nii- või teistsugune vormiline struktuur tähendab suhtlemise seisukohalt.

Kommunikatsioon on protsess, mis leiab aset kahe poole, lähetaja ja vastuvõtja vahel. Keelilisest suhtlemisest kõneldes on neid pooli tavaliselt nimetatud kõnelejaks ja kuulajaks (mõeldes aga nende all mitte ainult vahetu kõneprotsessi pooli, vaid üldistatult igasuguse keelilise, s.o. keele vahendusel toimuva suhtlemise pooli). Kommunikatsiooni sisu võib kõige üldisemal kujul kirjeldada kui teatud kindla informatsiooni edasiandmist kõnelejalt kuulajale. Kõneleja teab mingit fakti ja soovib seda teatada kuulajale või tahab ise kuulaja käest saada mingeid andmeid. Ta "võtatab" vastava sisulise fakti ning kodeerib selle kindlaks vormiliseks teateks - lauseks või ulatuslikumaks tekstiks. Kuulaja võtab teate vastu, lähtudes selle keelilisest vormist, ja dekodeerib ta, jõudes lõpuks vastava sisulise faktini. Sellega ongi soovitud sisuline informatsioon kandunud kõnelejalt kuulajale ja kommunikatsioonist on teostatud.

Kui lingvistikas räägitakse kommunikatsioonist, kirjeldatakse suhtlemisprotsessi tüüpiliselt just ülaloesitatud kujul. Lingvistika ülesandeks loetakse seejuures vastavuste kirjeldamist kindlate sisuliste faktide, sisuliste teadete ja kindlate keeliliste vormide, kindlate lausete vahel; lähidalt öeldes, kirjeldada vastavust keele sisu ja vormi vahel. Ka generatiivse grammatika põhimõtteline eesmärk seisneb teatavasti nimetatud vastavuse kirjeldamises. Sisu - see on lausete semantilised esitused ja vorm on vastavate lausete pindstruktuurid. Vastavust semantiliste esituste ja pindstruktuuride vahel kirjeldatakse kindlate reeglite süsteemi abil. Selles mõttes, et grammatika kirjeldab kõigi antud keeles võimalike semantiliste esituste ja pindstruktuuride vastavusi, seletab generatiivne grammatika, nagu eeldatakse, ka seda, kuidas inimesed on suutelised mõistma vastava keele lauseid, seega kuidas on võimalik kommunikatsioon keele abil.

Kuid kui piirduda suhtlemisprotsessi käsitlemisel ülaltoodud kirjeldusega, annab see keelelisest suhtlemisest võrdlemisi piiratud ja mõnes suhtes isegi väärade ettekujutuse. Kõneleja eesmärgiks kommunikatsiooniaktis on viia vastav informatsioon kuulaja teadmistesse. Ent mida kuulaja seisukohalt kujutab endast mingi lause mõistmine? Kas seisneb see lihtsalt lause semantilise esituse väljaselgitamises. Kas on selle tulemuseks vaid vastavat sisulist fakti kujutav semantiline struktuur, nagu seda võime järeelda ülalkirjeldatud lingvistilise käsitluse alusel? Kui küsimusse lähemalt süveneda, pole raske näha, et kommunikatsiooniakt ei saa piirduda lihtsalt sellise sisulise struktuuri ülekandmisega kõneleja teadmistest kuulaja teadmistesse.

Keeleline kommunikatsioon ei seisne kunagi üksikute isoleeritud faktide nagu mingite omaette objektide "andmises" kuulajale. Loomuliku keele abil toimuva kommunikatsiooni üks põhilisi iseärasusi seisneb selles, et informatsioon, mis kõneleja konkreetsete lausete vahendusel kuulajale teatab, on alati informatsioon millegi kohta. Teatatav informatsioon seostub alati mingi eelnevalt teadaoleva informatsiooniga, mille kohta ta käib. Kuulaja seisukohalt ei tähenda mingi konkreetse lause mõistmine sugugi lihtsalt sisulise fakti väljaselgitamist, mida see lause esitab. Lausega teatatav informatsioon on vaja kindlal viisil siduda varasemate teadmistega, on vaja uus informatsioon "paika panna" seniste teadmiste seas. Ainult sel juhul, kui selline seostumine aset leiab, võime öelda, et kuulaja on mõistnud vastavat lauset. Käsitlus, mis ei seleta, kuidas toimub uue informatsiooni seostamine eelnevalt teadaolevaga, ei seleta ka, kuidas on võimalik kommunikatsioon keele vahendusel.

Mida täpsemalt kujutab endast uue informatsiooni sidumine varem teadaoleva informatsiooniga, mille kohta ta käib? Meid huvitavalt, s. o. kommunikatsiooniprotsessi kirjeldamise seisukohalt tähendab asjaolu, et kuulajal on eelnevalt olemas mingid teadmised objektidest, isikutest või sündmustest, mille kohta talle antakse uut informatsiooni, seda, et

kuulaja mälus on olemas testud struktuurid, mis esitavad nimetatud teadmisi. Ning uue informatsiooni lisamine neile tähendab, et neid struktuure tuleb muuta kindlal viisil. Just selles seisneb kommunikatsiooni põhi-olemus. Iga keeleline teade on sellelt seisukohalt vaadates mitte lihtsalt erilist liiki objekt, milles võib eristada kaht külge, vormi ja sisu - pindstruktuuri ja semantilist struktuuri - , vaid on otsekui instruksioon kuulajale muuta oma mälus leiduvaid teadmisi kindlal viisil. Kommunikatsiooniprotsessi seisukohalt vaadates ei lõpe lause mõistmine sellega, et selgitatakse välja tema semantiline esitus (selles mõttes, nagu seda mõistetakse generatiivses grammatikas, s.t. kui testud abstrakte predikaatidest ja nende argumentidest koossev struktuur). Lause mõistmine - ja ühtlasi vastav kommunikatsioonakt - saab teoks siis, kui kuulaja on teostanud operatsioonid, mis vastav lause kui teade ette näeb. Alles siis võime öelda, et kõneleja poolt teatatud informatsioon on jõudnud kuulaja teadmistesse. Toome eelõeldu illustreerimiseks lihtsa näite. Oletame, et kõneleja ütleb kuulajale lause: See tüdruk, kellega Ants eile kohvikus oli, on armeenlanna. Eelneva põhjal võib seda lauset tõlgitada umbes järgmise instruksioonina kuulajale: "Võta oma mälust teadmine tüdruku kohta, kellega Ants eile kohvikus oli, ja lisa sellele informatsioon, et see tüdruk on armeenlanna." Teadmine selle kohta, et Ants oli mingi tüdrukuga eile kohvikus, eeldatakse kuulaja mälus juba leiduvat - inimese poole, kellel me seda teadmist ei eelda olevat, me ülaltoodud lausega ei pöörduks. Informatsiooni, et see tüdruk on armeenlanna, kuulajal aga ei eeldata olevat, sest vastasel korral oleks selle teatamine mõttetu. Ülaltoodud lause mõistmine kuulaja poolt kujutab endast seega operatsiooni, mille käigus see uus informatsioon tüdruku kohta lisatakse eelnevalt antule, ning selle tulemuseks on, et kuulaja, kes kõnealuse tüdruku kohta varem teadis, et Ants oli temaga eile kohvikus,

teab nüüd ka, et see tüdruk on armeenlanna. See informatsioon lisandub vastava tüdruku "kirjese" kuulaja mälu ning võib nii või teisiti mängida rolli järgnevate teadete interpreteerimisel, mis kuulajale edaspidi kõnealuse tüdruku kohta teatatakse.

Sama tulemuseni, milleni eespool jõudsime, lähtudes üldistest faktidest kommunikatsiooni kohta ja keele funktsiooni kohta kommunikatsioonis, võib jõuda aga ka, alustades probleemi käsitlust hoopis teisest otsast - keele enda konkreetsetest omadustest. Näiteks alustades küsimusest, mis on lause.

Et inimesed kõnelevad lausete abil, on vist küll üks kõige triviaalsemaid fakte keele kohta. Me tunneme intuiitiivselt, et pole üldse mõtetki hakata uurima, kas leidub keeli, milles ei räägita lausete abil. On ette teada, et niisugust keelt ei saa olla. Ent miks räägivad inimesed lausete abil? Mida kujutab endast õieti lause?

Generatiivses grammatikas defineeritakse lause mõiste n.-ö. mahuliselt: grammatika genereerib vastava keele kõik võimalikud laused ning seega küsimusele "mis on lause?" võib vastata: laused (antud keeles) on need objektid, mis me saame, kui alustame sümbolist S ja rakendame grammatika reegleid mis tahes (lubatud) viisil, kuni jõuame esituseni, millele ei saa enam ühtki reeglit rakendada; miski muu ei ole antud keele lause. Kuid on selge, et see vastus jätab täielikult puudutamata eespool toodud probleemi: miks räägitakse just nimelt lausete abil ja milles seisnevad need lause iseärasused, mis teevad temast keskse üksuse mis tahes keeles.

Üldiselt on tunnustatud, et sisuliseks iseärasuseks, mis eristab lauset teistest keeleväljenditest, on predikatiivsus. Lause on predikatiivne väljend, ilma predikatiivsuseta pole ka lauset. Ja vastupidi: iga predikatiivne väljend on ühtlasi lause. Kuid mida sel juhul kujutab endast predikatiivsus?

Nagu oleme juba varem seutanud (õim 1971, 1973), saab

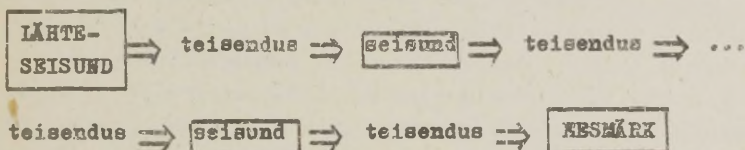

predikatiivsuse olemus ning tema tähtsus keeles mõistetak-
vaks, kui käsitame teda mitte kui staatilist seost teatud
üksuste vahel, vaid kui dünaamilist seost, kui kindlat
tüüpi operatsiooni. Just predikatiivsuse
kaudu realiseerub keelelise kommunikatsiooni dünaamika,
liikumine olemasolevatelt teadmistelt uutele teadmistele.
Predikatiivne seos on seos olemasoleva informatsiooni ja
uue informatsiooni vahel. Uus informatsioon lisatakse,
prediktseeritakse varem teadaolevale.

Sellela seletubki lause - kui predikatiivse struk-
tuuri - olulisus keeles: lause on keelelise kommunikati-
siooni põhiüksus. Kui võrd keele esmane funktsioon on olla
inimeste suhtlemisvahend, siis on enesestmõistetav, et ei
saa olla keelt, milles ei kõneldaks lausete abil. Laused
pole lihtsalt teatud struktureeritud objektid, millel on
kindel väline vorm (pindstruktuur) ja kindel sisemine as-
pekt - semantiline struktuur, mida pindstruktuur väljen-
dab ning mis omakorda kajastab teatud reaalsuse fakti, si-
tuatsiooni või sündmust. Kommunikatsiooni seisukohalt ku-
jutavad laused endast "ebapüsivaid", "ajutisi" üksusi, mil-
lest igaüks kehastab teatud üleminekut ühtedelt struktuu-
ridelt teistele struktuuridele. Lausel on väärtus vaid
sellise ülemineku väljendajana. Kui üleminek - kommuni-
katsiooniakt - on toimunud, lakkab ka vastav konkreetne
lause kui omaette individuaalne üksus olemast. See, mis
jääb järele, on hoopis teist tüüpi struktuur kui oli lau-
se. Üldust tulenebki loomulikult viisil üldine käsitus
keelelisest kommunikatsioonist tervikuna kui protsessist,
mille sisuks on uue informatsiooni lisamine kuulaja mäl-
lu, seega olemasolevate teadmiste tähtlemine uuteks tead-
misteks.

Keelelise kommunikatsiooni ning konkreetset lausete
mõistmise käsitlemine teadmiste tähtlemisena on kooskõlas
üldise lähenemisega inimese tunnetus- ja mõtlemisprotses-
sides. Psühholoogias ja küberneetikas käsitletakse tunne-
tust reeglina kui aktiivsust, mille tulemusena subjekti

ajus konstrueeritakse väliskeskkonnas - esemete, nähtuste, sündmuste - "informatsioonilised analoogid". Ning mitmesugused mõtlemisprotsessid on vaadeldavad nende informatsioonistruktuuride töötlemisena kindlate reeglite järgi (Поспелов, Пушкин 1972; Frijda 1972). Sellisele lähenemisele rajaneb muuhulgas näiteks enamik nn. kunstliku intellekti loomise programme. Mis tahes probleemi lahendamine on kirjeldatav protsessina, kus lähtutakse mingist algseisundist või -situatsioonist ning teisendatakse seda kindlate operatsioonide abil ja kindlate reeglite järgi läbi rea vahepealsete seisundite, nii et see teisenduste ahel viib lõpuks eesmärgiks oleva seisundini või situatsioonini (Siklõssy 1971):

Keelelistel tekstidel mõistmine, nagu nägime, kujutab endast samasugust informatsioonitöötluse protsessi, kus mingid struktuurid (teadmised) teisendatakse läbi vaheetappide kindlateks lõppstruktuurideks (teadmisteks). Laiemast aspektist, kõneleja ja kuulaja vahelise vahetuse kohta vaadates, võib aga keelelist kommunikatsiooni kirjeldada kui vastavate informatsioonitöötlusprotsesside juhtimist kuulajas. Iga tekst - ning ka iga lause - kujutab endast otsekui kõneleja poolt koostatud programmi kuulajale tema ajus leiduvate informatsioonistruktuuride töötlemiseks. Loomulik keel - see on inimeste programmeerimiskeel, mille abil juhitakse inimaju sees toimuvaid "arvutusprotsesse".

Näiliselt, selnenut lühidalt kokku võttes: selleks et kirjeldada keelt tema põhilises funktsioonis - kui kommunikatsioonivahendit - ning selleks et selgitada, mil-

les seisneb kommunikatsioon keele vahendusel, ei piisa sellest, kui iga lause puhul asetada talle vastavusse abstraktne loogiline struktuur, mis kirjeldab sobivate semantiliste kategooriate abil sündmust või situatsiooni, mida antud lause tähistab. On tarvis ka esile tuua, milles seisnevad informatsioonitöötlamise protsessid, mida antud lause on mõeldud kuulajas esile kutsuma. See tähendab, on vaja esiteks esile tuua struktuurid, mille kohta vastava lausega midagi teatatakse, ning teiseks näidata, milles seisnevad teisendused neis struktuurides, mis antud lause mõistmine, s. o. lausega teatitava uue informatsiooni lisamine neis esile kutsub.

Ehkki tõsiasi, et keele primaarne funktsioon on kommunikatiivne funktsioon, on lingvistide seas üldiselt omaks võetud, ei ole üheski tuntumas keeleteoorias üldkirjeldatud probleemidele erilist tähelepanu pööratud. Nagu juba osutasime, nähakse keele lingvistilise kirjelduse põhilist eesmärki lausete pindstruktuuride ja semantiliste (resp. loogiliste) alusstruktuuride vaheliste vastavuste kirjeldamises. Ka näiteks Praha nn. funktsionaalse lingvistikaga kaasaegses variandis, milles keele kommunikatiivse funktsioneerimisega seotud faktide kirjeldamine on üks põhieesmärke, püütakse neid fakte kajastada põhimõtteliselt samasuguste struktuuride abil, nagu generatiivses grammatikas on lausete semantilised esitused, lisades neile vaid mõned täiendavad iseärasused (vt. näit. Sgall 1972). Neil iseärasustel ning nende ebapiisavusel peatume lähemalt allpool.

Missugused nõuded konkreetsetelt esitab lingvistikale üldkirjeldatud lähenemine, seda oleme üldistes joontes kirjeldanud juba mõnedes varasemates töödes (õim 1971; 1973). Nendes töödes käsitasime kirjeldatud probleemide lahendamist semantika ülesandena. Konkreetsete lausete puhul vaatlusime nende poolt kehastatavate "töötlamisprotsesside" esiletoomist kui lausete semantiliste kirjelduste üht osa. Kui tundub, et tegelikult moodustavad kõne all olevad probleemid uue ja omaette võrdlemisi iseseisva uurimisala, mida pole otstarbekas ega täpnegi panna kokku traditsioonilise

semantilise probleemistikuga. Kui võtta arvesse semiootikast pärinevat keeleliste vahetõrgete üldist liigitust, siis peab tunnistama, et kõne all olnud vahetõrked on täpsem liigitada mitte niivõrd keele semantiliselt, vaid hoopis pragmaatilises sfääris. Ning täiesti ei kuulu siis ka nende vahetõrgete uurimine semantikasse, vaid moodustab lingvistilise pragmaatika uurimisala.

Teatavasti eristatakse semiootikas mis tahes märgisüsteemi puhul kolme põhilist tüüpi seoseid:

- 1) süntaktilised seosed - need on seosed teadetes märkide endi vahel;
- 2) semantilised seosed - need on seosed märkide (resp. teadete) ja nende poolt tähistatava reaalsuse vahel;
- 3) pragmaatilised seosed - need on seosed märkide (teadete) ja nende kasutajate vahel.

Distsipliine, mis uurivad need seosetüüpe, nimetatakse vastavalt süntaksiks (või süntaktikaks), semantikaks ja pragmaatikaks.

Loomuliku keele puhul on tema pragmaatilise aspekti uurimise all sageli mõistetud vaid keeleväljenditega seotud mitmesuguste hinnanguliste, näiteks emotsionaalsete ja modaalsete momentide uurimist, kusjuures tüüpiliste - ja peaaegu et ainsate - meetoditena, mis sobivad selleks otstarbeks, on vaadeldud eksperimentaalseid meetodeid, eriti semantilise diferentsiaali meetodit selle mitmesugustes variantides (vt. näit. Апресян 1963). Sellest järeldatakse, et keele pragmaatilise aspekti uurimine kuulub tervikuna mitte lingvistikasse, vaid psühho- ja sotsiolingvistikasse.

Ent eelnenud arutluse põhjal võime väita, et keelelise pragmaatika uurimisala on hoopis laiem. Nagu näitame, kujutab keeleline kommunikatsioon endast protsessi, mille sisuks on kuulaja teadmiste tähtsustamine kindlal viisil, ehk täpsemalt öeldes, kuulajas toimuvate informatsioonitõtte-

mise protsesside juhtimine kõneleja poolt keele vahendusel. Me võime seda protsessi kirjeldada kõneleja seisukohalt - sel juhul on keeleväljendid vahendiks, mille abil suunatakse vastavaid töötlemisprotsesse; võime vaadelda kuulaja seisukohalt - sel juhul on keeleväljendid otsekuu programmeid, mille põhjal ta teisendab mälu leiduvaid teadmisi. Kuid igal juhul haarab keeleline kommunikatsioon endasse kindlaid protsesse, mis toimuvad kõnelejas ja kuulajas, ja keel on siduv lüli, vahendaja nende protsesside vahel. Niisiis peaks just pragmaatika ülesandeks olema keele kommunikatiivse funktsioneerimise lõplik lehtimõtestamine ja seega ka keele nende iseärasuste kirjeldamine, milles tema kommunikatiivne funktsioon realiseerub. Mitte ainult hinnangulistest ja emotsionaalsetest iseärasustest, vaid k o g u vastavas keeleväljendis sisalduva informatsiooni lõppeesmärgiks on kuulaja mõjutamine kindlal viisil. Niivõrd kui keel on kommunikatsioonivahend, võib öelda, et ainult selleks igasugune informatsioon keeleväljenditesse ongi "pandud", et see lõpuks kuulajasse jõuaks ja seal midagi muudaks. Vastavalt peab pragmaatika uurima, kuidas kogu see informatsioon kuulajasse jõuab, mida ta seal muudab ning kuidas.

Keele pragmaatiline aspekt haarab teatud mõttes lõpetava lüli, lõpetappi suhtlemisprotsessis. See on ühtlasi lüli, mille kaudu lõppkokkuvõttes saavad mõtte keele teised aspektid - süntaktiline ja semantiline aspekt.

On selge, et lausete süntaktiline struktuur (pindstruktuur) ei oma keeles iseseisvat väärtust - lausete ülesanne ei ole lihtsalt "omada" nii- või teistsugust vormi. Vormiliste, süntaktiliste iseärasuste ülesandeks on väljendada kindlat sisu, s. t. olla keele semantilise struktuuri väljendajaks. Kuid ka semantiline struktuur pole keeles eesmärk omaette. Kogu sisuline informatsioon reaalsuse kohta, mida keeleväljendid tähistavad, leiab keeles väljendamist lõppkokkuvõttes ikkagi selleks ja se-

davõrd, kui võrd seda informatsiooni on inimestel vaja suhtlemisprotsessis üksteisele edasi anda, seega selleks, et selle kaudu mõjutada teiste inimeste tunnetus- ja mõtlemisprotsesse. Just lausete sisulised, semantilised struktuurid kujutavad endast seda materjali, mis vahetult määrab kuulaja teadmistes toimuvate teisenduste viisi. Nendes teisendustes aga realiseerubki kommunikatsiooniks. Võiksime öelda, et keele süntaktilise struktuuri mõte peitub semantilises struktuuris, semantilise struktuuri mõte aga omakorda keele pragmaatilises aspektis.

Muud võime lühidalt kokku võtta ka lingvistilise pragmaatika ees seisvad põhiülesanded, nii nagu nad tulenevad eelnenud arutlustest.

Keele pragmaatiline kirjeldus peab iga lause puhul andma vastuse vähemalt järgmistele küsimustele:

- (a) mida kujutavad endast struktuurid - "teadmised", mida antud lause on mõeldud teisendada, s.t. mille kohta see lause käib;
- (b) milles seisnevad teisendused, mis antud lause neis struktuurides esile kutsuvad, ja mis on nende tulemuseks.

Lingvistilise pragmaatika kui teooria põhilised ülesanded võib sõnastada järgmiselt. On vaja selgitada:

(A) milles seisneb nende struktuuride põhimõtteline olemus, mida keelelises kommunikatsioonis töödeldakse (mis-sugustest üksustest nad koosnevad, kuidas nad on üles ehitatud, missuguseid struktuuride tüüpe võib eristada jne.);

(B) mida kujutab endast nimetatud struktuuride "tõstlemine" (mida teisendused endast sisuliselt kujutavad, kuidas nad toimuvad, missuguseid teisenduste tüüpe leidub, missugused üldised nõuded ja kitsendused kehtivad nende suhtes jne.);

(C) anda teatud üldised põhimõtted konkreetsete lausete pragmaatiliste kirjelduste koostamiseks: kuidas iga

lause puhul määrata kindlaks informatsioonistruktuurid, mis töötlemisele kuuluvad; mis vastavas lauses määrab teisendused, nende iseloomu, järjekorra jms.

Alljärgnevas peatume lähemalt punktides (A) - (C) loetletud probleemidel. Erme aga, kui asume lausete pragmaatilise käsitlemisega seotud konkreetsete probleemide juurde, on ilmselt tarvis peatuda veel ühel üldist laadi küsimusel, nimelt: kas ülalkirjeldatud lähenemine on lingvistika raames põhimõtteliselt üldse mõeldav?

Keelelise kommunikatsiooni käsitlemine kindlate teadmiste töötlemisena ei ole põhimõtteliselt uus. Nagu eespool osutasime, vaadeldakse küberneetikas ja psühholoogias (vähemalt teatud psühholoogilistes teooriates) inimese tunnetusprotsessi üldse kui kindlat liiki informatsioonitöötlusprotsessi. Keelelist kommunikatsiooni võime aga kahtlemata juba a priori vaadelda tunnetusprotsesside ühe liigina. Konkreetsemalt on ka mitmetes rakenduslingvistilistes käsitlestes lausete mõistmist samal viisil tõlgitsetud.¹

Teiselt poolt tuleb osutada, et ka loogikas ja filosoofias, kus viimastel aastatel on märgatavalt kasvanud huvi pragmaatika probleemide vastu, on pragmaatika sisuna nähtud just suhtlemisprotsessi poolte kindlate tegevuste kirjeldamist. L. Apostel, üks nimetatud uurimuste pioneere, väidab näiteks: "... selleks et luua pragmaatika, on tarvis kombineerida omavahel tegevuste teooria (a theory of action) ja kommunikatsiooniteooria" (Apostel 1972).

Kuid kas "pärislingvistikas", ainult lingvistiliste vahendite abil on võimalik ennustada, mida mingi lause muudab

---

¹ Näiteks: "On niisil selge, et intentsioonide (lausete tähenduste - H.Ö.) kõige loomulikuma esitusviisi on kujutada neid programmidenä mingis programmeerimiskeeles" (Schwarcz 1969). Või: "Semantilised transformatsioonid kujutavad endast niisil mälustruktuuride teisendusi. Keele süntaktilisi regulaarsusi vaatleme vartavalt kui pindstruktuurinähtusi, wie rajastavad niisuguste teisenduste kindlaid kombinatsioonid; viimased kujutavad üldjuhul endast protsessid, mille abil me manipuleerime mälu sisalduvate struktuuridega" (Thompson 1966).

kuulajas ja kuidas nimelt? Need muudatused sõltuvad tege-
 likkuses ilmselt ju väga suurel määral kuulaja eelnevatest
 konkreetsetest teadmistest objektide kohta, millest vasta-
 vas lauses räägitakse, sõltuvad situatsioonist, milles lau-
 se öeldakse, sellest, kas kuulaja usub seda, mis talle tea-
 tatakse, ja veel paljudest muudest faktoritest, mida ling-
 vistikas, kus lähtutakse ainult keelelisest materjalist, ei
 ole mõeldav arvestada. Näiteks ka sellist päris harilikku
 lauset kui Ants pani juba lihapoti ahju võivad erineda ku-
 lajad mõista vägagi erinevalt, sõltuvalt situatsioonist, mil-
 les see on öeldud, sellest, kes kuulaja jaoks on Ants, mida
 kuulaja teab lihapoti ja ahju kohta, samuti sellest, mis ees-
 märgiga see lause kuulajale on öeldud; on see lihtsalt neut-
 raalne teade või on see näiteks lubadus, et varsti saab süüa,
 või midagi muud. Kõik see mõjutab nii või teisiti "teisendu-
 si", mis toodud lause mõjul kuulajas praktiliselt toimuvad.
 Ent on selge, et kõike seda ei ole mõeldav kirjeldada ling-
 vistikas.

Kõike seda ei peagi lingvistikas kirjeldama. Lingvisti-
 lises pragmaatikas ollakse huvitatud lausete lingvistilisest
 kirjeldamisest, mitte kõige selle kajastamisest, mis suhtle-
 misprotsessi käigus kõnelejas ja kuulajas praktiliselt toi-
 mub. Ka keele pragmaatilise aspekti puhul on oluline erista-
 da selle aspekti kirjeldust keelepädevuse (competence) tase-
 mel ja kirjeldust kõnetegevuse (performance) tasemel. Loet-
 letud faktorid kuuluvad kõnetegevuse tasemele, mitte keele-
 pädevuse tasemele. Eristus keelepädevuse ja kõnetegevuse va-
 hel võib tunduda siinse kontekstis ebakohane - tähendab ju
 keele pragmaatilise aspekti kirjeldamine, nagu oleme rõhuta-
 nud, keele kirjeldamist just suhtlemise kui tegevuse kontek-
 stis, tähendab kirjeldada protsesse, mis suhtlemise käigus
 toimuvad, ja mitte abstraktseid struktuure, mida keelepädevu-
 se all oleme harjunud silmas pidama. Kuid tegelikult pole see
 eristus siin vähem printsiipiaalne kui süntaksis ja semanti-
 kas ning lähtub samast allikast kui vastav eristus viimas-
 teski distsipliinides. Selle eristuse aluseks on üldine põ-

himõte, et lingvist uurib keelelist kommunikatsiooni mitte selle kõigis praktilistes detailides, vaid kui kindlat idealisatsiooni. Pragmaatilise kirjeldise puhul tähendab see idealisatsioon esiteks seda, et vaadeldakse vaid ideaalset kõnelejat ja ideaalset kuulajat ning n.-8. ideaalset kommunikatsiooniki. Välistatakse vaatlusest sellised juhtumid, kus kõneleja mõtleb oma lausega midagi muud, kui kuulaja sellest välja loeb, kus kõneleja on ebasiiras, kus kuulaja ei usu või muidu mingil põhjusel ei võta tõsiselt seda, mis talle teatatakse, samuti ka sellised juhtumid, kus kõneleja teatab kuulajale midagi sellist, mida see jubatab, või kus kuulaja, vastupidi, ei suuda mingil põhjusel mõista seda, mis kõneleja talle teatab. Niisugused kitsendused on lingvistikas igati loomulikud. Kuivõrd meid huvitab keele kui suhtlemisvahendi ehitus ja funktsioneerimine, siis pole ka mõtet uurida selliseid "ebakommunikatsioone" nagu ülal loetlustud, sest need ei aita selgitada keelelise kommunikatsiooni olemust, vaid ainult varjavad ja ebamäärestavad seda.

Teiseks aga tähendab idealisatsioon pragmaatikas seda, et nii nagu süntaksis ja semantikas, võetakse ka siin arvesse ainult see informatsioon, mis lausete endi põhjal on kindlaks määratav; teisiti öeldes, arvestatakse ainult keelelist, mitte aga keelevälist informatsiooni. Konkreetselt tähendab see näiteks eriti seda, et mingi lause puhul arvestatakse ainult seda materjali ja seda mõju kuulajale, mis antud lausest endast otseselt, sõnasõnalise interpretatsiooni korral on välja loetav. Näiteks ka lauset Täna on ilus ilm tuleb interpreteerida eelkõige neutraalse teatena, millega informeeritakse kuulajat sellest, missugune on täna ilm, ja mitte millegi muuna - mitte näiteks mitte midagi ütleva viisakusväljendina või siis koguni öelduna kellelegi tähenduses "Ära räägi lollusi". Kõige selle uurimine, mida kõneleja võib tegelikult mõelda mingi konkreetse lausega mingis konkreet-ses situatsioonis, jääb väljapoole lingvistilist käsitlust ka pragmaatikas. Esiteks lihtsalt sellepärast, et sellised

tähendused pole mingite lingvistiliste vahenditega kindlaks tehtavad. Teiseks aga ka sellepärast, et sellised kasutused on enamasti nii või teisiti rajatud otsesele keelelisele tähendusele ning kujutavad endast viimase konkreetsatsiooni või "tuletisi"; nad eeldavad seda otsest tähendust ja on seega seletatavad ainult selle kaudu. See aga tähendab omakorda, et neid kaht tüüpi tähendusi - lause otsest keelelist tähendust ja seda, mida lausega mingis konkreetses kasutuses võidakse mõelda - tuleb teoreetilises käsitluses lahus hoida.

2. Vaatleme nüüd lähemalt, missugused konkreetsed probleemid tekivad seoses lausete kirjeldamisega eespool viisandatud üldise programmi järgi.

2.1. Teame, et iga lauset tuleb pragmaatikas vaadelda mitte kui abstraktset struktuuri, mis tähistab teatud objektiivset situatsiooni, vaid kui "programmi" kuulajale teema mälus leiduvate informatsioonistruktuuride teisendamiseks, teiste sõnadega, kui kindlat teadet. Iga teate puhul, nagu oleme eespool osutanud, on oluline eristada kaht põhilist osa: seda osa, mis esitab kuulajale teadaolevat informatsiooni, mida antud teade on mõeldud teisendama, ja teiselt poolt seda osa, mis esitab uut, teatatavat informatsiooni, mis määrab vastavad teisendused. Siit tulenebki esimene probleem: kuidas mingi konkreetse lause puhul teha kindlaks nimetatud osad?

Võtame mingi lause, näiteks harilikku subjekt-predikaat-objekt-lause:

(1) Mees raiub puud.

Mida selle puhul tuleks lugeda kuulajale teadaolevaks, mida uueks informatsiooniks? Iseenesest võib seda kasutada mitmete erinevate teadete edasilandmiseks. Selles võime veenduda näiteks, kui katsume toodud lauses rõhutada erinevaid sõnu (märgime rõhku vastava sõna allakriiputamise-ga):

(1a) Mees raiub puud.

(1b) Mees raiub puud.

(1c) Mees raiub puud.

Hiisuguse rõhutamise efekt seisab selles, et see toob selgelt esile teatatava ja teadaoleva informatsiooni vastanduse: rõhualune sõna - ja ainult see - kannab uut, teatatavat informatsiooni, kuna kõik muu moodustab informatsiooni, mis eeldatakse teada olevat. (1a) - (1c) esitavad igaüks erinevat teadet. Lauses (1a) eeldatakse kuulajal teada olevat, et mees raiub midagi, ja teatatakse, et see, mida ta raiub, on puu - ainult sellises situatsioonis kasutatuna on see lause normaalne. Lauses (1b) eeldatakse kuulajat teadvat, et mees teeb puuga midagi ja teatatakse, et see tegevus seisneb puu raiumises. Lauses (1c) aga eeldatakse teada olevat, et keegi raiub puud, ja teatatakse, et raiuja on mees. Selgemalt, juba erinevat süntaktilist vormi kasutades võime need erinevad teated esitada näiteks järgmisel viisil:

(1a') See, mida mees raiub, on puu.

(1b') See, mis mees puuga teeb, on see, et ta raiub seda.

(1c') See, kes puud raiub, on mees.

Lauset (1) ennaast - vaadelduna vaid tema süntaktilise ja semantilise struktuuri seisukohalt - võib kasutada aga kõigis kirjeldatud situatsioonides. Teisiti öeldes, lause (1), mis omab üht kindlat süntaktilist struktuuri ja tähistab üht kindlat objektiivset fakti (rõhutamise eriti, et objektiivne fakt - mehe puuraiumise fakt -, mida lause (1) väljendab, on üks ja seesama ka kõigi variantide (1a) - (1c) puhul ja isegi (1a') - (1c') puhul), on t e a t e n a mitmeselt analüüsitav. Ta on pragmaatiliselt mitmetähenduslik.

Tähendab, pragmaatika ei saagi sellisele lausele nagu (1) iseeneast võetult anda üht kindlat kirjeldust. Kui võrd lause on mitmeti tõlgendatav, siis tuleb kindlaks te-

ha kõik võimalikud tõlgendused ja kirjeldada igaüht neist eraldi kui omaette kindlat teadet. Probleem pole niisiis tegelikult selles, mida mingi konkreetne lause, näiteks lause (1) puhul on õigem lugeda teadaolevaks ja mida uueks informatsiooniks, nii nagu selle üle on tavaliselt vaieldud lausete funktsionaalse (topik - komment, teema - reema) analüüsi puhul: näiteks kas subjekt-predikaat-objekt-lauses tuleks predikaat koos subjektiga lugeda teadaoleva materjali (topiku, teema) hulka või koos objektiga uue, teatatava materjali (komment-i, reema) hulka, või oleks õigem hoopis mingi kolmas lahendus, kus predikaat ei kuulu otseselt ei ühte ega teise osaga, vaid esindab ülemineku- staadiumi kahe põhilise osa vahel. Niisugusel vaidlusel, nagu osutab eelnenud arutelu, ei ole erilist mõtet. Kui meid huvitavad laused kui teated, tuleb võrdsest analüüsist kõik võimalused, kuidas vastavat lauset saab teatena kasutada. Ei ole mõtet püüda kindlaks teha, missugune on ühe või teise lausetüübi puhul kõige õigem või kõige normaalsem, tüüpilisem viis jagada selles sisalduvat informatsiooni teadaolevaks ja uueks. Selle asemel on vaja kindlaks teha kõik erinevad võimalused informatsiooni jagamiseks vastavas lauses. Esimene eesmärk on lingvistiliste vahendite (lingvistiliste kriteeriumide) alusel üldse vaevalt saavutatav, teine eesmärk - kindlaks teha kõik erinevad võimalused informatsiooni jagamiseks, seega ka kõik erinevad võimalused kasutada vastavat lauset teatena - aga küll.

Mis puutub küsimusse, k u i d a s neid erinevaid võimalusi kindlaks teha, siis osutame kõigepealt, et üldise teooria ülesandeks ei olegi siin anda mingeid kindlaid teste või protseduure, vaid esitada ainult üldine kriteerium - mida lugeda erinevateks teadetekks. Ülal- taudust peaks olema selge, milles siin see kriteerium seisab: erinevad on sellised teated (vastava vaadeldava lause pii- res), kus uus ja teadaolev informatsioon on erinevalt jaotatud ning mis seega viivad erinevate teiseadusteni kuul- ja mälus.

Märgime ühtlasi, et olukord on siin täiesti analoogiline näiteks olukorraga vastava probleemi lahendamisel semantikas. Ka semantikas on muutunud üldiseks ja enesestmõistetavaks põhimõte, et iga sõna ja lause puhul tuleb eraldi kirjeldada kõiki selle erinevaid tähendusi. Kuid kuidas need erinevad tähendused kindlaks teha, selle küsimuse peab iga uurija ise lahendama. Ta võib erinevused ka intuitsiivselt leida, ainult ta peab leidma fakte, mis tõendavad, et vastavad erinevused keeles ka objektiivselt keh-tivad. Täpselt niisamuti tuleb probleemile läheneda prag-maatikas.

Eespool tegelikult juba demonstreerisime kaht moodust, kuidas selgitada teadaoleva ja uue informatsiooni jagunemise erinevaid võimalusi mingis lauses. Esimene oli lause erinevate komponentide rõhutamine, teine oli selliste parafraaside konstrueerimine (vastava objektiivse fakti samasuse pii-res), milles erinevus teadaoleva ja uue informatsiooni vahel oleks eksplitsiitselt esile toodud. Esimese kriteeriumi põh-jal võime öelda, et nii palju kui on erinevaid võimalusi lau-se üksikute osade rõhutamiseks, nii palju sisaldub vastavas lauses ka erinevaid teateid; teise kriteeriumi puhul: nii palju kui on võimalik konstrueerida vastavat tüüpi erinevaid parafraase, nii palju saame ka erinevaid teateid (muidugi ei tähenda see veel, et kumbki neist kriteeriumidest põhi-mõtteliselt ammendaks informatsiooni erinevad jaotumisevõi-malused vastavas lauses).

Veel üks tuntud võimalus, mis algselt on esitatud A.G. Hatcheri poolt (Hatcher 1956) ja mida on rohkesti ra-kendatud näiteks Praha funktsionaalses lingvistikas (Daneš 1970; Sgall 1972), seisneb nn. küsimuste testi kasutamises. Test seisneb selles, et vaadeldakse vastava lause puhul, mis-suguste küsimuste vastusena seda lauset võib käsitleda. Eel-toodud lauset (1) võiksime ilmselt vaadelda näiteks kui vas-tust ühele järgmistest küsimustest:

- (2a) Mida mees raiub?
- (2b) Mida mees puuga teeb?
- (2c) Kes raiub puud?

Iga selline küsimus määrab üheselt uue ja teadaoleva informatsiooni distributsiooni lauses, nii et jällegi võime öelda: nii palju kui on erinevaid küsimusi, mille vastuseks antud lauset saab vaadelda, nii palju on ka erinevaid mooduseid selle lause analüüsimiseks kindla teatena. Antud juhul pole raske näha, et lause (1) erinevad interpretatsioonid, mis vastavad küsimustele (2a) - (2c), ühtivad parajasti interpretatsioonidega (1a) - (1b) ja (1a') - (1c').

(3a) Mida mees raiub?

- Mees raiub puud.

- See, mida mees raiub, on puu.

(3b) Mis mees puuga teeb?

- Mees raiub puud.

- See, mis mees puuga teeb, on see, et ta raiub seda.

(3c) Kes raiub puud?

- Mees raiub puud.

- See, kes puud raiub, on mees.

Lisaks sellele sobib toodud lause vastuseks veel näiteks küsimusele:

(3d) Mis mees teeb?

- Mees raiub puud.

- See, mis mees teeb, on see, et ta raiub puud.

Ning võib-olla isegi mingile sellisele küsimusele, nagu:

(3e) Mida sa mulle teatad?

- Mees raiub puud.

- See, mis ma sulle teatan, on see, et mees raiub puud.

See tähendab, on võimalik isegi selline interpretatsioon, kus kogu informatsioon lauses on kuulajale uus.

2.2. Kõneldes lausete analüüsimisest teadetena, oleme seni kujutanud asja nii, nagu esitaks iga lause - võetuna vastavas kindlas interpretatsioonis - üht kindlat teadet,

millest üks pool kujutab kuulajale (eeldatavasti) teadaolevat informatsiooni ja teine pool uut, teatatavat informatsiooni. Ent enamik lauseid keeles pole nii lihtsa ehitusega, nagu seda on analüüsitud lause (1). Seetõttu, kui me lausete pragmaatilisel kirjeldamisel piirduksime nende jagamisega lihtsalt kaheks osaks, osutuks kumbki neist osadest sageli väga kompleksse ehitusega struktuuriks. Kuidas kirjeldada ühe niisuguse kompleksse struktuuri "lisamist" teisele komplekssele struktuurile ehk vastavalt ühe kompleksse struktuuri teisendamist teise kompleksse struktuuri mõjul? On tarvis põhimõttelist meetodit, mille abil niisuguste komplekssete struktuuridega opereerimine oleks taandatav opereerimisele elementaarsemate struktuuridega.

Mõisteks, mille kaudu niisugune taandamine osutub võimalikuks, on kommunikatiivse dünamismi mõiste. See mõiste on pärit Praha funktsionaalse lingvistika koolkonna töödest ning selle autoriks on J. Firbas (vt. näit. Firbas 1970). Nüüd on see mõiste võrdlemisi laialt aktsepteeritud, sealhulgas ka P. Sgalli jt. poolt arendatavas funktsionaalse generatiivse keelekirjelduse kontseptsioonis, milles generatiivse grammatika üldprintsipiidest lähtudes püütakse kirjeldada keele funktsionaalset aspekti (Sgall, Hajičová 1970; Sgall 1972).

Kommunikatiivse dünamismi mõiste kasutamise aluseks on idee, et uue ja teadaoleva informatsiooni eristamise seisukohalt ei ole tüpne jagada laused parajasti kaheks osaks, millest üks esitab teadaolevat ja teine uut informatsiooni, vaid et iga lause puhul on tegemist terve hierarhiaga, millesse lause komponendid - konkreetselt näiteks sõnad - asetuvad nende poelt esitatava informatsiooni uudsuse järgi. Võtame näiteks lause

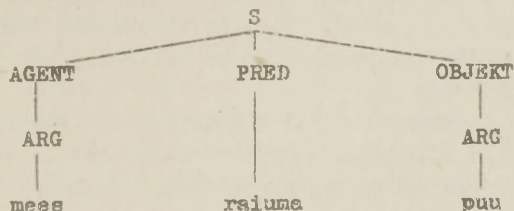
(4) Ma vestlesin eile äiaga tubateatrist.

Vastavalt kommunikatiivse dünamismi ideele ei ole siin alust hakata otsima, kus on teadaolev ja kus uus informatsioon, vaid selle asemel tuleb leida, missugune üksus kannab kõige vähem informatsiooni - omab kõige vähem kommunikatiivset

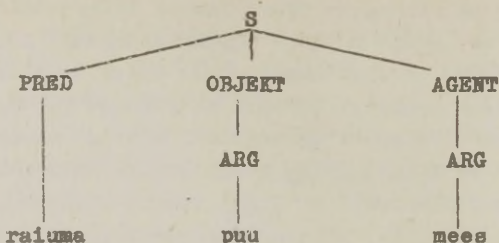

dünamismi - ja missugune üksus kannab informatsiooni kõige rohkem, omab kõige rohkem kommunikatiivset dünamismi. Kui näiteks võtame toodud lause selle kõige tavalisemas interpretatsioonis (õelduma täiesti neutraalse intonatsiooniga), siis võime öelda, et ma omab kõige vähem kommunikatiivset dünamismi ja tubateatrist kõige rohkem, ülejäänud sõnad aga järjestuvad niimoodi, et siaga omab rohkem kommunikatiivset dünamismi kui eile, eile aga rohkem kui vestlesin. Teistsuguste interpretatsioonide korral on ka järjestus teistsugune - selles nende interpretatsioonide erinevus seisabki. Põhilise tähtsusega on aga fakt, et mis tahes interpretatsiooni korral on tegemist teatud kindla järjestusega, hierarhiaga. Vastandus uue ja teadaoleva informatsiooni vahel on suhteline: i g a üksus lauses viib kommunikatsiooni teatud sammu võrra edasi, funktsioneerides eelnevate (kirjeldatud hierarhilise järjestuse mõttes eelnevate) üksuste suhtes kui uut informatsiooni kandev üksus, järgnevate suhtes aga samal ajal kui teadaolevat informatsiooni ositav üksus.

P. Sgall teebki ettepaneku fikseerida lausete semantilistes esitustes (resp. süvastruktuurides) üksuste järjestus kommunikatiivse dünamismi hierarhia järgi, eristades sel teel lausete erinevaid funktsionaalseid interpretatsioone juba nende semantiliste esituste (resp. süvastruktuuride) tasemel. Näiteks vastaks lause (?) interpretatsioonile (1a) Mees raiub puud järgmine struktuur:

Sama lause interpretatsioonile (1c) Mees raiub puud vastaks aga näiteks struktuur:

Sgall ei sea sellise esitusviisi kasutamisele muid eesmärki peale selle saavutamise, et lausete erinevatele funktsionaalsetele interpretatsioonidele vastaksid erinevad semantilised esitused, vastupidi näiteks generatiivses semantikas tavaliselt kasutatavale esitusviisile, kus lausete semantilised esitused kajastavad eelkõige nende loogilist struktuuri, ignoreerides peaaegu täielikult nende kommunikatiivset organisatsiooni.

Kuid ka Sgalli poolt pakutud esitusviis ei ole piisav lausete kommunikatiivse - meie mõttes pragmaatilise - organisatsiooni eesisukohalt oluliste iseärasuste kajastamisel. See esitusviis fikseerib ainult järjekorra, milles üksikute üksuste (sõnade) poolt esitatav informatsioon lisandub eelnevalt antule. Kuid järjekord pole kaugeltki ainus oluline moment uue informatsiooni järkjärgulise lisandumise kirjeldamisel. Oluline on veel ka see, millele eelnevalt antus see uus informatsioon lisandub, mis aspektist ta täiendab teadaolevat informatsiooni ning mida täpselt selles muudab, sest eelkõige just nende momentide käsitlemisel avaldub kommunikatsiooni teadmiste töötlemise aspekt. See tähendab, pragmaatiline aspekt.

Üldu tähendab sisuliselt seda, et iga üksust lauses tuleb vaadelda nii, nagu esindaks ta omaette teadet - teadet, kus informatsioon, mida see üksus kannab, lisatakse eelnevalt antule kui uus informatsioon. Vastav lause tervikuna osutub sellelt seisukohalt vaadatuna mitte lihtsalt üksuste järjendiks, vaid teadete järjendiks. Nii nagu sõnad, mis on keeles põhilisteks tähis-

tavateks (s. o. semantilisteks) üksusteks, ei ole elementaarsed, vaid on enamasti analüüsitavad terveks hulgaks elementaarsemateks üksusteks, nii ka laused, olles keele põhilised kommunikatiivsed (pragmaatilised) üksused, ei ole enamasti elementaarsed, vaid on analüüsitavad terveks reaks elementaarsemateks vastavat liiki üksusteks -- elementaarsemateks teadeteks.

Siit selgub, kuidas kommunikatiivse dünamismi mõistest lähtuv analüüs aitab üle saada eespool kirjeldatud raskusest. Reaalsed laused ei esinda tavaliselt ühtainsat uue informatsiooni lisamise ja olemasoleva informatsiooni teisendamise operatsiooni, vaid tervet rida selliseid operatsioone. Iga kuitahes komplitseeritud ehitusega lause on analüüsitav kindlaks teadete järjendiks, nii et iga üksikus teates lisatakse varem antule vaid üks kindel "kvant" uut informatsiooni.

Vaatleme pisut lähemalt, kuidas näeks välja mingile konkreetsele lausele vastav "elementaarteadete järjend" ja kuidas see kujutab vastavas lauses sisalduva materjali viimist kuulaja teadmistesse. Võtame esmalt lihtsa lause, näiteks juba vaadeldud lause (1). Selle erinevad interpretatsioonid (1a) - (1c) või vastavalt (2a) - (2c) esitatakse eespool näidetenä sellest, kuidas lauses (1) on võimalik jagada teadaolevat ja uut informatsiooni. Kõigis neis interpretatsioonides kannab uut informatsiooni parajasti üks üksus, vastavat ülejäänud osa lausest interpreteerisime kui teadaolevat informatsiooni. Siinse lähenemise seisukohalt tähendab see, et nimetatud üksused on tegelikult üksused, mis omavad vastavates interpretatsioonides kõige kõrgemat kommunikatiivset dünamismi. See aga tähendab, et (1a) - (1c) (või vastavalt (2a) - (2c)) esitavad otseselt vaid lause (1) vastavate interpretatsioonide viimaseid elementaarteadeteid (elementaarset tuleb siin mõista muidugi tinglikult). Kõnealused interpretatsioonid annavad meile kätte justnagu ühe otsa meid huvitavatest teadete järjenditest. Sellest otsast lähtu-

des ei ole aga raske välja selgitada kogu ülejäänud osa vastavast teadete järjendist: see väljaselgitamine kujutab endast otsekui vastava "tee" loogilist rekonstrueerimist, mida mõnda antud viimase teateni võidi jõuda. Me ei hakka siin sellise rekonstrueerimise üksikasjadel lähemalt peatuma, oleme seda küsimust põhimõttelisest aspektist käsitleanud juba mujal (õim, ilmumas). Illustreerime rekonstrueerimise võimalikkust vaid näitega. Vaatleme lause (1) interpretatsiooni (1a), kus kõige rohkem kommunikatiivset dünaamismi kannab sõna puud. Võime öelda, et sellele interpretatsioonile vastav viimane teade eksplitsiitsel kujul on (5a=2a):

(5a) See, mida mees raiub, on puu.

Pole raske näha, et (5a) eeldab otseselt, et kuulajal on teada, et mees raiub midagi. Kui see informatsioon on teada, siis loogiliselt võttes peab ta olema eelnevalt teatatud. See tähendab, teatest (5a) lähtudes võime rekonstrueerida eelneva teate, mida võib väljendada selliselt:

(5b) See, mida mees teeb, on see, et ta raiub midagi.

See teade eeldab omakorda, et kuulajal on eelnevalt teada, et mees teeb midagi, niisiis võime teatest (5b) lähtudes omakorda rekonstrueerida sellele eelneva teate:

(5c) Mees teeb midagi.

(Või: See, mis mehe kohta teatatakse, on see, et ta teeb midagi.)

Kui ka siit edasi minna, siis tuleb osutada, et kuulaja peab enne teadet (5c) ilmselt teadma kõnealust meest. Kust ta seda meest täpselt teab, ei ole lingvistiliste vahenditega kuidugi võimalik kindlaks teha. Siin, "loogilise rekonstrueerimise" korral on võimalik kindlaks teha vaid fakt, et kuulajasse peab eelnevalt olema jõudnud informatsioon, et eksisteerib vastav mees, ehk teadete terminis: teatele (5c) peab eelnema teade:

(5d) On mees.

Siit pole samal viisil jätkates ilmselt enam kuhugi minna ja niisiis saame kokku järgmise teadete järjendi, mis vastab lause (1) interpretatsioonile (1a) resp. (2a):

- (6a) On mees.
- (6b) Mees teeb midagi.
- (6c) See, mis mees teeb, on see, et ta raiub midagi.
- (6d) See, mida mees raiub, on puu.

Siin on selgesti näha, kuidas igas järjekorras teates lisandub varem teatatule kindel "portsjon" informatsiooni. Ning iga teate puhul on ühtlasi näha, kuidas täpselt see uus informatsioon seostub eelnevalt antuga: esmalt teatatakse kõnealuse mehe kohta, et ta teeb midagi, siis konkretiseeritakse informatsiooni tegevusest sel teel, et teatatakse, et tegevus seisneb millegi raiumises; ning lõpuks konkretiseeritakse ka informatsiooni raiumise kohta ühest selle kindlast aspektist - osutatakse, mis on see objekt, mida mees raiub.

Rõhutame, et teadete järjend (6) ei ole mõeldud kajastama seda, kuidas vastav informatsioon reaalselt jõuab või peab jõudma kuulajasse. Selline teadete järjend on vaid loogiline rekonstruktsioon, mis kajastab lauses sisalduva informatsiooni keeleliselt tuvastatavat hierarhiat. Kui kuulajal on teada, et see, mida mees raiub, on puu, siis loogiliselt ei ole tal võimalik mitte teada, et mees raiub midagi. Küll aga on võimalik vastupidine vahekord: kuulaja võib teada, et mees raiub midagi, ilma et ta teaks, mis see on, mida ta raiub. Just sellepärast on võimalik teatest (5a) lähtudes - ja ainult keelelist materjali aluseks võttes - rekonstrueerida teade (5b) ning järjestada need kaks teadet nii, nagu seda on tehtud järjendis (6). Eelamuti on see teiste teadetega selles järjendis. Teadete järjend (6) tervikuna kujutab endast lausele (1) vastava kommunikatsiooniakti (õigemini kommunikatsiooniprotsessi) lingvistilist kirjeldust. Võime öelda, et see teadete järjend kujutab - küll informaalset tasemel - lause (1) prag-

maatilisest esitust (vastandatult süntaktilisele ja semantilisele esitusele). Iga üksik teade järjendis esitab ühe teisenduse kuulaja teadmistes, järjend tervikuna kujutab aga endast teisenduste järjendit, mis vastab tervele lausele.

Kui võrd enamik lauseid keeles ei ole nii lihtsad nagu lause (4), siis ei ole ka lausetele vastavad elementaar-teadete järjendid üldjuhul nii lihtsad nagu on järjend (6). Et illustreerida seda, missugused probleemid esinevad keerukama ehitusega lausete puhul, vaatleme näiteks järgmist lauset:

- (7) Teejuht hoiatas padrikusse suunduvaid mehi metsloomade kallaletungi eest.

Me ei hakka siin välja selgitama selle lause erinevaid võimalikke interpretatsioone, vaid valime neist ühe. Samuti ei hakka me esitama valitud interpretatsiooni sees kehtiva järjestuse väljaselgitamise protseduuri. See pole meie jaoks siin peamine. Esitame lihtsalt teadete järjendi, mis vastab lause (7) meie poolt valitud interpretatsioonile, ja analüüsime seda lähemalt.

Interpretatsioon, mille valime, on selline, kus kõige enam kommunikatiivset dünamismi kannab fraas kallaletungi eest (see on seega interpretatsioon, mis vastab toodud lause ütlemisele kõige neutraalsema intonatsiooniga). Teadete järjendi, mille sellise interpretatsiooni korral saame, võime esitada järgmiselt (see on jällegi informaalne esitus, üksikteate täpsema olemuse ja vastavalt ka vormi juures peatume allpool; meie peamiseks põhimõtteks üksikteadete esitamisel on see, et igaüks neist teatatakse uueks parajasti üks sisuline üksus ja et oleks selgesti näha, missugune see üksus on ning kuidas ta seostub eelnevaga, s. c. mille kohta ta käib):

- (7a) Oli teejuht.
(7b) Teejuht tegi midagi.
(7c) See, mis teejuht tegi, oli see, et ta hoiatas kedagi millegi eest.

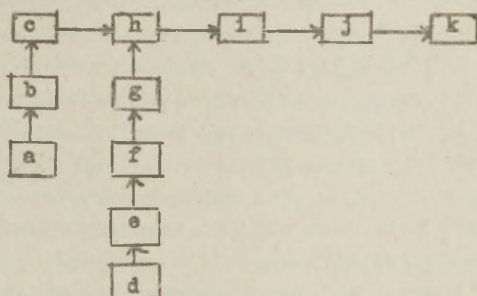

- (7d) Olid mehed.
- (7e) Mehed tegid midagi.
- (7f) See, mis mehed tegid, oli see, et nad suundusid kuhugi (mingisse kohta).
- (7g) See (koht), kuhu mehed suundusid, oli padrik.
- (7h) Need, keda teejuht hoiatas, olid mehed.
- (7i) See, mille eest teejuht mehi hoiatas, oli kellegi mingi tegevus.
- (7j) Need, kelle tegevuse eest teejuht mehi hoiatas, olid metsloomad.
- (7k) See metsloomade tegevus, mille eest teejuht mehi hoiatas, oli metsloomade kallaletung.

Nagu näeme, on selline järjend üpris pikk ning seda lugeda on võrdlemisi väsitav. Tegelikult on aga toodud järjend veel vägagi pealiskaudne ja lünklik: ta on koostatud vaadeldava lause võrdlemisi pindstruktuurilise analüüsi põhjal, samal ajal kui tegelikult, nagu artikli esimeses osas näitasime, tuleks teadete järjend koostada lause semantilise struktuuri põhjal, sest ta peab edasi andma kogu informatsiooni, mis vastavas lauses sisaldub. Ent nende momentide esiletoomiseks, mis meid siin otseselt huvitavad, piisab esialgu ka sellisest esitusviisist.

Nagu selgub toodud järjendist, ei pea mingile lausele vastav teadete järjend olema rangelt lineaarne, see tähendab, olema üles ehitatud nii, et iga järgnev teade lisab lihtsalt oma järjekordse informatsioonikoguse kogu eelnevalt teatatud materjalile. Toodud teadete järjend algab teatega teejuhist. Kahes järgnevas teates, (7b) ja (7c) lisatakse tõepoolest kummaski oma "portsjon" uut informatsiooni sellele, mis on teatatud eelnevas. Ent alates teatest (7d) hakatakse rääkima hoopis meestest ning tehakse seda läbi kolme järgneva teate - teadetes (7e), (7f) ja (7g). See, mis varem on teatatud teejuhi kohta, ei mängi siin mingit rolli. Alles teates (7h) liituvad kumbagi liini pidi sissetoodud andmed - ühelt poolt andmed teejuhi kohta, teiselt poolt andmed meeste kohta. Ülejäänud kolmes teates täiendatakse juba neid kahest esimesest liinist saadud ühiseid andmeid.

Nagu näeme, koosneb lausele vastav teadete järjend otsekui kindlatest sisulistest liinidest ja ainult nende liinide sees on uue informatsiooni lisamine rangelt lineaarne. Liinid võivad omavahel liituda ja moodustada uusi liine. Mii võiksime ülaltoodud näites nimetada teates (7a) algavat liini "teejuhi liiniks", teates (7d) algavat liini "meeste liiniks", teates (7h) eelmiste liinide ühinemisel sündinud uut liini aga "hoiatamise liiniks" või täpsemini "teejuhi-poolt-meeste-hoiatamise liiniks", sest kõik, mis järgneb, konkre-tiseerib informatsiooni selle hoiatamise kohta. Teadete jär-jendit (7a) - (7k) võiksime piltlikult kujutada näiteks järg-mise "plokk-skeemi" abil (tähed plokkides viitavad vastava-tele teadetele):

Eri liinide olemasolu osutab eriti selgesti, et oleks põhimõtteliselt ebaadekvaatne kujutada lausete pragmaati-list - kommunikatiivset - struktuuri lihtsalt üksuste jär-jendina, nii nagu seda teeb näiteks Sgall. Kirjeldatud lii-nide olemasolu tuleb ilmsiks (ja vastavaid liine on võimalik kirjeldada) ainult sel juhul, kui iga teatatava üksuse pu-hul on eksplitsiitselt näidatud ka see aspekt eelnevast, mil-lele temas sisalduv informatsioon tuleb lisada.

Juba siin, seni kasutatud mitteformaalse esituse puhul tasub pöörata tähelepanu ka sellele, milles lähemalt seis-neb uue informatsiooni lisamine teadetes ja kuidas see toi-mub. Nagu näeme, algab testamine vastavas liinis sellest, et esitatakse kõigepealt mingi "objekt" - nagu meie näites on

teejuht või mehed - ja järgnevad teated hakkavad sisse tooma informatsiooni, mis nii või teisiti seostub selle "objektiga", konkretiseerides järk-järgult materjali, mis on sisse toodud eelnevate teadetega. Näiteks tuuakse teates (7a) sisse "objekt" teejuht. Järgmises teates (7b) konkretiseeritakse informatsiooni teejuhi kohta ühest kindlast aspektist - teatatakse, et ta teeb midagi. Seejärel konkretiseeritakse teates (7c) informatsiooni teejuhi tegevuse kohta: teatatakse, et see tegevus seisneb kellegi hoiatamises millegi eest. Ning edasi, alates teatest (7h) konkretiseeritakse juba informatsiooni selle hoiatamise kohta: teatatakse esmalt, keda teejuht hoiatas, ja seejärel, mille eest hoiatas.

Informatsiooni sellise järkjärgulise kogunemise protsessi jälgides võib täheldada üht väga olulist iseärasust: uus, vastavas teates teatatav informatsioon seostub eelnevalt antud informatsiooniga alati mingi kindla aspekti kaudu, iseloomustades, konkretiseerides seda ühes kindlas dimensioonis. See ilmneb juba teadete vormis, mida oleme kasutanud: teate vasak pool toob reeglina esile just sellise kindla aspekti vastava objekti või tegevuse juures, mille kohta antud teade käib, kuna teate parem pool esitab materjali, mis on tarvis nimetatud aspekti kaudu liisada informatsioonile vastava objekti või tegevuse kohta. Eriti selgesti on see näha teadete (7c) ja (7f) - (7k) puhul. Üeldu puudutab eelkõige küsimust teisenduste täpsusest olemusest, mis uue informatsiooni teatamisega kuulaja teadmistes esile kutsutakse. Kommunikatsioon, nagu näeme, ei seisne lihtsalt teatatava informatsiooni "liitmisest" vastava varem antud informatsiooniga; uut informatsiooni saab lisada ja seega ka olemasolevat informatsiooni teisendada ainult teatud kindlates aspektides, kindlates dimensioonides.

2.3. Üksikute (elementaar)teadete olemusega seotud rohketest probleemidest saame siin peatuda ainult kõige üldisematel.

Iga üksikteate mõte, nagu teame, seisneb mingi operatsiooni esitamises. Mida kujutavad üldjuhul endast need operatsioonid? Kuidas toimub mingi teate vasakul pool esitatud "olemasoleva informatsiooni" ja paremal pool esitatud "uue informatsiooni" ühendamine? Et nendele küsimustele vastata, vaatleme lähemalt teateid, mida seni mitteformaalsel kujul oleme kasutanud.

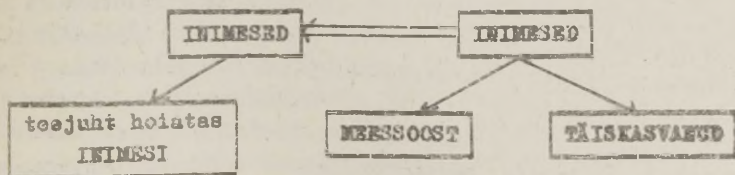
Neis teadetes algab teate vasakul pool seisev väljend reeglina mingi asesõnalise väljendiga (see, kes, need kes, mis/mille jne.). Ent need asesõnad esindavad alati kindlaid sisulisi üksusi või kategooriaid, mida üldjuhul ei ole raske kindlaks teha. Kui oleme asendanud need asesõnad vastavate sisuliste kategooriatega, selgub väga oluline tõsiasi vaadeldavate elementaarteadetega seoses: nii teate vasakul kui paremal pool seisev struktuur esindab üht ja sedasama üldist semantilist kategooriat. Nii näiteks võiksime teate (7c) See, mis teejuht tegi, oli see, et ta hoiatas kedagi esitada vormis: Teejuhi tegevus seisnes kellegi hoiatamises. Ent mõiste hoiatamine loogiliseks soomõisteks on samuti kategooria TEGEVUS, mistõttu võime selle teate esitada täielikumal kujul (sissetoodavad semantilised kategooriad esitame suurtkähtede abil): Teejuhi TEGEVUS oli kellegi hoiatamise TEGEVUS. Niisamuti võime näiteks teate (7f) esitada kujul: Meeste TEGEVUS oli kuhugi suundumise TEGEVUS, teate (7g) kujul KOHT, kuhu mehed suundusid, oli KOHT, mida nimetatakse padrikuks, teate (7h) kujul INIMESED, keda teejuht hoiatas, olid mehed-INIMESED või siis veelgi täielikumal kujul: INI-MESED, keda teejuht hoiatas, olid MEESSOOST TÄISKASVANUD INIMESED jne. (Lugemiseks on niisugused laused muidugi kohmakad ja ebaloomulikud. Kuid osutame, et need pole mõeldudki tavalise keele lausetena, vaid kujutavad endast juba teoreetilisi konstruktsioone). Iga elementaarteadete esitab niisiis operatsiooni, mis kulgeb teatud üldise semantilise kategooria raames, mis on loogiliseks soomõisteks nii teate subjektile kui predikaadile. Loogilise soomõiste erilisele rollile uue ja teadaoleva informatsiooni ühendamisel - seda

küll loogika aspektist, käsitledes otsustuste tunnetuslik-
ku olemust - on osutanud ka N.V. Moroz (Moroz 1961).

Mida kujutab endast eelnimetatud üldine semantiline
kategooria? Mis funktsiooni ta täidab teates?

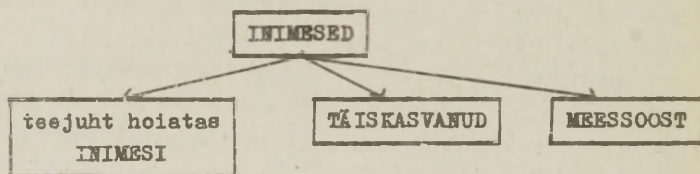
Reepool osutasime informatsiooni järk-järgulise tea-
tamise ühe iseärasusena, et uus informatsioon lisatakse va-
rem teadaolevale alati mingi kindla aspekti või "dimensioo-
ni" kaudu. Kõnealused üldised kategooriad esitavadki neid
dimensioone, mille kaudu olemasolevat informatsiooni konk-
retiseeritakse. Näiteks esitasime teate (7h) vasaku poole
esialgselt kujul need, keda teejuht hoiatas. Väljendi need,
keda funktsiooniks on esile tuua see aspekt sõna hoiatama
täheenduses, mida teate paremas pooles esitav informatsi-
oon konkretiseerib. Sõna hoiatama semantiliste omaduste (se-
lektsiooni) põhjal võime öelda, et selle väljendi poolt es-
hutatav sisuline kategooria on INIMESED, kuivõrd hoiatama
ülaltoodud mõttes saab ainult inimesi.

Kategooria INIMESED on teate (7h) vasakul poolel do-
mineerivaks kategooriaks, mida esutab ka vastava nimisõna-
fraasi vorm: INIMESED, keda teejuht hoiatas. Samuti on INI-
MESED domineerivaks kategooriaks teate paremal poolel, ning
nii osutub vaadeldav kategooria parajasti selleks lüliks,
mille vahendusel on võimalik ühte viia teate vasemal ja pa-
remal poolel olev informatsioon. Teate vasakul poolel, mis
esitab kuulajale teadaolevat materjali, kuulub kategooria
INIMESED sisse informatsioon, et need on inimesed, keda
teejuht hoiatas, paremal poolel aga, mis esitab uut, tea-
tatavat materjali, et need inimesed on mehed, s. o. mees-
soost täiskasvanud inimesed:

(See esitus on siin mõeldud ainult illustratsioonina, mitte mingi formaalse esitusviisina.)

Teate sisuks on nende kahe materjalihulga ühendamine ühtse domineeriva kategooria kaudu, täpsemini küll paremal pool seisva materjali lisamine vasemal pool olevale materjalile. Informaalsel kujul võib selle operatsiooni sisu kirjeldada järgmiselt: "Informatsioonile inimestest, kellest on teada, et teejuht hoiatas neid, lisa informatsioon, et need inimesed on (konkreetsemalt) mehed." Selle operatsiooni vahetuks tulemuseks on kõnealune kategooria **INIMESED** sisu konkretiseatsioon, s. t. struktuur, kus domineerivaks mõisteks on seesama kategooria **INIMESED**, kuid millesse kuulub nüüd nii informatsioon, et neid inimesi hoiatas teejuht, kui ka informatsioon, et need inimesed on mehed.

Kuid, nagu eespool osutasime, on kategooria **INIMESED** funktsiooniks antud juhul, laiemas kontekstis vaadatult, identifitseerida üht kindlat dimensiooni sõna hoiatama tähenduses, mille kaudu on võimalik lisada informatsiooni hoiatamise kohta, nii et kategooria **INIMESED** vahendusel konkretiseeritakse teates (7h) tegelikult sõna hoiatama sisu. Niisamuti on see reeglina teiste teadete puhul. Kategooria, mis neis domineerib subjekti ja predikaati ja mille sisu vahetult konkretiseeritakse, identifitseerib mingi "baasmõiste" teatud kindlat dimensiooni, ning selle dimensiooni kaudu konkretiseerib teade lõppkokkuvõttes vastavat "baasmõistet". Sellised "baasmõisted" moodustavad otsekui tuuma, mille ümber koonduvad üksikud teated vastavas teadete järjendis. Baasmõiste kaudu seostuvad üksikteated

omavahel ning tema kaudu kandub ka informatsioon, mis teatatakse ühtedes teadetes, edasi teistesse (järgmistesse) teadetes. Näiteks teates (7i) iseloomustatakse kõnealust hoiatamist juba hoopis teisest aspektist, mistõttu siin on ka teine domineeriv kategooria - SÜNDMUS, mille eest teejuht mehi hoiatas. Nagu näeme, kuulub aga informatsioon, mis teatati eelnevas teates (7h), - et need, keda hoiatati, olid mehed - siin loomulikult viisil juba teadaoleva informatsiooni hulka ja ühtlasi sinne domineeriva kategooria SÜNDMUS sisse.

Baasmõistete kindlaid dimensioone identifitseerivate semantiliste kategooriate muutmine domineerivaks kategooriaks teadetes on vajalik eelkõige n.-õ. tehnilistel põhjustel: selle kategooria kaudu toimub uue, teatatava informatsiooni vahetu sidumine olemasolevaga ning selleks, et see sidumine saaks toimuda, tuleb mõlemad struktuurid viia "ühise nimetaja" alla. Kategooria, mis baasmõiste tähenduses identifitseerib dimensiooni, mille kaudu parajasti soovitakse konkretiseerida baasmõiste tähendust, asetatakse tähelepanu fookusesse - topikaliseeritakse. Predikaadis sisalduvat materjali domineerib seesama semantiline kategooria, ning ühe ja sama kategooria kahe esinemuse ühtevõimise kaudu teostubki uue ja teadaoleva materjali ühendamine.

Kõnealused dimensioonid on vastavate baasmõistetega alati seotud kindlate sisuliste vahetõrgete kaudu. Näiteks väljendab kategooria INIMESED vaadeldud teates (7k) ilmaelt sõna hoiatama objekti (mõtlemise objekti mitte pindstruktuurilises, vaid semantilises mõttes, s. o. Fillmore'i käänate tüüpi vahetõrjana). Teate (7k) vasaku poole võiksime seniaast veelgi täielikumalt esitada kui INIMESED, kes olid teejuhi hoiatamise OBJEKTIS või teejuhi hoiatamise OBJEKTIS olevad INIMESED. Samasuguse sisulise vahetõrre kaudu on hoiatamisega muidugi seotu ka teejuht (kes on hoiatamise AGENT). Ning analoogiliste vahetõrgete kaudu on teistes teadetes vastavad "dimensioonimõisted" seotud oma "baasmõistega". Niisiis, sõna hoiatama seisukohalt vaadates saame üldtõdedes teate va-

sakul poolel struktuuri, mis sisuliselt on analoogiline Fillmore'i käändegrammatikas kasutatavatele struktuuridele. Ainult et hoiatama enda asemel on siin domineerivaks kategooriaks hoiatama ühe "käände" positsioonis olev semantiline kategooria. Ning teate paremal poolel on materjal, millega tuleb konkretiseerida selle semantilise kategooria sisu.

Teate poolt esitatava operatsiooni vahetuks tulemuseks, nagu eespool juba osutasime, on struktuur, kus domineerivaks mõisteks on sama semantiline kategooria, mis domineeris subjekti ja predikaati, kuid mille alla kuulub lisaks algselt subjekti sisaldunud materjalile ka predikaadis sisaldunud materjal. Selline struktuur otseselt ei saa aga olla informatsiooni esitamise üldiseks vormiks välis, sest see kajastab informatsiooni esitamise viisi spetsiaalselt antud teate jaoks, selle poolt esitatava operatsiooni testamiseks. Teistes teadetes on seesama materjal hoopis teistmoodi topikaliseeritud, kuivõrd seal konkretiseeritakse seda mingist teisest aspektist. Seega on sisulise informatsiooni esitamisel lisaks vaadeldud topikaliseeritud esitusviisidele tarvis kasutada veel mingit neutraalset esitusviisi, kus materjal on korrapärastatud vastavalt oma sisulistele sõltuvustele. Näideks domineerib sellises struktuuris sõna hoiatama kõiki oma "dimensioone", mille seisukohalt tema tähendust on võimalik konkreetselt iseloomustada, mitte vastupidi. Nagu juba osutasime, on selline struktuur sisuliselt sama tüüpi, nagu on lausete semantilistes esitustes kasutatavad struktuurid, kus see, mida me oleme nimetanud "baasmõisteks" (nagu hoiatama), on predikaat ja "dimensioonid" on selle argumendid. Uue informatsiooni testamise käigus keondub tähelepanu kord ühele, kord teisele sellise objektiivse struktuuri aspektile vastavalt sellele, millisest aspektist seda struktuuri täiendatakse uue informatsiooniga, ning seda "tähelepanu koondumist" kujutabki vastava aspekti "üles-tõstatmine" ja muutmine domineerivaks kategooriaks antud teate raames.

Kirjeldatud neutraalsed struktuurid esitavad konkreetsete lausete puhul materjali, mida semantikaalastes tõesdes on nimetatud lausete "objektiivseks", "faktuaalseks" tähenduseks ("cognitive meaning") ning mida algselt peeti ain-saks lausete tähenduse tüübiks, mida semantikas on tarvis analüüsida. Hiljem leiti, et ka lausete funktsionaalse liigendusega seotud mitmesugused faktid - topikaliseatsioon, sõnade järjestus, lauserõhu paiknemine - omavad kindlat mõju lausete üldisele tähendusele, mistõttu oldi summitud semantikas ka neile üha rohkem tähelepanu pöörama. Nüüd võime öelda, et viimaste iseärasuste uurimine on tegelikult pragmaatika ülesanne. Semantika ülesandeks on kirjeldada keeleväljendite seost reaalsusega (resp. selle reaalsuse peegeldusega inimeste teadmistes), seetõttu peavad lausete semantilised kirjeldused esile tooma lausete objektiivse osu, vastavad objektiivsed faktid, kuna pragmaatika ülesandeks on kirjeldada, kuidas informatsioon selliste faktide kohta suhtlemisprotsessis kuulaja teadmistesse viiakse. Lausetel nagu See, kes puud raius, oli mees ja See, mida mees raius, oli puu on ühesugune semantiline struktuur, sest objektiivne fakt, mis on nende aluseks, on üks ja seesama. Nende lausete erinevus tuleneb nende pragmaatiliste struktuuride erinevusest - erinev on see tee, kuidas teadmine vastavast objektiivsest faktist kuulajani jõuab.

Kõnealune "neutraalne" esitusviis on seega tegelikult samane lause semantilise struktuuriga. Nagu siit nähtub, esitab lause semantiline struktuur lauset mitte kui teadet, vaid kui staatilist struktuuri, mis kujutab kindlat reaalsuse fakti, olukorda, sündmust. Võib väga hästi öelda, semantika seisukohalt lause t ä h i s t a b vastavat fakti, olukorda, sündmust. See võib tunduda liialdusena, kuid öeldes kirjeldub otseselt, et semantika seisukohalt, semantilise seose seisukohalt reaalsusega ei erine lause põhinõttelisele nimisõnafrasisist. Lause Poiss naerab ja nimisõnafrasis poisi naermine tähistavad semantika seisukohalt vaadatuna üht ja sama fakti. See, mis neid eristab, puudutab nende pragmaatilist struktuuri - nende funktsionaalset ülesehitust ning

nende rolli kommunikatsioonis, mitte nende seost objektiivse reaalsusega. Tavaliselt on semantikas (ka loogikas) mõlemaid momente teatud määral läbisegi käsitletud - ühelt poolt vaadeldakse lauset kui struktuuri, mis kindlal viisil kujutab vastavat reaalsuse fakti, teiselt poolt aga on püütud vahet teha nimisõnafraaside ja lausete vahel: nimisõnafras on lihtsalt tähistav struktuur, lause aga on struktuur, kus midagi väidetakse millegi kohta (siit ka sellised terminid nagu väide, propositsioon jms., mida lause vastena loogikas ja semantikas on kasutatud).² Kuid nagu me eelnevas püüdsime näidata, viib lausete funktsionaalse aspekti järjekindel arvestamine ning kirjeldamine vajaduseni niivõrd eripäraste ja spetsiifiliste probleemide käsitlemise järele, et on otstarbekas vaadelda neid omaette distsipliini - pragmaatika alale kuuluvatena.

---

² Varasemad loogikud-semantikud, nende seas näiteks G. Frege, vastlesid siiski ka lauseid kui üht liiki nimesid. Frege käsitletuses oli tähistamis- ehk nimetamisvahetkord üks põhilisemaid semantilisi kategooriaid. Ta eristas keeles järgmisi nimede tüüpe: 1) pärisnimed (individuaalsete objektide nimed), 2) funktsioonide nimed (kaasaegses mõttes predikaadid), 3) laused - situatsioonide, sündmuste, faktide nimed.

K i r j a n d u s .

- A p o s t e l , L. 1972, Illocutionary Forces and the Logic of Change. - Mind, vol. 81, No. 322, lk. 208-224.
- D a n e š , P. 1970, Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. - Folia Linguistica, IV, Nr. 1/2, lk. 72-78.
- F i r b a s , J. 1970, On the Concept of Communicative Dynamism in the Theory of Functional Sentence Perspective. - Käsikiri.
- F r i j d a , N.H. 1972, Simulation of Human Long-term Memory. - Psychological Bulletin, vol. 77, No. 1, lk. 1-31.
- H a t c h e r , A.G. 1956, Syntax and Sentence. - Word, vol. 12, lk. 234-250.
- S c h w a r c z , R.M. 1969, Towards a Computational Formalization of Natural Language Semantics. - International Conference on Computational Linguistics, Stockholm, Preprint No. 29.
- S g a l l , P. 1972, Topic, Focus, and the Ordering of Elements of Semantic Representations. - Philologica Pragensia, No. 1, lk. 1-14.
- S g a l l , P., H a j i ě o v á , P. 1970, A Functional Generative Description. - Prague Bulletin of Mathematical Linguistics, No. 14, lk. 3-38.

- S i k l ó s s y , L. 1971, Generalized Means-Ends Analysis of Artificial Intelligence. - Information Sciences, vol. 3, No. 2, lk. 149-158.
- T h o m p s o n , F.B. 1966, Man-Machine Communication. - Seminar on Computational Linguistics, Bethesda, lk. 61-62.
- Õ i m , H. 1971, Isiku mõistega seotud sõnaruumade semantiline struktuur eesti keeles. - Keele modelleerimise probleeme 4, lk. 3-260.
- Õ i m , H. 1973, On the Semantic Treatment of Predicative Expressions. - F. Kiefer and N. Ruwet (eds.), Generative Grammar in Europe. Dordrecht-Holland, lk. 360-386.
- Õ i m , H., ilmunas. Presuppositions and the Ordering of Messages. - F. Kiefer (ed.), Trends in the Theoretical Linguistics in Soviet Union. Dordrecht-Holland.
- А п р е с я н , Д.Д. 1963, Современные методы изучения значения. - Проблемы структурной лингвистики. Москва, стр. 102-150.
- М о р о з , Н.В. 1961, Мысль и предложение. Ташкент.
- П о с п е л о в , Д.А., П у ш к и н , В.Н. 1972, Мышление и автоматы. Москва.

LANGUAGE, LINGUISTICS AND PRAGMATICS

Summary

Haldur ØIM

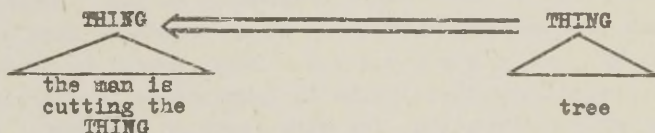
The basic function of a language is to serve as the instrument of communication for man. In order to explain how language fulfils this function it does not suffice if we connect with every sentence a semantic representation which in the form of a configuration of abstract semantic categories pictures the fact or event corresponding to the given sentence. In addition to this it has to be shown how the new information carried by a sentence is added to the information that is stored in the memory of the hearer, and what changes it causes in this information. Sentences should be treated as units that are designed by the speaker in order to call forth and govern certain forms of information processing in the hearer. The analysis and explanation of these processes form the domain of pragmatics which should be considered a special subdiscipline in linguistics in addition to syntax and semantics. The main goals of pragmatics taken in the sense described above are: (1) to clarify the nature of information structures that are processed in the course of linguistic communication; (2) to explain the nature of this processing itself: what the concrete changes consist of, how they proceed, what types of changes can be

distinguished, etc.; (3) to supply certain general principles for constructing pragmatic representations of particular sentences.

Pragmatically every sentence is to be analysed as a definite sequence of elementary messages. Every elementary message represents an operation, a change that consists of adding a definite new "piece of information" to the previously known information. For instance, the sentence The man is cutting a tree (in one of its interpretations) can be informally represented by the following sequence of messages:

- (a) There is a man.
- (b) The man is doing something.
- (c) What the man is doing, is that he is cutting something.
- (d) What the man is cutting, is a tree.

An elementary message is always constructed in such a way that the subject and predicate parts of it are dominated by one and the same semantic category. For instance, the message (d) above would in a little more explicit form look like the following: The THING that the man is cutting, is a tree-THING. The operation represented by a message consists of putting together the two occurrences of the corresponding dominating category, e. g.:

The immediate result of such an operation is a structure that is dominated by the same semantic category but which includes the information contained previously in the subject as well as the information contained previously in predicate.

The category that functions as the dominating category in a given message identifies, however, as a rule,

a definite "dimension" or aspect of a certain "basic" concept. For instance, in the message (d) above the category **THING** in the subject-part of it identifies a certain dimension in the meaning of the word cut, namely its **OBJECT** (in the sense of Fillmore's cases). Thus, what is concretized in the message (d) through the category **THING** is in fact the information about cutting (as a definite event). That the category **THING** in this message (as well as the corresponding categories in other messages) has been made the dominating category is explained by "technical" reasons: in order to make it possible to add the information contained in predicate to the information contained in the subject it is necessary to put them under a "common denominator" - to present them from the point of view of the semantic category through which they are joined. But what in fact gets concretized in a message is always the corresponding "basic" concept of the subject, a certain dimension of which the given semantic category identifies.

Sisukord.

Humo R ä t s e p .	Elementaarlaused eesti keeles	5
Humo R ä t s e p .	Elementary Sentences in Estonian. Summary	105
Haldur Õ i m .	Keel, keeleteadus ja pragmaatika	107
Haldur Õ i m .	Language, Linguistics and Pragmatics. Summary	145